

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

Roger Càmara Mas

El sanatori marítim de Sant Joan de Déu
en el planejament urbanístic

Josep Miquel Garcia

Deliciosos burins i maneres negres de Nicole Florensa

Manuel Bofarull Terrades

Garrotada i pastanagada al Penedès (1822-1856)

Gener Aymamí i Domingo

Breus apunts sobre diversos fragments
de ceràmica gris d'època medieval

Joan Lluís Sivill i Vergés

El dia a dia de la nostra pagesia

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

INSTITUT
D'ESTUDIS
PENEDESENCS

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
C/ Ferrers, 54, baixos - Tel./fax 93 892 19 79
08720 Vilafranca del Penedès

Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú

iepenedesencs.cat-secretaria@iepenedesencs.org
C. Major, 18 - 43700 El Vendrell
Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General
de Dret i Entitats Jurídiques de la Generalitat de
Catalunya, capítol d'Associacions, secció 1ª,
número 3.360 - CIF G-08885311.

ISSN: 1698/3122

Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Neus Oliveras i Samitier
Àngels Parés i Corretgé
Àngels Santacana i Figuerola
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Albert Tubau i Garcia
Versió abstract: Josep M. Figueras

Correcció lingüística:
Francesc Llopart i Puignau
Impressió i muntatge:
Gràfiques Llopart
Sant Antoni, 63
08770 Sant Sadurní d'Anoia
Tel. 93 891 03 12
llopart@grafiquesllopart.cat
Dipòsit legal: B-39.107-2002

S U M A R I

PORTALADA

Engrescar-se per la cultura i el Penedès

Ramon Arnabat Mata 5

COL·LABORACIONS

El sanatori marítim de Sant Joan de Déu en el planejament urbanístic

Roger Càmara Mas 7

Deliciosos burins i maneres negres de Nicole Florensa

Josep Miquel Garcia 13

MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA

Garrotada i pastanagada al Penedès (1822-1856)

Manuel Bofarull Terrades 25

Breus apunts sobre diversos fragments de ceràmica gris d'època medieval

Gener Aymamí i Domingo 37

El dia a dia de la nostra pagesia

Joan Lluís Sivill i Vergés 51

SECCIONS

Què diuen els socis de l'IEP?

Junta de l'IEP 71

Inventari de toponímia penedesenca

Grup d'Estudis Toponímics 73

25 sortides a peu pel Penedès

Índex toponímic del Penedès 74

VÀRIA

Localitzats els documents originals de la creació del Convent de Penyafort als
Estats Units

Santi Casañas 75

Un oblidat record històric de la Guerra del Francès

Joan Solé i Bordes 76

Homilia en el funeral de Mn. Lluís Via i Boada

Salvador Lluverol (+) 80

Les lleis de la Formació Professional

Froilan Franco 82

LLIBRES 85

FONS BIBLIOGRÀFIC 97

P O R T A L A D A

ENGRESCAR-SE PER LA CULTURA I EL PENEDEÈS

Vull agrair a tots els socis de l'Institut d'Estudis Penedesencs que m'hagin fet confiança encomanant-me la presidència de l'entitat, tot prenent el relleu a l'amic Joan Solé i Bordes. Un relleu dins la Junta que té mandat per al període 2006-2009: això vol dir que canviem el capità del vaixell, però no pas la carta de navegació ni el rumb, ja que es manté el mateix equip de comandament.

Cal reconèixer la tasca realitzada pel Joan Solé i Bordes, tants anys al capdavant de l'entitat, perquè ha permès de redreçar el rumb de l'Institut d'Estudis Penedesencs i revaloritzar-lo socialment i cultural. Una tasca en la qual ha comptat amb nombrosos suports, especialment el de la nostra secretària tècnica, la Pilar Tarrada.

Si he acceptat d'agafar el relleu a la presidència de l'Institut, és perquè compto amb el ple suport dels membres de la Junta, i amb el seu compromís per seguir treballant en equip els dos anys de mandat que ens resten, per tal de tirar endavant el programa d'actuació 2006-2009, així com amb el suport de les seccions que, amb la seva tasca, fan visible l'Institut arreu del Penedès i de Catalunya.

Durant aquests dos anys de mandat que ens resten, la Junta vol seguir treballant en algunes direccions prioritàries:

- Augmentar la participació dels socis en la marxa de l'entitat, a través de les seccions.
- Potenciar l'IEP com a centre de recerca mitjançant projectes de llarga durada com ara *Tots els noms*, les *Jornades del Patrimoni* o l'*Atles literari del Penedès*.
- Reforçar la nostra presència al territori, en els 47 municipis de les comarques penedesenques, mitjançant la signatura de convenis de col·laboració amb els consells comarcals i els ajuntaments
- Potenciar la Biblioteca i l'Hemeroteca de l'IEP.
- Millorar la coordinació amb els centres d'estudis locals penedesencs i amb la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- Fer visible l'IEP entre tots els ciutadans penedesencs, de manera que tots aquells als quals interessés la cultura i el Penedès tinguessin el seu lloc a l'IEP.

L'Institut d'Estudis Penedesencs ha d'engrescar els penedesencs a participar en el desenvolupament cultural d'aquesta terra, i oferir-se com a aixopluc de totes aquelles iniciatives que, en favor del territori i la cultura penedesenca, es puguin plantejar. A la gent de l'IEP ens segueix "exaltant el nou i enamorant el vell".

Ramon Arnabat Mata

COL·LABORACIONS

EL SANATORI MARÍTIM DE SANT JOAN DE DÉU EN EL PLANEJAMENT URBANÍSTIC

RESUM

L'Orde hospitalari de Sant Joan de Déu va adquirir uns terrenys al barri marítim de Sant Salvador, prop del límit amb el terme municipal del Vendrell, i va construir-hi un sanatori, inaugurat el 1929, des d'aquells moments fins ara mateix, un camí en l'urbanisme penedesenc.

ABSTRACT

The Brothers Hospitallers of St. John of God purchased some plots of land in Sant Salvador, the seafront neighbourhood, close to El Vendrell's municipal boundary. There, they built a sanatorium which was inaugurated in 1929 and, since then it has become a route for the Penedès area urban development.

Els orígens de l'edifici cal emmarcar-los en la gran preocupació a final del segle XIX i principi del segle XX per l'alt índex de mortalitat que causava la tuberculosi.

El projecte de l'edifici fou obra de l'arquitecte Germà Rodríguez Arias, fundador del Grup d'Artistes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània. Una de les característiques arquitectòniques més remarcables de l'edifici era el fet que es trobava aixecat sobre grans pilars de formigó, que permetien el pas de l'aigua per sota de l'edificació en els casos de tempesta i aïllaven l'edifici de la humitat. Cal destacar que el finançament de l'obra va anar a càrrec de donacions de particulars. Des d'aquell moment, l'edifici va ser un dels centres sanitaris més importants del país destinat a la recuperació dels infants. Més de 1.500 pacients van ser atesos al sanatori els anys en què va estar en funcionament.⁽¹⁾ Durant aquest temps, el sanatori va mantenir uns vincles importants amb el territori, fins que l'any 1971 l'Orde va vendre l'edifici i els terrenys a la immobiliària Lles SA. El 6 de juliol de 1985, la Compañía Internacional de Seguros SA va adquirir la finca; aquesta empresa, però, va fer fallida més tard, fet que comportà que l'immoble sortís a subhasta. No va ser fins a l'any 1995 que l'empresa Rosma SA adquirí els terrenys i l'immoble com a conseqüència d'un procés de fusió per absorció de la Compañía Internacional de Seguros. Finalment, fruit de l'exercici d'un dret d'opció de compra per part d'Amrey Promociones Inmobiliarias SL sobre la parcel·la a l'octubre de 1999, aquesta empresa esdevingué la propietària de l'immoble i dels terrenys. Aquesta societat va impulsar la construcció de l'hotel-balneari, destí final del Sanatori de Sant Joan de Déu. Des que l'orde vengué l'immoble i el terreny l'any 1971 fins a l'execució de les obres per a la construcció d'un hotel-balneari, l'immoble es va veure immers en un procés de degradació continu per la manca d'interès dels diferents titulars.⁽²⁾

A instàncies del Col·lectiu Pro-Salvaguarda de l'Antic Sanatori de Sant Joan de Déu del Vendrell, a l'octubre de 1994 es van començar a recollir signatures sol·licitant la declaració de l'immoble com a bé cultural d'interès nacional. Es van reunir més de 3.500 signatures i es va comptar també amb el suport de 73 entitats, associacions i escoles de la comarca, especialment del Vendrell i de Calafell. Aquest suport popular a la iniciativa va motivar que el 7 d'abril de 1995 el Ple de l'Ajuntament del Vendrell acordés per unanimitat sol·licitar a la Generalitat de Catalunya que declarés l'antic sanatori de Sant Joan de Déu del Vendrell monument històric en la categoria de bé cultural d'interès nacional, atenent als seus valors arquitectònics, a la seva significació històrica, artística i social, a fi de salvaguardar-lo i garantir-ne la conservació i la rehabilitació. Al mateix temps, amb la voluntat de comprar la finca de titularitat privada, es va sol·licitar al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya que destinés els fons provinents de l'u per cent cultural que s'haguessin de consignar arran de les obres de construcció de l'autopista A-16.

El 21 de juliol de 1995, la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya va denegar la sol·licitud argumentant que, si bé l'immoble tenia importants valors arquitectònics que el feien mereixedor de gaudir d'una protecció, la seva significació no sobrepassava el marc local. Per tant, es va considerar que no era procedent declarar el bé d'interès nacional, sense perjudici de la competència que es reconeixia a l'Ajuntament per declarar-lo d'interès local. En la mateixa resolució, davant la petició d'aplicar els fons provinents de l'u per cent cultural, també es va indicar que, si bé era objecte d'estudi, no existien previsions d'aplicar-los a adquisicions de béns, ja que aquestes inversions es reconduïen prioritàriament a conservar i restaurar els béns culturals d'interès nacional. Aquesta aportació finalment no va arribar mai.

Davant la negativa de la Generalitat de Catalunya a considerar l'immoble com a bé cultural d'interès nacional, l'Ajuntament del Vendrell va optar per iniciar els tràmits per declarar el bé com a cultural d'interès local. Així, el 7 de novembre de 1996 el Ple de l'Ajuntament del Vendrell va declarar el Sanatori com a bé cultural d'interès local. Aquesta declaració va comportar un punt d'inflexió, si més no en l'àmbit jurídic, quant a la conservació de l'edifici. D'acord amb les disposicions de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, reguladora del patrimoni cultural català, aquesta declaració implicava l'obligació dels propietaris de preservar i mantenir l'immoble per assegurar-ne la integritat del valor cultural, així com també l'expressa prohibició de ser destruït i la necessitat d'assignar-hi un ús que en garantís la conservació.

Ara bé, a la pràctica, el seu estat d'abandonament i de degradació va continuar. I no només això, sinó que, de forma simultània a la tramitació de l'expedient per a la declaració del bé d'interès cultural, el 4 de novembre de 1996 Rosma SA va sol·licitar la llicència per enderrocar l'edifici. L'Ajuntament del Vendrell va denegar aquesta sol·licitud el 7 de febrer de 1996, ja que s'havia declarat l'edifici com a bé cultural d'interès local. Ambdós acords de la corporació van ser impugnats judicialment per la propietària de l'immoble, si bé afortunadament el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va desestimar els dos recursos.⁽³⁾

Una vegada declarat el bé d'interès local, es van iniciar els tràmits per elaborar un pla especial en l'àmbit del sanatori. El Pla General d'Ordenació Urbana (PGOU) del Vendrell de 1983, vigent en aquell moment, qualificava l'àmbit del Pla especial com a clau 4, corresponent al sistema d'equipaments i dotacions en sòl urbà no assignant en aquest àmbit un ús en concret. Per tant, de

conformitat amb l'art. 122.2 del PGOU, en aquest àmbit s'admetien els usos següents: educatiu, esportiu, sanitarioassistencial, religiós, cementiri, administració pública, hotel·ler en especialitat d'hotel monument i hotel·ler en l'especialitat d'hotel balneari.

Tal com es desprèn de la memòria del Pla especial, la redacció obeïa a l'establiment dels criteris per a la restauració i la rehabilitació del sanatori, a la determinació dels usos admissibles i a la compatibilització de la nova ordenació amb la conservació de l'edificació. Ara bé, la Comissió Provincial d'Urbanisme de Tarragona, sense haver-ne valorat i examinat el contingut, no va aprovar el Pla especial; va suspendre la resolució definitiva fins que no s'aprovés la revisió que s'estava fent del PGOU.

Simultàniament a la tramitació d'aquest Pla especial, l'11 de juliol de 1999 es van iniciar els treballs per a la revisió del PGOU. L'aprovació definitiva de la revisió del Pla General per part de la Comissió Provincial d'Urbanisme de Tarragona va tenir lloc el 8 de novembre de 2000 i es va publicar al DOGC el 21 de desembre de 2000. Amb relació a la parcel·la on estava ubicat l'antic sanatori, la revisió va incorporar-hi dues previsions que esdevindrien fonamentals per al sanatori. D'una banda, atès que el Pla especial no s'havia arribat a aprovar, s'incorporà a la redacció de l'article 129 del PGOU, en relació als usos admesos, la concreció de l'ús hotel·ler en l'especialitat d'hotel monument a l'edifici de l'antic Sanatori de Sant Joan de Déu. Així, es concretava definitivament l'ús previst per a l'immoble prèviament declarat com a catalogat. D'altra banda, es va augmentar la intensitat de l'edificació de les zones previstes al PGOU com a clau 4 (entre elles la parcel·la del Sanatori) i es va fixar en 0,80 m²st/m²s. Aquest element augmentava l'aprofitament en 0,20 m²st/ms en relació a les anteriors previsions.

Una vegada concretat l'ús definitiu de l'immoble, el 14 de març de 2001 l'Ajuntament del Vendrell i Amrey Promociones Inmobiliarias SL van subscriure un conveni en què s'acordava la necessitat de promoure una modificació per part de l'Ajuntament del Vendrell del Pla General vigent a fi i efecte de fer compatible l'ús residencial amb l'ús hotel·ler al sector del sanatori. Un dels objectius que va consolidar la modificació del PGOU, aprovat definitivament en data 8 de novembre de 2000, va ser la potenciació del sector terciari, mitjançant la implantació de nous establiments hotel·lers i altres centres dotacionals de caràcter convencional, sanitari o assistencial. En aquest marc, ambdues parts van signar l'acord mitjançant el qual l'Ajuntament tramitava la modificació del PGOU amb la finalitat que part de l'equipament privat que el PGOU assignava a la finca propietat d'Amrey on estava ubicat l'antic Sanatori de Sant Joan de Déu s'atribuís a l'altra finca propietat de la mateixa empresa, situada en l'àmbit d'unitat d'actuació «UA-24 "Camí del Tomoví-2", zona d'eixample urbà». Igualment, es va acordar que part del sòl de la primera finca es qualificués com a sòl apte per a l'ús residencial.

En el decurs del desenvolupament del conveni urbanístic signat entre ambdues parts, el 7 de novembre de 2001 la Comissió Provincial d'Urbanisme de Tarragona va aprovar definitivament la modificació puntual del Pla General d'Ordenació Urbana i es va autoritzar la societat a construir-hi 54 apartaments a la parcel·la de l'antic sanatori.⁽⁴⁾ La llicència original d'obres es va condicionar al manteniment d'una sèrie d'elements que no estaven previstos en el projecte bàsic: l'àngel ubicat a la façana original, les làpides commemoratives en l'accés principal, el plafó de rajoles policromades, les vidriades al costat dret i al costat esquerre de la porta d'accés al recin-

te i damunt la clau de l'arcada d'accés, diversos plafons de rajoles policromades i vidriades, i el plafó representatiu de Sant Joan Baptista. Tots aquests elements s'havien de conservar respectant la ubicació original. D'altra banda, també es van incloure com a elements a conservar en altres ubicacions diferents a les originals els elements d'escaiola policromada de l'absis de la capella i les pintures murals de l'escala principal de l'edifici i de la porteria.

En aquest sentit, es posava fi al debat que havia durat més de deu anys amb relació a l'ús i el destí final de l'immoble, així com també al seu deplorable estat de conservació. Els diferents projectes plantejats per a l'edificació, d'origen ben divers, van cedir davant la incorporació al planejament de l'ús hotel·ler en l'especialitat d'hotel monument. El projecte "Calafell: un mirador a la Mediterrània", promogut per l'Ajuntament de Calafell, amb la finalitat d'implantar un centre temàtic relacionat amb la Mediterrània, o la possibilitat de reubicar-hi el Casino de Barcelona, amb seu a Sant Pere de Ribes, entre les nombroses solucions projectades, no van tenir èxit. Es va convocar un concurs d'idees, amb la finalitat que es plantegés una actuació per a la reutilització i la rehabilitació de les instal·lacions, una iniciativa conjunta dels ajuntaments del Vendrell i Calafell i del Consell Comarcal del Baix Penedès; va quedar en paper mullat. Igualment, la possibilitat que l'immoble esdevingués de titularitat pública, una tesi defensada pel col·lectiu Pro-Salvaguarda del Sanatori, no es va dur a terme finalment quan es va tenir l'oportunitat: en el moment que l'immoble va sortir a subhasta pública. La declaració del bé com a cultural d'interès local va esdevenir una fita cabdal per a la preservació de l'edifici, ja que la propietària volia enderrocar-lo. Ara bé, la solució definitiva al lamentable estat de deteriorament en què es trobava no va arribar fins uns anys més tard, quan es van iniciar les obres per rehabilitar i construir un centre turístic i de talassoteràpia.

L'ús final assignat a l'edifici difereix molt del seu ús original. El sanatori marítim fou construït per un orde religiós, amb la finalitat de tractar les patologies d'infants provinents de famílies humils. A més, en els seus orígens, la construcció i el manteniment provenien exclusivament de donacions particulars. Per contra, l'edifici actual acull un centre turístic hotel·ler de cinc estrelles, exclusiu i de gestió privada molt diferent a l'ús primitiu de l'immoble. Si bé gràcies a la seva catalogació s'han pogut conservar els aspectes més significatius de l'edificació i part dels elements que l'integraven, s'ha perdut la vocació de servei públic i assistencial dels seus inicis.

NOTES

- (1) Dades procedents del Llibre Registre del Sanatori Marítim de Sant Joan de Déu.
- (2) "El Sanatorio de San Juan de Dios de Calafell cumple quince años de cierre y abandono absoluto". J. Luna. *La Vanguardia*. 26 d'agost de 1984.
- (3) Sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 14 de maig i 27 de desembre de 2001.
- (4) La llicència d'obres fou atorgada definitivament el 29 de gener de 2001. El 15 de juliol de 2002 es modificà i s'adequà la llicència anteriorment atorgada a les previsions de la modificació puntual del PGOU.

BIBLIOGRAFIA I ALTRES FONTS D'INFORMACIÓ

Revista *Retruc*, portaveu de Calafell (especial sanatori). Agost de 1984.

La tuberculosi i la seva història. Maria José Báguena Cervellera. Col·lecció Històrica de Ciències de la Salut. Fundació Uriach: Barcelona (1992).

El Sanatorio marítimo de San Juan de Dios, 1929. Revista editada per l'orde hospitalari de Sant Joan de Déu.

L'antic sanatori marítim de l'ordre hospitalari de Sant Joan de Déu. Informe del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya de la demarcació de la província de Tarragona. Maig de 1996.

Hemeroteca de la Biblioteca Terra Baixa del Vendrell. Recull de premsa comarcal i autonòmica relativa al sanatori de Sant Joan de Déu.

Arxiu Municipal de l'Ajuntament del Vendrell.

Arxiu Comarcal del Baix Penedès.

Arxiu Documental de l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu.

Documental gran format de Televisió El Vendrell: *Caritat i ciència arran de mar (1929-1969)*, 2003.

El Vendrell, de poble a ciutat. Francesc González Reverté. Ed. Cossetània: Valls (2002).

DELICIOSOS BURINS I MANERES NEGRES DE NICOLE FLORENSA

RESUM

De Nicole Florensa tal com va viure de ple l'esperit de l'Escola de París —un estil d'entendre l'art i la vida en un moment que aquesta capital va acollir tots els artistes que venien d'arreu—, a través del seu espòs, l'escultor Apel·les Fenosa, i de les amistats que de seguida compartiren d'ençà del 1948.

ABSTRACT

Relating Nicole Florensa in the way she fully lived the spirit of the Paris School – a style in understanding art and life at a time in which this capital city received all artists arriving from anywhere –, through his husband, sculptor Apel·les Fenosa, and the friends they immediately shared as from 1948.

He tingut un somni. L'Apel·les estava molt inquiet. Feia una escultura d'un lleó i no acabava d'estar content. L'esquena no li quedava be, i no reproduïa la força de l'animal. Jo el tranquilitzava. No t'amoïnis. Avui, descansa. Demà anirem al parc i veurem un lleó i et servirà de model. L'endemà hi anàrem tots dos, però no trobarem el lleó. Després de molt buscar vaig veure uns esbarzers i, amagat sota els matolls, hi havia l'escultura del lleó ajagut. Aquest somni és la meva representació. Apel·les és ocult sota aquests matolls, i la meva vida és un esforç per esporgar l'ocultació amb què es troba la seva obra.

Nicole Florensa⁽¹⁾

L'ESCOLA DE PARÍS no és exclusivament una successió de fets i esdeveniments, sinó també un estil d'entendre l'art i la vida en un moment en què París va acollir tots els artistes que venien d'arreu. La seva trajectòria s'estén fins que Nova York pren el relleu d'aquesta capitalitat artística, tot i que els seus protagonistes continuen donant proves de la seva humanitat, de la seva existència i memòria. Nicole Florensa va viure de ple l'esperit d'aquesta escola, ja sigui a través del seu espòs, l'escultor Apel·les Fenosa, o de les amistats que de seguida compartiren d'ençà del 1948.

Nicole va conèixer els artistes russos, especialment Pougny, fundador del suprematisme;

espanyols, com Picasso, Óscar Domínguez, Bores, o Ángeles Ortiz...; catalans, evidentment, com Clavé, Humbert...; italians com Campigli; portuguesos com Vieira da Silva..., i, és clar, els francesos de Montparnasse..., poetes i artistes, entre els quals Paul Éluard i Jean Cocteau ocupen un lloc destacable.

De vegades Nicole Florensa afirma, tot referint-se a la realitat actual, que “*ja ho sé, el meu món no és aquest*”. Ho diu amb convenciment; amb la ferma idea que per a ella també la bondat està per damunt de la bellesa, tal com aspirava a prioritzar la seva generació. Insisteix sempre en un mot que ens remet amb claredat a una altra època, l'AMISTAT. Tota la seva vida està basada en l'expressió més autèntica de la paraula *amistat*, una fraternitat plena de fidelitats que remet a aquells moments de dificultats en què els homes donaven constància de les millors virtuts humanes. Sempre abans l'ètica que l'estètica.

Nicole Florensa va veure i viure de prop la darrera Escola de París. Va conèixer Picasso, que tant s'estimava Fenosa.

Un matí l'Apel·les em va portar a casa d'en Picasso perquè me'l volia presentar. Estava tan intimidada que ni tan sols vaig veure que m'oferia la seva mà. Aquells dies s'oferia a La Hune una exposició de les seves ceràmiques i dels seus vasos pintats amb cossos de dones que s'adaptaven segons les formes. L'Apel·les els trobava meravellosos i n'hi va parlar. Picasso li respongué: “Passa per La Hune, i agafa el vas que vulguis com a regal de casa-me”. Però Fenosa era massa orgullós per anar a demanar aquest regal a Gheerbrandt.⁽²⁾

Picasso era un extraordinari gravador. Havia descobert l'any 1932 un taller del carrer Foyatier, a Montmartre, on treballava un artesà de l'estampació de gravats, Roger Lacourière, que havia obert aquest establiment l'any 1932. Atret pels coneixements de les tècniques de l'estampació, Lacourière va esdevenir un col·laborador de Picasso i d'Skira, editant alguns dels gravats més singulars de l'artista.

De seguida aquest taller va esdevenir conegut per la seva qualitat, i altres artistes com Miró o Chagall hi estamparen les seves obres. L'any 1957 Lacourière va deixar de treballar, i va ocupar el seu lloc el seu deixeble Jacques Frélaut, el qual va saber mantenir la qualitat assolida anteriorment. En aquest taller Nicole Florensa va estampar tots els seus gravats, amb la garantia d'estar en bones mans artesanes.

Una artista que ben aviat va provocar la proximitat amb Nicole Florensa va ser Maria Helena Vieira da Silva. L'any 1942 Fenosa havia instal·lat el seu nou taller al Boulevard Saint Jacques, 51, a Montparnasse. L'estudi del costat era buit. Els seus propietaris eren un matrimoni de pintors que s'havien exiliat al Brasil per causa de l'ocupació alemanya de París. Vieira da Silva (Lisboa, 1908) i Arpad Szenes (Budapest 1897) s'havien conegut a París i el 1938 s'havien traslladat a aquest estudi que els servia a la vegada d'habitatge. L'inici de la Segona Guerra Mundial els va aconsellar marxar primer a Lisboa i després al Brasil. Mentre eren fora, la seva galerista, Jeanne Bucher, havia deixat el taller a diversos artistes, com és el cas del pintor Nicolas de Staël. L'any 1947 Vieira da Silva torna a París i al poc temps arriba Arpad Szenes. De seguida coneixen el seu veí, l'escultor Fenosa, i comença una llarga amistat. Viuran al Boulevard Saint Jacques fins al 1956, quan es traslladen al carrer Abbé Carton, un espai amb millors condicions per viure.

Quan Fenosa i Nicole comencen a festejar, s'amplia la seva amistat, fins al punt de sentir de seguida un desig de protecció per Nicole, amb la qual va mantenir des d'aquest instant una proximitat sincera. Vieira da Silva va ser un model per a Nicole, i un exemple de dona artista de gran nivell creatiu i humà.

Vieira da Silva i Arpad Szenes vivien al taller del costat, al boulevard Saint-Jacques. Ens visitàvem a diari. Vieira sempre tenia la necessitat de fer-nos preguntes, demanar-nos una cigarreta o oferir-nos una tassa de te. També ens vigilava l'estufa de carbó. Ella pensava que teníem massa temps l'estufa engegada i li feia por que es calés foc en aquella barraca de planxes construïda amb materials recuperats de les exposicions universals, i on no hi havia ni sanitaris ni aigua a la planta i només els artistes s'hi podien allotjar.

Vieira venia a xerrar d'art, de poesia, de música, de ciències, ella i Fenosa eren uns apassionats. L'anomenaven "bichou"; ella em va fer de mare, evitant-me esculls, donant-me consells, animant-me a treballar. Li agradaven molt les figuretes de l'Apel·les. Sovint en comprava: durant tot el temps que va durar la nostra amistat, vint-i-una en total, dinou de les quals van ser donades al Musée National d'Art Moderne de París.

Vieira era una cuinera meravellosa i li agradava rebre amics, artistes i crítics d'art.

Em vaig sentir reconfortada per Vieira da Silva, que m'encoratjava a treballar. Al principi, feia figuretes molt fenosianes. Un dia, totalment convençuda, en va voler fondre una —una sirena— que, per atzar, va entrar a la col·lecció del Musée National d'Art Moderne, Centre Georges Pompidou, a París, gràcies a la dació de Vieira da Silva! En una família, amb un escultor ja n'hi ha prou. Més que continuar treballant amb l'argila, vaig començar a consagrar-me als gravats que, a més, tenien l'avantatge de ser menys saturants. Fins i tot, Vieira da Silva va persuadir Denise Renard per tal que exposés els meus gravats a la seva galeria de la rue Jacob.⁽³⁾

Explica Nicole Florensa que va ser Granyer l'introduïdor en la seva decisió de dedicar-se a la pràctica del gravat. Granyer era més que un amic de joventut de Fenosa. Els unia una amistat fraternal i, a més, la passió per l'escultura.

Granyer havia assistit a les classes de gravat de l'Ateneu Polítècnic de Barcelona entre els anys 1924 i 1926, i en aquests anys havia realitzat puntes seques d'una gran finesa. D'ençà del 1946 comença una tasca d'il·lustració de llibres de bibliòfil amb gravats, com *El coloquio de los perros*, de 1946, o el *Llibre de les bèsties*, de Ramon Llull, de 1948, on ja fa palesa la seva iconografia animalística.

Granyer visita els Fenosa a París després del 1955.⁽⁴⁾ En aquestes estades Granyer aprofita per treballar algunes planxes que edita a París. Nicole conserva dues edicions completes, una nadala i una figura d'un gat exempt i una garsa, humanitzats, que demostren el domini de la tècnica de l'autor.

Granyer era amic del gravador Jaume Pla i Pallejà (1914-1995), també pintor i escriptor. L'any 1949, ajudat per Víctor M. d'Imbert, va iniciar a Barcelona les edicions de bibliòfil de La Rosa Vera, que l'any 1962 publicaria *Dotze aiguaforts i un autoretrat de Josep Granyer*, amb introducció de Jaume Pla i textos de Pere Quart.

El 1957 Granyer anuncia als Fenosa que Pla els anirà a visitar a París, a l'espera que el puguin rebre.⁽⁵⁾

Les trobades amb Jaume Pla es farien més freqüents a partir de l'arribada dels Fenosa al Vendrell. Pla va seguir de prop el procés de l'execució dels gravats de Nicole, i en algun cas va col·laborar en l'estampació d'algunes proves d'estat. En dona testimoni una carta que Pla escriu a Nicole el 31 d'agost de 1962 (arxius Fenosa).

Aquí tens les proves de les planxes. La de la passionària no la tocaria més. Si s'ha de fer una tirada, s'hauria de polir amb molt de compte tota la planxa per treure el gris del fons. En tot cas, ja ho faria jo.

La passionària petita sí que l'acabaria. El fragment gravat és molt bo i valdria la pena de completar la planxa.

La cadira tampoc la tocaria.

La branca davant del mirall s'hauria de polir, també, i potser treballar-la més. Potser fer més negra la branca per tal d'explicar millor el reflex.

El paisatge gran està molt ben començat. Que els déus ajudin la Nicole a l'hora de treballar-lo més.

Perdoneu unes opinions que ningú no m'ha demanat i disposeu del vostre Pla.

Tal com explica Nicole al pròleg d'aquesta edició, va assistir a les classes de la Grande Chaumière, on ensenyava Robert Camí (1900- 1975). Gravador guardonat amb premis rellevants de la disciplina, Camí havia arribat de Bordeus l'any 1942, per ocupar-se de les classes de gravat de l'Escola Nacional Superior de Belles Arts, i era tota una autoritat en les tècniques del gravat.

ELS BURINS

Els primers gravats estampats per Nicole Florensa estan realitzats amb la tècnica del burí i corresponen a l'any 1964. Aquesta tècnica permet aconseguir imatges de gran detall i demana molta experiència en el moment de solcar la planxa directament amb el burí, que és un cisell d'acer trempat. Són planxes en el seu cas de petites dimensions i de tiratges molt curts, que representen preferentment paisatges de perspectives obertes, o detalls de la naturalesa... Una branca d'un arbre, vinyes del Priorat o del Penedès. No són arbres qualssevol, sinó arbres que ella coneix i estima per la seva senzilla bellesa... L'olivera, que representa les arrels, el garrofer que només creix a la vora de la mar Mediterrània. Són, evidentment, paisatges viscuts, recorreguts pam a pam, vinculats a la seva vida.

Quan Nicole és al Vendrell, representa el seu paisatge. Si és a Eivissa, copsa els camins i els pins... Si és a França, l'entorn és més frondós, amb pins, avets i boscos.

Una bona part del seu quefer quotidià a la costa catalana era fer excursions amb els amics que visitaven la casa del Vendrell. En aquestes sortides recorren també l'interior, fins a arribar a la vila d'Almatret, d'on eren originaris els pares de Fenosa.

A la tarda —explica Nicole⁽⁶⁾— organitzàvem excursions per descobrir l'interior del país: vam solcar el Priorat, on es trobava l'abadia de Scala-Dei, en ruïnes, envaïda per la vegetació, romàntica i pròpia dels gravats d'Hubert Robert. Anàvem a Prades, Siurana, Vallbona, i als monestirs de Santes Creus i Poblet. Vam poder realitzar totes aquelles passejades gràcies als nostres amics Anton i Pilar Andreu, que coneixien el país pam a pam.

Quan es feia fosc, anàvem als pobles de pescadors, a Calafell o a Torredembarra. En aquells pobles on encara no hi havia port, l'espectacle inèdit s'executava invariablement: immenses barques llatines marxaven per pescar, amb fanalets, verats i sardines. A la mateixa platja, dins de grans peroles bullia el sabó que serviria per recobrir els fustots sobre els quals la barca, impulsada per la força de les esques dels homes, lliscaria fins que arribés al mar.

Aquest coneixement i estima del paisatge fa que aquest gènere esdevingui el subjecte dels seus burins, a la recerca d'un esperit detallat en els seus fragments, i mai descriptiu d'un paratge emblemàtic, sinó l'anonimat dels seus detalls, dels seus indrets.

MANERES NEGRES

D'ençà del 1970 Nicole Florensa comença a practicar un altre procediment molt més complex: la *manera negra*. Es tracta d'una modalitat de gravat al buit on la tinta es disposa a les parts gravades.

El procés de gravar la planxa metàl·lica demana molta dedicació, emprant un granejador,

que és un estri pesat amb una vora semicircular dentada que s'aplica damunt la planxa de coure amb un balanceig de la mà que va marcant la superfície. Després, cal aplicar un brunyidor per allisar la planxa.

Tot aquest procés és molt lent i curós, ja que cal treballar damunt tota la superfície, granejant a poc a poc, i ratllant després o aplanant les marques del granejador per dibuixar la imatge que després s'estampa. Evidentment, la *manera negra* permet resultats molt contrastats, i resulta especialment interessant per reproduir escenes nocturnes o de clarors i ombres.

Els primers gravats de Nicole segons aquesta tècnica representen l'albada, la platja en una nit sense lluna, o carrers solitaris de París a l'hora fosca. Formalment, la tècnica fa que la forma i els volums tinguin un major protagonisme que la línia dels burins, amb un sentit molt més pictòric i de grisalla.

Hi ha una sèrie de maneres negres que representen escenaris del viatge que l'any 1971 realitza en cotxe per terres de l'antiga Unió Soviètica, amb representacions del port d'Odessa i de l'antic Leningrad.

Les tres obres clau d'aquesta tècnica són *Draps* i *Voisins*, de 1973, i *Voisine*, de 1976. Són tres obres de maduresa, que representen una manera de copsar el pas de les hores, la placidesa del temps assaborit en els detalls més íntims. Escenes quotidianes d'uns domassos al sol, en una balconada vendrellenca, una dona estenent la roba, mentre el vent enlaira un cortinatge, i una dona en una finestra emmarcada entre les cortines i l'ampit. Són instants aturats que tenen vida, que palesen una humilitat viscuda i una dimensionalitat més enllà de l'escena. Transcendeixen el motiu, per tal d'esdevenir imatges d'un alt nivell estètic i d'una sensibilitat extrema.

A poc a poc, la casa del Vendrell esdevé el principal escenari d'una comprensió estètica de la mirada, que es formalitzarà en dos projectes bibliogràfics, *A Catalan Cookery Book* i el darrer llibre sobre la casa del Portal.

A CATALAN COOKERY BOOK

El 30 de setembre del 1969, gairebé com un regal d'aniversari per a Nicole Florensa, apareixia el llibre *A catalan cookery book*, una col·lecció de receptes impossibles amb textos d'Irving Davis il·lustrats amb onze gravats de Nicole, estampats pel taller Leblanc de París. Editat en 165 exemplars, es tractava d'un projecte llargament congriat, que finalment va ser editat per Lucien Scheler.

Llibreter i editor a la vegada, Scheler comptava amb una reputació significativa per la seva passió pels llibres. Poeta i amic fraternal de Paul Éluard, els seus catàlegs bibliogràfics eren una garantia d'excel·lència.

Nicole repeteix sovint que els llibreters d'aquesta categoria “són els aristòcrates del segle XX”. Scheler era un d'ells. Altres, vinculats estretament amb ella, eren Pierre Berès... i molt especialment Irving Davis.

Nascut a Londres l'any 1889, Davis va ser un dels amics més fidels del matrimoni Fenosa, fins a la seva mort l'any 1967. Tenia una llibreria d'antiquari a Londres i una altra a Florència, i recorria Europa a la recerca de primeres edicions bibliogràfiques. Compromès amb les llibertats, va lluitar a la Guerra Civil espanyola, tot donant suport a la República.

Vivia a Hampstead, en una caseta del segle XVII, amb biblioteques plenes de tresors. A les parets penjaven gravats, quatre eren de Canaletto. Quan va morir vam tenir la sorpresa d'heretar-ne un, gràcies a la generositat de la seva nora i del seu gendre, Ianthe i John Carswell. Irving Davis vivia amb els seus gats, les seves camèlies i la seva col·lecció de cristalleries antigues de Venècia, en les quals beviem els millors vins de França.⁽⁷⁾

Conegué els Fenosa en els anys cinquantes a Londres, i de seguida va néixer una amistat, congriada en els sojorns de Davis al Vendrell, els mesos d'estiu. En aquestes estades, compartint taula amb els Fenosa, va néixer la idea d'aquest llibre, inspirat per les receptes d'Anita, que cuinava a la casa del Vendrell. Davis era un estudiós de la gastronomia, i va interessar-se per la catalana, que vinculava emotivament amb les estades vendrellenques.

En una carta datada el 14 de setembre de 1963⁽⁸⁾ adreçada a Patience Gray, i escrita des del Vendrell, Davis descriu els dies saborosos que viu a la costa catalana, i especialment els àpats i les migdiades. Fa esment del “gigot” deliciós. En aquesta carta fa esment de la idea del llibre de cuina catalana. Diu que vol descriure 40 receptes, i que el llibre es diria *A Catalan cookery book of impossible dishes*. Anuncia que “Nicole farà les il·lustracions”.

El procés d’elaboració del projecte va esdevenir-se lentament, a mesura que Davis visitava els Fenosa al Vendrell o a París. En una altra carta, datada el 5 de desembre de 1964 i adreçada aquesta vegada a Nicole, li diu: “*He rebut la teva carta i el gravat del paisatge català que em provoca molta nostàlgia. El faré emmarcar, juntament amb els altres gravats teus. Treballo com un boig per assistir a les vendes i tancar el meu catàleg... potser, un gran "potser", podré començar a transcriure el nostre llibre de cuina.*”⁽⁹⁾

El 19 de maig del 1965 encara li escriu explicant que vol trobar el temps “*per acabar d’escriure el nostre llibre sobre la cuina catalana*”.⁽¹⁰⁾

Patience Gray, destinatària de la carta d’Irving Davis, era una gran amiga de tots dos, escriptora i periodista de l’*Observer* que havien conegut mitjançant Davis l’any 1959. De seguida que va tenir coneixement del projecte, va procurar donar-hi suport, fins i tot a la recerca d’un editor. A través de la correspondència que es guarda als Arxius Fenosa, tenim constància de les dificultats per animar a produir l’edició. Patienza parla de gestions endegades, fins a la conclusió d’encomanar el projecte a Lucien Scheler.

Scheler s’hi posa a començaments de 1969. El 25 de juny de 1969, escriu a Nicole explicant-li el procés del llibre.⁽¹¹⁾ “*Ahir vaig enviar les proves corregides a Barnier. Hi ha prop de 1.000 correccions. D’acord, afegiré el nom d’Ariane Castaing als agraïments a les properes proves, que provocarà un nou ordre del paràgraf.*”

En els agraïments, a més de Castaing, figuren Patience Gray, Nicole, Scheler i Ianthe Carswell, a més de la Senyora Solé del Restaurant el Pi, Joan Bonet Ribas de Cala Salades i el senyor Freixes.

Després d’indicacions sobre les receptes, continua Scheler, “*hi ha unes 40 hores de feina per a les darreres correccions. Barnier em donarà el proper joc de proves, confio, vers el 14 de juliol. Marxa de vacances el 3 d’agost i, consegüentment, no començarà el tiratge fins a setembre.*”⁽¹²⁾

El llibre, imprès en fulls de paper *velin* de Rives sense relligar, es recollia en unes tapes d’un color verd-groc, que s’inseria en un estoig del mateix color. Tenia 99 planes, a més de la justificació del tiratge, i estava escrit en anglès. La introducció està signada per Patience Gray.

Els burins de Nicole acompanyen els textos i representen imatges de queviures reflectits en algunes receptes, peixos, branques d’arbres i vinyes, una carnisseria o una conillera.

Patience Gray és una de les primeres destinatàries del llibre. De seguida escriu a Nicole per expressar-li la satisfacció en rebre’l:

Vet ací encara el petit tigre...! Aquesta vegada estic convençuda que aquest llibre d'Irving no hauria sortit mai sense aquest petit tigre de Nicole que ha treballat tant per fer-lo viure. No saps com t'ho agraeixo sincerament. Sé que ho has fet per amor, i crec que Irving estaria impactat.

Sí, aquest llibre és molt bo, massa i tot...

Trobo que hi ha un bon maridatge entre els gravats i el text, 'the filing is good'.

Espero que Fenosa estigui també content, orgullós de la seva dona, feliç per Irving, i també per veure que la cuina d'Anita s'exposa a aquest rars ocells, els 150 vells bibliòfils.⁽¹³⁾

També Joan Gili, que s'expressa de manera semblant: "*Per fi el llibre ha arribat! Valia la pena esperar (encara que ja començàvem a estar frisosos) perquè realment és magnífic —el millor homenatge a la memòria d'Irving—. Scheler ho ha fet molt bé, la impressió, el paper, el color de la tela, etc. però el que talment dóna valor al llibre són els deliciosos burins de Nicole —tots són stupends.*" (carta datada el 26-gener-1970, Arxiu Fenosa. El Vendrell).⁽¹⁴⁾

Els Gili eren, i són encara, una família d'editors molt importants. Gustau Gili va arribar a editar llibres de bibliòfil extraordinaris de Picasso, com la *Tauromàquia*. El seu germà, Joan Gili, va exiliar-se a Anglaterra l'any 1934, on va fundar la llibreria i l'editorial The Dolphin, que va traduir a l'anglès textos bàsics de la literatura catalana. Els Fenosa coneixen els Gili d'ençà del 1962.

A Irving Davis —explica Nicole⁽¹⁵⁾— li agradava reunir els amics i els convidava a casa seva o al restaurant. Tenia una predilecció, The Lantern House, un restaurant xinès de Chelsea. Durant aquesta estada londinenca (de 1962), vam dinar amb el llibreter i editor català Joan Gili i la seva dona Elisabeth. Vam establir una gran amistat amb ells. Poc després van venir a veure'ns al Vendrell. Es van deixar contagiar per la bogeria dels chateaux en Espagne i van comprar també una casa a Sant Vicenç de Calders.

Després del llibre de cuina el projecte següent va dir-se *Le portal* i va editar-lo Warren editions, l'any 1970. L'editorial pertanyia a Jonathan i Phillida Gili, fill i nora de Joan Gili, i estava establerta a Londres. *Le portal* es presentava com un portafolis, amb una carpeta de tela de color pedra. Els gravats es varen imprimir a l'Atelier Lacourière et Frélaut i representaven tretze escenes sobre la casa del Portal dels Fenosa al Vendrell.

De primer, figurava una perspectiva d'una branca de pi que deixa entreveure el campanar de l'església del Vendrell, després una perspectiva del carrer Major des de les golfes de la casa, les teulades de les cases veïnes, les fulles de la palmera damunt els balcons, la palmera amb tota la seva esplendor en dues versions, la parra de la terrassa, també en dues versions, la terrassa gran amb les arcades i la palmera, la gata Manon, més cases veïnes, les teulades i el taller de l'artista.

NOTES

- (1) Citació extreta del quadern de notes on ressenyo les converses amb Nicole Florensa.
- (2) FLORENSA, Nicole: text biogràfic publicat en el catàleg raonat de l'obra escultòrica d'Apel·les Fenosa. Ed. Polígrafa. Barcelona, 2002.
- (3) La Galerie Jacob va acollir la primera exposició de gravats de Nicole del 14 de desembre de 1971 al 15 de gener de 1972. "Nicole. Burin et manière noire". La cita correspon al llibre de la cita. 2.
- (4) En el Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa, al Vendrell, hi ha una carta datada el 20 de desembre de 1955 que constata els contactes represos entre Granyer i els Fenosa: *"Estimat i admirat amic. Bon any nou i Bon Nadal. He parlat amb el Víctor Hurtado per l'exposició teva a Mirador. Ell està d'acord per després de Pasqua, potser estaria bé que vinguessis a París abans, per allò que diuen que 'l'ull de l'amo fa créixer les peres'. Estic molt content d'haver-te retrobat i la Nicole i jo esperem veure't aviat a París. Rep una abraçada, Fenosa. Tous mes vœux accompagnent ceux d'Apel·les, et je souhaite de vous voir bientôt à Paris. La sculpture que vous nous avez donné fait notre joie chaque jour. Je vous embrasse amicalement. Nicole."*
- (5) Carta conservada en els arxius Fenosa, de data 18 de maig 1957: *"Volguts Fenosa i Nicole. El portador de la present lletra és l'amic Jaume Pla (1), pintor i gravador i editor a qui us presento; el qual em fa el favor que aprofitant un viatge a París, de breu estada, us faci arribar a les vostres mans els documents de l'adquisició del petit bronze. Per aprofitar aquesta avinentesa he retardat uns dies l'enviament abans. »Vos escriuré mes extensament pròximament, i complia així (almenys en part) la promesa feta a Nicole (la qual crec que deu estar molt enfadada per això, amb mi i amb tota la raó) d'enviar li uns mots escrits al meu retorn de Barcelona. Sapigueu, però, que el meu retorn vaig reprendre el treball sense fatiga i amb optimisme. I el record dels dies passats amb vosaltres em diu que només les persones que el destí els guarda algun secret poden tenir un privilegi semblant. N'era mereixedor? "A reveure. Vos agraire que atengueu l'amic Jaume Pla. Gràcies. Rebeu la cordial abraçada del vostre amic."*
- (6) Citat en el llibre de la nota 2.
- (7) Citat en el llibre de la nota 2.
- (8) Carta conservada al Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa.
- (9) Carta conservada al Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa.
- (10) Carta conservada al Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa.
- (11) Carta conservada al Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa.
- (12) Carta conservada al Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa.
- (13) Carta conservada al Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa.
- (14) Carta conservada al Centre de Documentació de la Fundació Apel·les Fenosa.
- (15) Citat al llibre de la nota 2.

MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA

13enes Jornades d'Estudis Penedesencs.
Vilafranca del Penedès, octubre del 2000

GARROTADA I PASTANAGADA AL PENEDÈS (1822-1856)

RESUM

Referències documentals sobre personatges de diversos indrets penedesencs afectats per la Guerra Reialista (1822-1829), la primera Guerra Carlina (1833-1840) i el bienni progressista (1854-1856).

ABSTRACT

Documentary references relating important figures from different places within the Penedès Area that were affected by the Royalist War (1822-1829), the first Carlist War (1833-1840) and the Progressive Biennium (1854-1856).

Ja és sabut que, al llarg de la història, el poble ha estat afalagat amb pastanagades o castigat a garrotades. Aquí identifiquem les sofertes espatlles de penedesencs que han rebut els cops i els pits que s'han vist omplerts de penjarelles.

LA GUERRA REIALISTA (1822-1829)

Aquesta guerra, predecessora de totes les del segle XIX, començà la primavera de 1822 i finí oficialment l'1 d'octubre del 1823 amb el retorn de Ferran VII al poder absolut. Acabat el conflicte fou nomenat capità general de Catalunya el baró d'Eroles, que també presidia una Junta de Classificació, on comptava amb la col·laboració del penedesenc Joan Romagosa i Pros. Durant l'estada d'ambdós a Barcelona, s'iniciaren els tràmits per afavorir vídues i orfes de reialistes morts que el rei veia amb bons ulls. Però, paral·lelament, a partir de mitjan 1824, són "purificats" per una Junta especial un grapat de persones civils de tota mena; per exemple: Josep Saldaña, administrador de la Reial Duana del Vendrell; Martí d'Echave i Guardà, interventor de la de Vilanova; Josep Ribagorda, administrador de Rendes Reials de Vilafranca; Josep Rius, mesurador de sal del pallol de Vilanova; Joan Pau Ros, escrivà de rendes del mateix lloc; Fc. Soto, administrador de l'estafeta d'igual punt; Lluís Blanch i Graells, estafeter de Vilafranca; Joan Fc. Solà, escrivà de rendes del Vendrell; Josep Ribas, estanquer de Font-rubí; Anton Amat, administrador de rendes de Vilanova...

El 15 de desembre de 1825 s'inicia la llarga relació de mercès que, des d'ara, donarà el rei. El preàmbul comença dient: "Por Real Decreto de S. M. (Q.D.G.) de 11/2 del año último, se

servió dispensar sus gracias a las familias de los militares que arrastrando toda clase de peligros, empuñaron las armas en defensa del altar y del trono; a los que sin ser militares se reunieron por la causa de la legitimidad bajo las banderas realistas; y a los que por la misma causa sufrieron penalidades, o perecieron mártires de la lealtad en los patíbulos...”.

A continuació, en un constant degoteig, es dona el nom de les persones beneficiades. Transcrivim les del Penedès i el seu entorn, per si algú identifica algun remot avantpassat.

3/3/1825 - Josep Calaf, de *Masllorenç*, “soldado de la división de D. Juan Romagosa, que ha quedado imposibilitado para adquirir su sustento de resultas de las heridas que recibió en la entrada en la villa de Valls que defendían los milicianos nacionales, el retiro de inválido con el haber de 40 reales de vellón mensuales...”.

17/3/1825 - “Enterado el Rey... de la instancia de Baudilio Alegre, vecino de la villa de S. Saturnino... abuelo y tutor de Basilio Domenech, por sí y en representación de dicho menor y de su hijo Bernardino Alegre, en la cual solicita pensión para su nieto por haber muerto su padre Fco. Domenech defendiendo los sagrados derechos del altar y del trono, y que su citado hijo Bernardino sea exonerado de quintas en atención a sus padecimientos durante el régimen constitucional, a causa de haber llevado algunos víveres a los realistas... se ha dignado conceder en decreto de 5/2 al indicado Basilio Domenech, huérfano de padre y madre, la pensión de 2 reales diarios... desde el 30/11/1822 que fue el siguiente al del fallecimiento de su padre, no habiendo tenido a bien S. M. Acceder a la segunda parte de la petición relativa a que se exima de quintas a su hijo Bernardino...”.

30/3/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Margarida Cantarell, d'*Albinyana*, vídua de Josep Coch, soldat que fou del 7è batalló... mort en acció de guerra a Cervera... que s'abonarà des del 22/7/1822, que fou el següent al de la mort del causant.

12/4/1825 - Pensió de 4 rals diaris a Teresa Bruguera Torres, d'Esparreguera, vda. de Gregori Torres, voluntari que fou de la partida manada per D. Mansuet Boixó i afusellat pels revolucionaris, que, faltant al tracte, el condemnaren a la pena capital... Cobrarà des del 27/5/22...

15/4/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Paula Armengol, vda. de Pau Manyer, soldat que fou del 1r batalló, mort en acció de guerra contra els revolucionaris el 25/5/1822.

20/5/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Manuela Figueras, veïna de Sant Jaume dels Domenys, vda. del soldat reialista Manuel Fontanillas, mort per les tropes revolucionàries quan eixiren de les fortaleces de la Seu d'Urgell, el 21/8/1823.

13/8/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Antònia Janer, vda. de Josep Seguí, veïna de *Masllorenç*, que, pel fet de reclutar gent per al Reial servei, fou mort per una partida de milicians... Cobrarà des del dia 8/12/1821, l'endemà del fet.

21/8/1825 - Pensió de 1880 rals l'any a Maria Manyosas, de *Sant Quintí de Mediona*, com a vídua de Josep Gustems, que morí essent tinent de la 2a companyia del 2n batalló de la divisió reialista manada pel baró d'Eroles, en acció de guerra. Cobrarà des del 7/2/1823.

12/9/1825 - Pensió de 3 rals diaris a Antònia Jané Miró, d'*Albinyana*, vda. del caporal 1r del batalló de D. Joan Romagosa. Morí "en defensa de la justa causa" al temps d'evacuar les tropes reialistes les fortaleeses de la Seu, el 4/2/1823.

12/9/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Antònia Soler, de *Masllorenç*, vda. de Josep Vives, afusellat per reclutar gent al camp de Tarragona per formar una partida reialista, el 8/12/1821.

28/9/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Fca. Manyer, d'*Albinyana*, vda. de Francesc Francesch, soldat de la divisió manada pel general Romagosa. Fou mort per les tropes constitucionals en abandonar els reialistes les fortaleeses de la Seu, el 4/2/1823.

2/10/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Magina Colet, de *Rodonyà*, vda. d'Agustí Torrerons, voluntari de la divisió Romagosa, mort en l'evacuació esmentada en el paràgraf anterior.

4/10/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Teresa Salvat, de *Vilabella*, vda. de Magí Colet, soldat de Romagosa. Fou fet presoner pels constitucionals a l'acció de Vilafranca i passant de seguida per les armes, el 5/8/1822.

4/10/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Antònia Cañellas, de *Vilabella*, vda. de Josep Guinovart, caporal reialista, capturat i afusellat pels constitucionals a l'acció de Vilafranca el 5/8/1822.

30/10/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Teresa Seguí, de *Vilavella*, vda. del soldat Pere Rovira, capturat i afusellat a Vilafranca com els dos anteriors.

21/11/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Teresa Escofet, veïna de *Pachs*, vda. del soldat reialista Josep Montaner, mort en acció de guerra l'11/8/1822.

6/12/1825 - Pensió de 2 rals diaris a Quitèria Soler, de *Creixell*, vda. de Josep Moné [sic.], soldat reialista mort a l'acció de guerra de Vilafranca el 5/8/1822.

12/1/1826 - Pensió de 1600 rals l'any a Antònia Torva, veïna d'*Igualada*, vda. del capità reialista Josep Ferrer, "que habiéndose tocado a rebato en la villa de *la Llacuna*, salió con su porción de gente armada, que capitaneó... atacando a los revolucionarios que se refugiaron en una casa de campo, y le cupo la suerte de morir de una bala de fusil". Cobrarà des del 16/5/1822, que és l'endemà de la seva mort.

13/1/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Rosa Palau Rovira, de *Santa Oliva*, vídua i mare dels soldats realistes Pau i Josep, que foren morts pels revolucionaris, el primer després de ser fet presoner a l'acció de guerra de Sant Jaume, afusellat al moment de ser capturat, i el segon a mans dels mateixos. Cobrarà des del 2/7/1822, que és l'endemà de la mort del seu primer fill.

15/2/1826 - Pensió de 4 rals diaris a Antònia Montserrat, de *Sant Sadurní*, vda. de Magí Rovira, "que, impulsado de su decidido amor a la sagrada persona de S. M., se reunió con otros vecinos que derribaban las lápidas de la abolida Constitución en cuatro pueblos, alarmando la comarca a la voz de ¡Viva el Rey!, y efectivamente se le incorporaron otros muchos que capi-

taneó, poniéndose al frente de aquella reunión de realistas, tanto en el derribo de las lápidas como para batirse con el mayor entusiasmo con los milicianos de Capellades, en cuya acción fue herido y muerto en el campo de batalla”. La pensió es cobrarà des del 12/5/1822, que és l'endemà del fet.

24/2/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Josep, Teresa i Maria Soler veïns de *Sant Sadurní*, per haver quedat orfes del soldat reialista Sixte, que morí en l'acció de guerra de les immediacions d'aquella vila, i per haver contret segon matrimoni la seva mare Joana Bosch. Cobraran mitjançant el seu tutor Domingo Bosch, des del 23/5/1825, que és el següent al que va prendre estat la seva mare.

25/2/1826 - Pensió de 1800 rals l'any a Maria Gaud, (?), veïna de *Cantallops*, vda. del tinent de reialistes Josep Clos, que fou empresonat pels revolucionaris, traslladat a Barcelona i afusellat allí el 5/5/12, després de sotmetre'l a consell de guerra.

1/5/1826 - Pensió de 3 rals diaris a Maria Rafull, de *Llorenç*, vda. del caporal reialista Magí Sendra, mort a l'acció de Montblanc el 20/8/1822.

1/6/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Fca. Bargalló, de *Vilafranca*, vda. del soldat reialista Joan Roca, mort en acció de guerra al terme de Torrelles el dia 11/8/1822.

8/6/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Teresa Busquets, de *Sant Quintí*, vda. del soldat reialista Josep Duran, mort en acció de guerra en evacuar les fortaleeses de la Seu, el 3/2/1825.

9/6/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Teresa Mariné, de *Sant Jaume dels Domenys*, vda. i mare del soldat reialista Baldiri Güell, mort en acció de guerra en un assalt donat el 21/6/1822 a les fortaleeses de la Seu.

11/6/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Rosa Bundó, de *la Bisbal*, vda. del soldat reialista Isidre Andreu, mort en acció de guerra a *Vilarodona* el 29/7/1822.

13/6/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Maria Ventura Mascaró, veïna de *Sant Pere de Riudebitlles*, vda. del soldat reialista Fc. Saumell, mort el 29/11/1822 en defensa dels “sagrados derechos”.

15/6/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Maria Borret, veïna de *Moja*, vda. del soldat reialista Joan Batet, mort en acció de guerra, el 21/9/1822, prop de Masmolets.

19/6/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Antònia Marcheu, de *Torrelles de Foix*, vda. i mare del soldat reialista Fco. Rafecas, mort el 25/9/1823 com a conseqüència de ferides rebudes al setge de les fortaleeses de la Seu d'Urgell.

16/8/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Margarida Gabarró, de *Piera*, vda. del soldat reialista Pau Salinas, mort en acció de guerra a Capellades el 12/5/1823.

17/8/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Marianna Estalella, de *Piera*, vda. de Pau Almirall “asesinado por el ex-general Rotten” el 24/2/23.

14/9/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Antònia Sans, de la *Nou* “corregimiento de Villafranca”, vda. del soldat reialista Joan Vidal, mort pels revolucionaris a l'evacuar els reialistes les fortaleeses de la Seu, el 27/9/1823.

15/9/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Magdalena Mercader, de Vespella, vda. i mare del soldat reialista Anton Salvat, mort a l'hospital de la Seu el 14/1/1825, de resultes de ferides rebudes de bala de fusell.

29/10/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Fca. Domènech, veïna de Sant Pere de Riudebitlles, vda. del soldat reialista Geroni Valls, mort en acció de guerra a Pierola el 9/7/1822.

5/12/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Ma. Rosa Carbó, de Llorenç, vda. del soldat-reialista Josep Pascual, mort en acció de guerra el 3/2/1823.

10/12/1826 - Per R.D. de 14/10 s'atorga la pensió de 40 rals al mes a D. Josep Batet, caporal segon de reialistes, veí de *Masllorenç*, inutilitzat en acció de guerra.

19/12/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Teresa Calas [sic], de *Masllorenç*, vda. de Jaume Segalà, soldat de l'exèrcit de Catalunya, “en recompensa a la generosa decisión de su marido por sostener los legítimos derechos de S.M.”

19/12/1826 - Pensió de 3 rals diaris a Maria Sanromà, de *Bonastre*, vda. del caporal reialista Pau Rius, mort de resultes de ferides rebudes en acció de guerra, el 19/7/1823, a les fortaleeses de la Seu.

22/12/1826 - Pensió de 2 rals diaris a Fca. Robert, veïna de *Rodonyà*, vda. del soldat reialista Josep Totosaus, mort el 15/5/1822 per ferides rebudes en acció de guerra.

En aquest punt, després de gairebé dos anys de mercès, l'aixeta s'estronca. Però segueix l'empresonament i l'execució de persones implicades al bàndol perdedor. Vegem-ne algunes:

23/2/1826 - Són citats per edicte Fc. Robert, “alias lo Cit o fill de la Jaya”, natural de *Vila-rodona*, i Sebastià Puig-oriol, “conocido en Villafranca por secretario del alcalde mayor, mientras allí lo era D. Armengol Dalmau de Cubelles”. Ambdós s'han de presentar abans de 10 dies “a las Reales cárceles (de Barcelona) de rejas adentro”, a fi d'escoltar-los en defensa de la causa que contra ells i d'altres s'està tramitant, sobre ferides i mort de D. Llorenç Domingo, batlle que fou de Vila-rodona.

17/4/1826 - És citat, “en méritos de la causa criminal que estoy formando sobre varios excesos” comesos a *Vila-rodona*, Baltasar Vidal, veí d'aquella població.

27/3/1827 - Són citades, per a prendre'ls declaració, una sèrie de persones: Joan Alcover i Fc. Tarrida, de *Vilafranca*, que foren milicians de cavalleria; Fc. Morató, “alias Carmin”, i Pau Camps, milicians que foren d'infanteria de *Vilafranca*; Ramon Bonet, veí i milicià d'infanteria de *St. Sadurní*, perquè es presentin abans de 10 dies. S'han de defensar de la causa que contra tots

ells s'està substanciant, sobre l'assassinat de cinc reialistes a "la riera de Noya y parage nombrado Pas de Pilas el 29/11/1822".

26/2/1829 - En aquesta data, "confesos y convictos en la causa de conspiración", són executades 10 persones, entre elles Josep Sans (a) Pep Morcaire. D'aquest, la premsa comenta: "No hay un catalán que ignore los atroces delitos cometidos por este perverso". Tenim documentat que, durant la passada guerra reialista, el 17/1/1823 sortí del *Vendrell* amb 40 miquelets i 12 milicians a les ordres del sotstinent Guardiola, "a la persecución de una gavilla de ladrones". Retornen a migdia, portant presoners 10 d'aquests "lladres", dels 13 que han capturat, "habiéndose encargado de los tres restantes, que son los más malos, el capitán "Pep Morcaire", quien a estas horas les habrá dado su merecido destino".

8/3/1829 - Són emplaçats a les "Reales cárceles, de rejas adentro", Jaume Muntades, comerciant, d'Igualada, i Pau Vives, boter, del *Vendrell*, per a declarar i defensar-se "de lo que resulta contra ellos en la pieza de autos formada sobre hallazgo de 14 1/2 onzas de oro a Pedro Francesch (a) Poll de las Destras, natural del pueblo de S^a Maria del Alvá, corregto de Villafranca, al tiempo de su captura... por hallarse acusado de haber cometido dos homicidios...".

PRIMERA GUERRA CARLINA (1833-1842)

Passen cinc anys de la darrera data. El 29 de setembre del 1833 morí el rei Ferran VII, atorgant de les mercès que hem detallat i impulsor d'empresonament i mort de liberals. El mes següent, la vídua Maria Cristina signa un reial decret on diu que "por una serie de hechos plenamente comprobados y demasiado decisivos, tengo la fuerte certidumbre de que el infante D. Carlos Mª Isidro ha tomado una resolución hostil, aspirando a usurpar el trono de mi augusta Hija Dª Isabel II, en menosprecio de la Ley fundamental y vigente del Estado...". I així comença la primera Guerra Carlina, que els llibres d'història anomenen "Guerra dels Set Anys".

A mitjan febrer de 1834 ja es belluguen "gavillas de miserables", una de les quals, formada per 30 homes, és capturada al Bertí (Vallès Oriental). Entre els detinguts hi ha Joan Galceran, de *St. Esteve Sesrovires*, i Pau Butifolls, de *Torrelles de Foix*, que el mes següent són embarcats "para servir de soldados en los dominios de Asia y América, según está mandado por R.D. de 21/1 de este año".

El 16/8, segons la tònica esmentada, són traslladats a l'Havana, en el bergantí "Armonía", 95 individus, "al servicio de las armas". Entre ells hi ha aquests penedesencs: Jaume Vidal, de 29 anys, casat, de *St. Vicenç de Calders*; Josep Gener, 22 a, solter, de l'*Ortigós*; Jaume Rossell (a) Camús, 32 a, casat, de *Masllorenc*; i, del mateix indret: Ramon Ferreró (a) Ponet, 29 a, casat; Ramon Palau (a) Balit, 25 a, casat; Jaume Seguí (a) Tarragó, 27 a, casat; Josep Ferrer, 19 a, solter; Ramon Pie, 22 a, solter; Salvador Bertran, 19 a, solter; Josep Carbonell (a) Bolero, 30 a, casat; tots ells pertanyents a la partida del Llarg de Copons i condemnats a 6 anys.

El 7/11/1834 els voluntaris de *St. Sadurní* capturen 4 facciosos, entre els quals hi ha els oficials reialistes Peix i Camps, que reclutaven gent "para sublevar el país". Aquests dos són afu-

sellats “en los pueblos de su naturaleza”, i el capità general felicita els executors “por el mérito contraído en este suceso”.

El 17/12/1834 és afusellat per l'esquena, a Vilanova, després de rebre tots els auxilis espirituals, el facciós Miquel Margalef (a) el Guerxo, del Mas-roig (Priorat), “asesino de D. Antº Buigas, procurador, cabo 1º de la Milicia urbana de Falset”.

El 22/6/1835 es publica un altre trasllat de facciosos a l'Havana, per 6 anys; entre ells hi ha: Pau Oller, solter, 20 anys, de *Capellades*, adscrit a la facció del capitost Saura; Fc. Bonaventura, solter, 48 a, de *Carme*, de la partida de Llauger; i Josep Martí, solter, 25 anys, de *Vallbona*.

El 18/8/1835 surten cap a Ultramar 70 facciosos, entre els quals: Josep Aluges, de *Piera*, 34 a, casat; Josep Gusina, del *Pla*, 21 a, solter; Magí Poch, del *Pla*, 20 a, solter; Fèlix Fargas, de *Vilafranca*, 23 a, solter; Joan Mañé, d'*Albinyana*, de 40 a, casat; Pau Marimon, de *Montagut*, 25 a, solter; i, Jaume Rebentis, de *l'Arboç*, 32 a, casat.

El 28/12/1835 embarquen cap a l'Havana 90 facciosos, en el bergantí “Amnistia”. Entre ells anotem: Joan Esteve, de *Lavit*, de 21 a, solter; Jaume Parellada, d'*Oleseta*, de 19 a, solter; Joan Pujals, de *Montagut*, de 20 a, solter; i Antoni Casas, de *Capellades*, 50 a, casat.

Hem llegit en alguns llibres que durant aquesta guerra els carlins atacaren l'Arboç tres vegades: el 31 de gener de 1836, el 28 de febrer següent i l'1 d'agost de 1837. Com és habitual, la premsa de l'època no diu ni mitja paraula d'aquest triple fet, però sí que posteriorment, al *Diario de Barcelona* del 17 de març de 1836, apareix un confús text: es parla d'una invasió de la vila de l'Arboç per 6.000 soldats carlins i 200 genets; només 80 “guardias nacionales” van resistir l'embranzida; S. M. vol que els arbocencs perjudicats siguin indemnitzats... Hi ha constància d'una altra entrada carlina a la vila l'1 de març de 1837 i d'un atac el 12 de març de 1838.

Aviat, i a l'estil del difunt rei, la seva vídua Maria Cristina reparteix entre els seus defensors gràcies i mercès. La relació s'inclina el 20 de març de 1836, fent referència a “las gracias que S. M. la Reina Gobernadora se ha dignado dispensar a las familias de los que perecieron en defensa de la causa del trono y de la libertad”, paraula, aquesta darrera, que substitueix l'“altar” que usava el seu marit. S'atorga una pensió d'un ral i mig diari a Isidre Gavaldà, pare d'Antoni, guàrdia nacional de Vila-rodona, “mort a mans dels rebels”.

El 25/3/36 pensió de 2 rals diaris a Teresa Busqué Romanyà, vídua amb dos fills d'Antoni Busqué, guàrdia nacional de *Capellades*, mort a l'atac dels facciosos a dita vila el 18/9/1835.

Com que la pastanagada a uns correspon la garrotada als altres, el 10/4/1836 són emplaçats a presentar-se a las “Reales cárceles, de rejas adentro” —frase que ja coneixem— els pare i fill Manuel i Josep Febrer, naturals de *Vilanova*, “por desafectos al actual sistema y partidarios del carlismo”. Aquesta citació és repetida el 23/6/1836.

15/5/1837 - Es retira, amb un ral cada dia, Leodagari Ponsa, milicià nacional de *St. Vicenç de Calders*.

9/11/1838 - Pensió de 2 rals diaris a Cecília Domingo, resident a l'*Arboç*, vda. de Julià Domingo.

26/11/1838 - Pensió d'un ral i mig diari a Maria Soler Raventós, vda. de Pere Raventós, de *St. Pere de Ribes*; a Josepa Esteve Coll, vda. de Cristòfol Coll, del mateix lloc; a Caterina Millà Artigas, vda. de Josep Artigas, també del mateix lloc; i a Marianna Rovira Martí, vda. de Josep Martí, de *Vilanova*.

8/12/1838 - Pensió de 2 rals diaris a Maria Rosa Jaca Planas, vda. de Josep Planas, i d'un ral i mig a Pelegrina Soler Llosas, vídua de Joan Llosas; a Fca. Mestre, vda. de Pere Roig, i a Fca. Pascual Giralt, vda. de Joan Giralt, totes elles de *Sant Pere de Ribes*. I d'un ral i mig diari a Teresa Carbó Captet, vda. de Josep Carbó, de *Vilafranca*.

17/12/1838 - Pensió de 2 rals diaris a Serafina Mercader, vda. de Maties Romeu, de *Sitges*; i a les següents, de Sant Pere de Ribes: Maria Crespo Sidós, vda. de Josep Sidós; Teresa Llosas Soler, vda. de Pere Soler; Maria Artigas Masó, vda. d'Antoni Masó; i Fca. Artigas Milà, vda. de Fc. Milà.

30/12/1838 - Pensió de 3 rals diaris a Fca. Almirall, de *Vilafranca*, i a Teresa Torres Amor, vda. de Blai Amor, ambdues de *Sitges*; i de 2 rals diaris a Engràcia Soler Llopis, vda. de Gaspar Llopis, i a Antònia Roig Ill, vda. de Josep Ill i Camps, totes dues de *Sitges*; i a Josepa Soler Rivas, vda. d'Isidre Rivas, de *Vilafranca*.

19/1/1839 - Pensió d'un ral i mig diari a Dolors Puig Castro, vda. de Fc. Puig, i a Coloma Carol, mare d'Antoni Carol Raventós, totes dues de *Vilanova*.

7/2/1839 - Igual pensió a Maria Pascual Guasch, vda. de Martí Pascual, de *Vilanova*; i a Gertrudis Rovira Güell, vda. de Joan Rovira, del mateix lloc.

21/2/1839 - Pensió de 3 rals diaris a Fca. Almirall, vda. de Jaume Mayner, de *Vilafranca*.

8/2/1839 - Pensió d'un ral i mig diari a Fca. Escofet Julià, vda. de Ramon Julià, de *St. Sadurní*.

15/3/1839 - Igual pensió a Ramon Soler i Marianna Ferrer, pares de Joan, de *Vilanova*.

27/3/1839 - Igual pensió a Rosa Soler Jacas, de *Vilafranca*.

5/5/1839 - Idem. a Maria Soler Arrufat, de *Vilanova*, vda. i mare de Joan Soler, milicià nacional d'aquella vila, "mort pels facciosos en acció de guerra".

27/5/1839 - Pensió de 3 rals diaris a Josepa Goyri, vda. de Manuel Ollanguren, resident a *Vilafranca*. El difunt fou "capitán de llaves" de la vila de Torelló.

1/6/1839 - Pensió d'un ral i mig diari a Tomasa Colomer Janer, vda. de Joan Janer, de *St. Pere de Ribes*.

13/6/1839 - Igual a Rosa Bertran Mestre i als seus fillastres Maria, Josep i Jaume Bertran, vda. i fills de Rafael Bertran, de *Vilanova*.

6/7/1839 - Igual pensió a Josepa Fontana, vda. de Joan Ferrer, del *Vendrell*.

31/7/1839 - Idem. a Maria Llorens i a la seva fillastra Tecla Llorens Ferrer, vda. i orfe de Joan Castells, del *Vendrell*.

15/8/1839 - Pensió de 1.600 rals l'any a Sebastiana Cros, vda. de Josep Domingo, de *Sitges*.

6/10/1839 - Pensió de 45 rals mensuals a Pau Figueras Julivert, sergent segon de la milícia nacional de *St. Sadurní*.

5/12/1839 - Pensió d'un ral i mig diari a Caterina Albornà Mas, i a Andreu, Joan i Antoni Albornà Juriol, residents a l'*Arboç*, vda. la primera de Julià Albornà i fills d'aquest els altres.

12/1/1840 - Igual pensió a Maria Güell, veïna de Vilanova, vda. de Joan Milà.

15/6/1840 - Pensió de 2 rals diaris a Rita Recasens Carbonell, de *Torredembarra*, vda. de Paulí Recasens, i a Maria Totosaús, del *Vendrell*, mare de Maure Riambau.

13/8/1840 - S. M. la Reina governadora atorga pensió de 2 rals diaris a Josepa Bosch Domingo, de l'*Arboç*, mare de Julià Bosch.

11/6/1841 - Per decret de la Regència provisional es concedeix pensió d'un ral i mig diari a Fca. Capellades, vda. de *Vilafranca*, mare d'Antoni Ràfols, i a Antònia Vidal, resident a l'*Arboç*, vda. de Salvador Casas.

28/8/1841 - S. A. el Regente del Reino atorga pensió de ral i mig a Marianna Galofré, de Vilafranca, mare de Fèlix Feliu.

24/11/1841 - S. A. el Regente del Reino concedeix pensió de ral i mig a Maria Guarro, del *Vendrell*, vda. de Fèlix Vidalés, individu que fou de la Ronda de *Vilafranca*.

18/4/1842 - Igual pensió a Magdalena Pujol, del *Vendrell*, vda. de Fco. Rivas, "militar nacional que fue de dicha villa".

EL BIENNI PROGRESSISTA (1854-1856)

A mitjan juliol del 1854 es llença al país un "grito salvador". Aquest "pronunciamiento", on juguen principalment Espartero i O'Donnell, fou festejat al Vendrell amb repic de campanes, il·luminacions, desfilades de músics pels carrers tocant l'himne de Riego i alegria als casinos, on no van tancar en tota la nit. A Vilanova fan també festa grossa; mentre celebren missa a l'església de Santa Maria cau un salomó de la volta, però no hi ha danys personals. Mitjançant subscripció popular, l'autoritat vilanovina dona 6 rals a cada soldat, 8 als caporals, 10 als sergents segons i 20 als primers. El batlle de Vilafranca publica un ban, on fa al·lusió a què "La Patria y la Libertad, poco ha mustias y afligidas, sonríen hoy dichosas augurando un venturoso porvenir".

Revifen les milícies i el govern crea una “Cruz y Placa, titulada de Constancia”, que, a través de “Juntas Calificadoras”, són atorgades als “Milicianos nacionales que llevan más de 10 y 12 años de servicio...”

Els penedesencs als quals es concedeix aquesta penjairella són:

31/5/1855 - Salvador Vilaró, propietari, individu de l'escala de Gastadors del batalló de Milícies Nacionals (M. N.) de *Vilafranca*, per 16 anys i 8 mesos de servei.

4/6/1855 - Josep Oliver Viadell, propietari i veí de *Vilanova*, per 16 anys i 8 mesos de servei.

23/6/1855 - Carles Lleonart Sabaté, propietari de *Vilafranca*, amb 16 anys, 11 mesos i 4 dies (com es pot veure, filaven prim); i Vicenç Mestres, propietari i capità de la 3a companyia del batalló de M. N. de *Vilafranca*, amb 15 anys, 11 mesos i 23 dies... “publíquese en los diarios de esta capital y B.O. de la Provincia y fijense ejemplares en los cuarteles de la Milicia para que llegue la noticia a todos...”

27/6/1855 - Pelegrí Pascual, de *Vilafranca*, que duu 16 anys, 8 mesos i 6 dies de serveis.

20/7/1855 - Fèlix Sivilla, veí de *Vilafranca*, per més de 16 anys; Jaume Sabater Martorell, propietari, del mateix lloc, per més de 15 anys; i Eloi Llopis Vidal, alcalde constitucional de *St. Pere de Ribes* i capità de la 2a Companyia de la Milícia d'aquesta vila, per més de 12 anys.

21/7/1855 - Salvador Alemany, de *Vilafranca*, que serví més de 16 anys; Ramon Llorens Roca, advocat i capità que fou de la 3a companyia del batalló de Milícies de Vilafranca, per més de 15 anys; i Narcís Vallès Batlle, “notario de reinos” i propietari, veí de *Vilafranca*, per més de 16 anys de servei.

31/8/1855 - De *Vilafranca*: Miquel Juliachs, Josep Ballester i Fc. Mainer, tots tres amb més de 16 anys; aquest darrer, individu de la la companyia del batalló de milícies d'aquella vila. = De *Sitges*: Josep Ferrer Ros, per més de 15 anys, i Benvingut Montserrat, individu de la comissió orgànica de milícies del partit de Vilafranca. = I de *Vilanova*: Josep Escofet, corneta de la companyia de caçadors del batalló novè de línia; Antoni Hospital; Antoni Picoret; i Pau Romagosa, cadascun amb més de 12 anys de servei.

1/10/1855 - De *Vilafranca*: Antoni Vidal Verdaguer, advocat i fiscal, cessant des del 1844, hisendat, notari, amb més de 14 anys. = De *Vilanova*: Manuel Sans; Antoni Font; Joan Montaner; Josep Garcia, caporal primer; Josep Golart Rossell; Josep Bosch Mir, daurador; i Antoni Carbonell Busquets; tots ells amb més de 15 anys.

2/1/1856 - Josep Berengola Marcó, capità de Caçadors; Pere Soler Durich, capità de la 2a companyia; Narcís Font; Fc. Pujol i Fc. Vidal Pla, tinent. Tots ells amb més de 12 anys de servei.

I aquí pau i després glòria.

BREUS APUNTS SOBRE DIVERSOS FRAGMENTS DE CERÀMICA GRIS D'ÈPOCA MEDIEVAL

RESUM

En aquest treball es descriuen de forma breu uns fragments de ceràmica gris d'època medieval procedents dels següents jaciments: castells de Calafell, de Secabecs, d'Eramprunyà, de Foix, de Sant Martí Sarroca, de Piera i de Gelida, Jafre de Garraf i conjunt de Cabrera d'Anoia.

Tots aquests exemplars han estat recollits superficialment, en una època, ja fa cosa de trenta anys, en la qual vaig començar a dedicar-me a aquests tipus ceràmics i per diverses raons no he pogut continuar aquesta línia de treball.

Crec que el més interessant, per tal que aquestes mostres, encara que minses, no es perdin i puguin ser d'utilitat i ajuda a algun estudiós en el futur, és que una vegada confeccionades es cedeixin al Museu de Vilafranca del Penedès.

ABSTRACT

This piece of work makes brief descriptions of some grey pottery fragments dating back from medieval times which came from the following sites: the castles of Calafell, Secabecs, Eramprunyà, Foix, Sant Martí Sarroca, Piera and Gelida, Jafre de Garraf and the historical monuments of Cabrera d'Anoia.

All these items were found on the surface, at a time, some thirty years ago, in which I started working on this type of pottery and, for several reasons, I have been unable to continue this line of work.

In order that these samples, despite being few, do not get lost and may be of some use and help to future researchers, I think that, once such lines of work conclude, the most interesting thing to do will be to transfer such material to the Vilafranca del Penedès Museum.

A MANERA DE JUSTIFICACIÓ

Fa cosa d'uns trenta anys que vaig començar a dedicar-me al món de la ceràmica gris d'època medieval. Eren uns temps en els quals els treballs es podien comptar amb els dits d'una mà. Cal recordar que l'arqueologia medieval es desenvolupà com a disciplina científica a partir de l'any 1959, quan el professor Alberto del Castillo es començà a interessar pels jaciments medievals, i que l'any 1977 Imma Ollich fa un primer balanç de la situació a la revista *L'avenç*. Es pot dir que com a treball seriós hi havia els publicats a *Mediterrània*, l'any 1972, obra de Balaguer i de la Vega,⁽¹⁾ aquells que ens parlaven de les ceràmiques "d'obra fina" i "obra aspra", terminologia, per altre costat, ja emprada en la documentació antiga. Era un món, doncs, poc conegut i ple

d'expectatives, i així, a poc a poc, tot aprofitant algunes excursions, vaig recollir superficialment algunes mostres ceràmiques.

Per motius de caire particular i que ara no vénen al cas, llevat d'alguna aportació esporàdica, mai no vaig poder-m'hi dedicar. Han passat els anys i he anat col·laborant, crec que feliçment, en altres disciplines, i en l'actualitat, per diverses causes, aquestes ceràmiques em fan nosa i no vull que em passi el mateix que ha succeït a altres persones quan, arribat aquest cas, allò que han guardat tants anys ho han acabat llençant.

Així doncs, tot aprofitant el marc que ofereixen aquestes Jornades, crec que el més convenient i també el més correcte i sensat és descriure els jaciments, els tipus de ceràmica, dibuixar-ne les formes i esmentar les tipologies, i, quan el treball estigui confeccionat i entregat a la Secretaria de les Jornades, cedir el material al Museu de Vilafranca del Penedès, on crec que podrà fer més servei que si va a parar a les escombraries.

Les tipologies d'aquests fragments ceràmics suposo que són prou conegudes pels especialistes del tema i, encara que no hi hagi cap forma innovadora, podran servir, si més no, d'ajut en un futur.

Els jaciments són: castell de Calafell, de Secabecs, d'Eramprunyà, de Foix, de Sant Martí Sarroca, de Piera i de Gelida, Jafre de Garraf i conjunt de Cabrera d'Anoia.

CASTELL DE CALAFELL

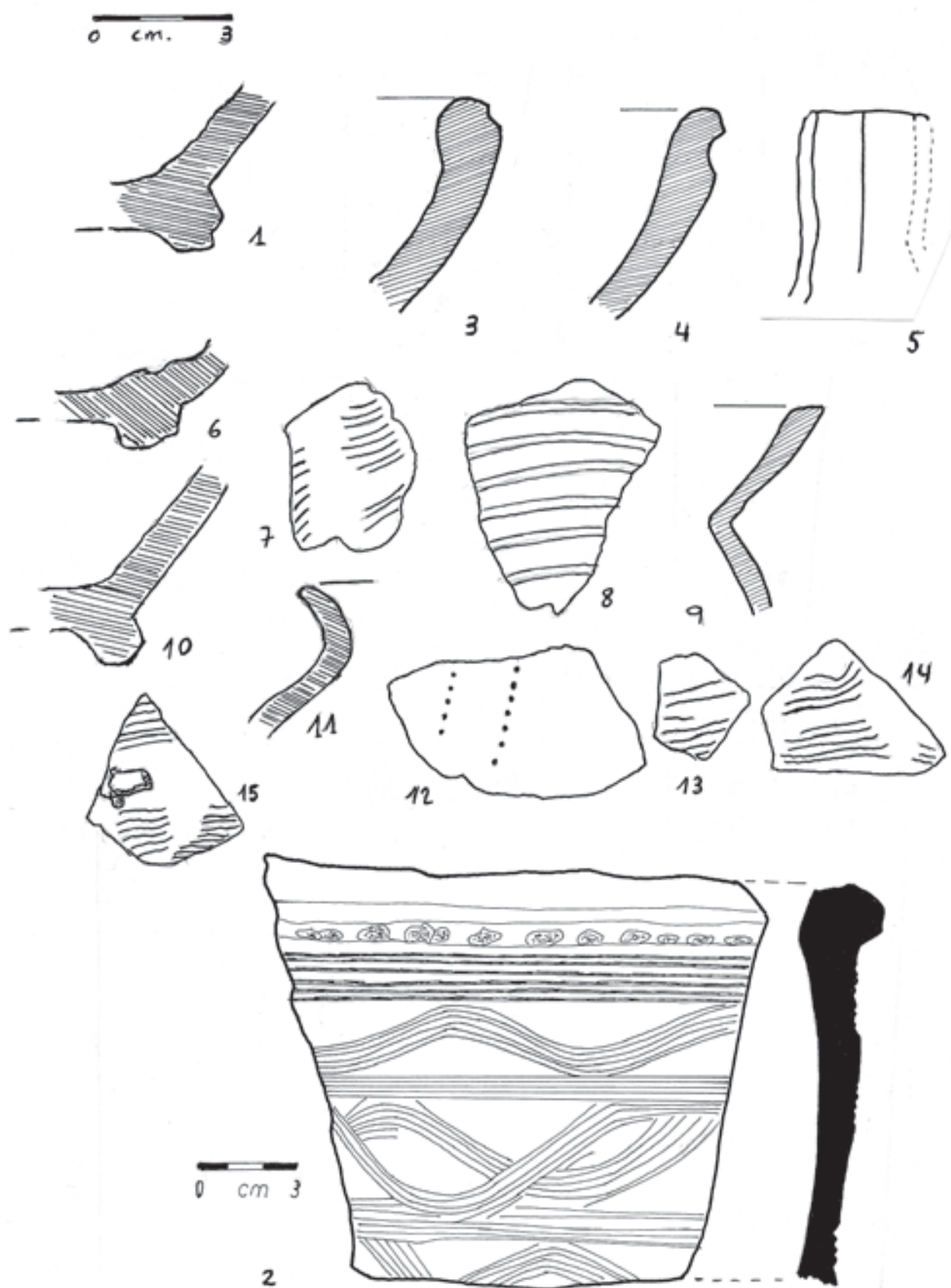
Es troba situat en un suau turó al damunt de la població. Tant el castell com l'església romànica dedicada a la Santa Creu sembla que foren bastits sobre les restes d'un poblat ibèric. També hom creu que en aquest lloc hi hagué un pretèrit assentament d'època romana. Tanmateix pels voltants de l'església i per l'exterior del castell hi ha diverses tombes antropomorfs tallades en la roca del sòl que ens remunten als segles IX-X.

Documentalment el castell apareix per primera vegada l'any 999 amb motiu de la venda d'unes terres.

Pels estrets carrerons que envolten la fàbrica del castell i que és el lloc on va començar a assentar-se la població, es trobaren petits fragments ceràmics, dels quals destaca un perfil de base d'un recipient (fig. 1).

JAFRE DE GARRAF

Jafre és un petit nucli de població que pertany al municipi d'Olivella, situat al peu del camí de la plana Novella que va de Sitges a Begues. Tant les cases com la petita església mostren un lamentable estat d'abandó.

La sequedat del sòl i la difícil conservació de la humitat de les escasses pluges, a conseqüència del terreny cretàcic que l'envolta, han donat com a resultat l'abandó de gairebé totes les masies situades a l'interior del massís de Garraf.

Malgrat això, en l'antiguitat diversos nuclis humans van poblar aquesta zona. En algunes cavitats de l'interior de l'esmentat massís s'han efectuat troballes de materials arqueològics que daten des del neolític fins al segle II de la nostra era, la qual cosa és una prova de l'habitabilitat d'aquesta zona en temps pretèrits i que durà fins al segle passat. Al cens de l'any 1960 Jafre tenia 19 habitants.

Entre les escasses mostres de ceràmica recollida cal destacar (fig. 2) un fragment corresponent a un recipient de considerables dimensions, possiblement una gerra destinada a guardar aigua, que presenta una decoració formada per petites impressions sobre un cordó rectangular i una sèrie de solcs paral·lels formant una successió de línies alternades de la forma següent: cinc línies paral·leles, una altra sèrie formant cinc amplex meandres, segueixen cinc línies horitzontals i en un espai més gran hi ha una sèrie de meandres entrecreuats de quatre, cinc i sis línies. Una nova sèrie de línies horitzontals finalitza amb unes d'ondulades que, pel fet de no trobar-se completes, es presenten confuses.

Aquest fragment correspon, sens dubte, a un moment més avançat en l'època que ens ocupa (fig. 3). Perfil d'un gibrell.

CA L'ISAAC (CASTELL DE SECABECS)

La masia de ca l'Isaac està situada prop de la plana de les Llombardes, en els darrers contraforts de la serralada de les Pinedes, dins del municipi de Torrelles de Foix.

De les runes d'aquest edifici, P. Mas⁽²⁾ ens diu que es tracta d'una construcció de caràcter defensiu que, al llarg dels segles, es transforma en masia amb una superposició de construccions, i que es tracta del castell de Secabecs esmentat ja l'any 1213.

Una de les masies properes duu el nom de can Soler de Secabecs, topònim que ens recorda el castell, i pels camps que la voregen també es van poder recollir alguns exemplars de ceràmica gris.

Les minses mostres recollides es poden classificar, de forma preliminar, entre els segles XIV o XV. Cal destacar un perfil de gibrell (fig. 4), un perfil de broc d'una petita gerreta (fig. 5), el perfil d'una base (fig. 6) i un fragment amb decoració incisa (fig. 7).

CASTELL D'ERAMPRUNYÀ

És situat en un turó a 389 metres d'altura, pertany al municipi de Gavà i el seu accés més fàcil és des de l'ermita de Bruguers, a la carretera de Gavà a Begues.

Aquest castell figura esmentat en un document de donació de terres de l'any 957, però hi ha diversos elements que demostren una major antiguitat d'aquest edifici, com unes filades d'*opus spicatum* que formen part del mur d'una cambra del castell i que, segons alguns autors, ens poden remuntar als segles VII-VIII. No obstant això, a prop de la capella dedicada a sant Miquel, del segle XIII, hi ha diverses tombes antropomorfes excavades en la roca que possiblement daten dels segles IX-X.

Un altre element que cal tenir en consideració és que en aquest castell, igual que en d'altres, hi ha nombrosos orificis efectuats per tal de sostenir els pals o les bigues que sostindrien unes primitives construccions de fusta datables del segle IX i que fins i tot podrien ser anteriors.

L. Balagué⁽³⁾ va publicar l'any 1965 el resultat d'unes petites prospeccions per aquest indret, i donà a conèixer unes ceràmiques de pasta gris d'època altmedieval, de la qual destaca una peça amb estampilla.

D'entre les mostres que insertem cal citar un fragment de ceràmica amb decoració a base de solcs (fig. 8), dos perfils (figs. 9-11) i una base (fig. 10).

CASTELL DE FOIX

Al nord de la vila de Torrelles de Foix hom troba l'església de Santa Maria, que fou parròquia de l'antic poble de Foix. A tocar hi ha les minses restes del castell que surt esmentat per primera vegada l'any 1067.

Guillem de la Granada, senyor del castell de Foix, va deixar dit en el seu testament, que data del 1198, que es construís una església en honor de Déu i de la Mare de Déu. El 1263 es té notícia que s'hi feien obres d'ampliació. El 1892, en morir violentament el darrer rector, mossèn Pallerols, la parròquia fou suprimida i el temple es convertí en santuari dedicat a santa Maria.⁽⁴⁾

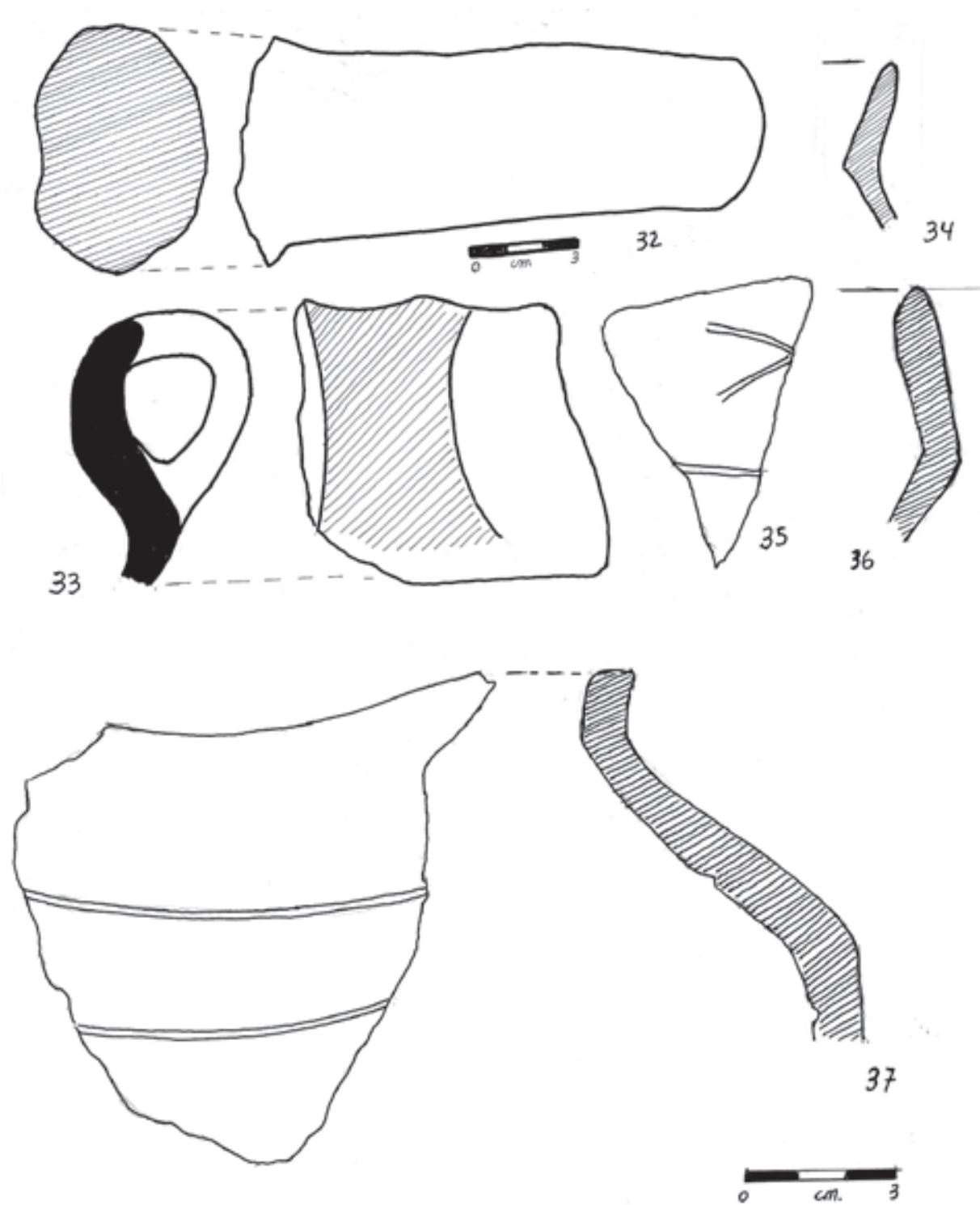
Al llarg dels anys el temple ha sofert moltes transformacions, per això és molt poc el que resta de la seva forma primitiva. Després de molts anys de total abandó, l'any 1987 foren acabades les obres de restauració, i el seu resultat crec que desvirtua el que, sens dubte, seria l'obra original.

Les mostres de ceràmica recollida pels voltants possiblement corresponen a finals del segle XIV o començaments del segle XV. Aprofitem l'ocasió per destacar uns petits fragments amb decoració puntillada (fig. 12) i amb solcs paral·lels (figs. 13-14-15).

CASTELL DE SANT MARTÍ SARROCA

En un turó proper a la població s'aixeca el conjunt format pel castell i l'església de Sant Martí Sarroca.

Pel que fa a l'estructura del castell, es fa difícil precisar les seves arrels, ja que hi ha restes ibèriques i romanes, i en el compartiment que s'emprava com a quadra es poden distingir dues èpoques, una de visigòtica del segle VII amb un arc de ferradura i l'altra amb una reconstrucció del segle IX.

Quan Sant Martí Sarroca fou reconquerit als àrabs l'any 966, el castell estava destruït en bona part. D'aquest mateix any són les primeres citacions documentals i ja ens parlen d'una restauració. El terme s'esmenta per primer cop l'any 984.

Alguns autors situen l'església al segle XI, i Puig i Cadafalch, que va dirigir una acurada restauració l'any 1906, per la factura de les seves línies, creu que data del segle XII o principis del segle XIII. El temple es va consagrar l'any 1204, i el 1931 fou declarat monument.

Per la riera de Pontons, que discorre per sota mateix del penya-segat on hi ha el conjunt monumental, es recollí gran quantitat de ceràmica, la qual cosa fa pensar que hi hagué una producció molt intensa i en gran quantia, cosa que no pot estranyar, ja que la indústria ceràmica era ben coneguda a la zona ja en temps dels ibers. No obstant això, els romans van explotar en gran escala el comerç de la ceràmica, fabricaven *sigillata* tipus saguntí, molt fina, compacta, luxosa i elegant, coneguda pel seu vernís vermell i que només es fabricava d'aquest tipus a Sagunt, Tarragona, Sant Martí Sarroca, Reus, Sabadell i Jorba.

Així doncs, no és pas d'estranyar que la tradició ceramista perdurés també durant l'alta edat mitjana, en una època en la qual el castell ja havia estat reconstruït. La situació després de la reconquesta ja s'havia normalitzat, s'estava bastint una església d'excel·lent factura i, òbviament, el comerç s'estava renovant.

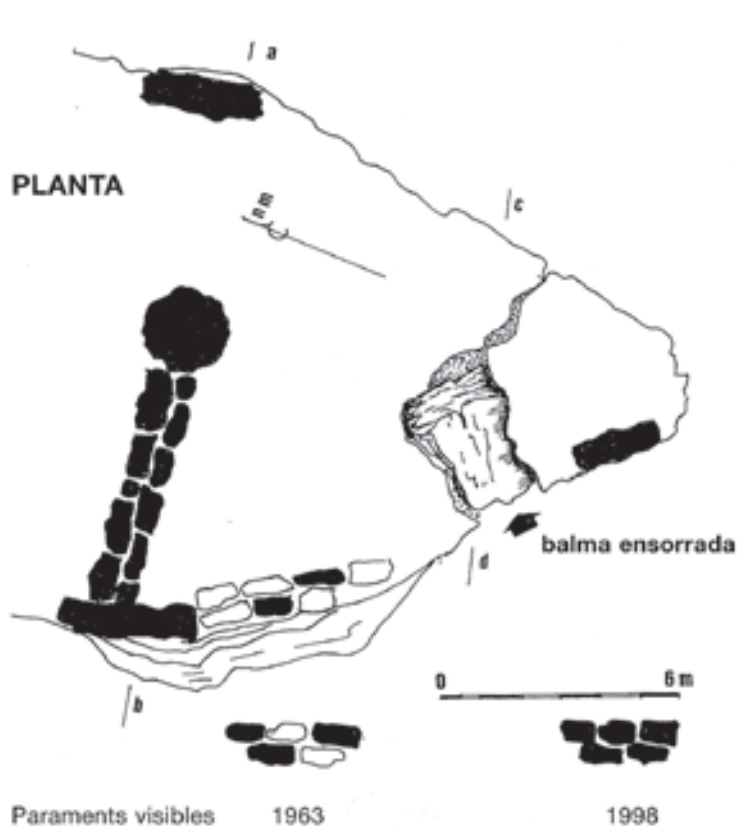
D'entre les mostres ceràmiques destaquem les següents: perfils de bases (figs. 16-17), fragment amb decoració de bandes incises, possiblement en ziga-zaga (fig. 18), un perfil d'olla (figs. 19-22), fragments de brocs (figs. 20-21), així com diversos fragments de nanses, algunes amb seccions trilobulades i quadrilobulades.

CABRERA D'ANOIA

A causa de la seva situació fronterera entre dues comarques, aquest municipi ha rebut diferents cognoms, Cabrera del Penedès (1909), Cabrera d'Igualada (1950) i Cabrera d'Anoia en els nostres dies.

En el terme hi ha diferents veïnats o nuclis de població, un d'aquests és el sector de Cabrera format per una sèrie de masos disseminats i una urbanització. En aquest nucli és on es troba ataronat el conjunt format per la masia de can Mora, el castell i l'església romànica de Sant Salvador, citada per primer cop l'any 1063.

Tot i que el castell apareix en un document de venda amb data 5 de novembre de 1055, hom creu que en l'indret, per la seva situació estratègica, hi hagué construccions en èpoques més reculades. A tal efecte veiem el que ens diu M. de la Vega:⁽⁵⁾

FORTIFICACIÓ ARCAICA DEL CASTELL DE SANT SALVADOR DE CABRERA D'ANOIA

SECCIÓ

SECCIÓ

Altrament, sota el sortint on s'assenta el complex, podem trobar un petit fenomen espeleològic anomenat Cova del Castell amb signes d'obra humana: una entrada adovellada i uns petits nínxols interiors. La funció d'aquesta cova es podria interpretar com una avançada del castell.

Però si hom observa el terreny, s'adona de l'existència, en la punta final de l'esperó travertínic, d'una construcció amb aspecte més arcaic construïda per quatre ortostats arrodonits amb diàmetres que oscil·len entre 1,70 m i el 2,80 m, que feien les funcions de muntant de la porta d'accés al recinte i un parament construït amb pedra en sec que tanca el conjunt. Probablement uns parapets de fusta devien completar la fortificació aixoplugant els defensors en un reducte triangular d'uns 88,20 m².

L'esmentada construcció, més una força que no pas un castell, estaria justificada per un complex d'habitatges que podrien formar part d'un nucli històric constituït per la balma Ensorrada i la del Castell. Totes elles han contribuït amb importants aportacions de ceràmiques medievals grises d'elaboració molt rústega, complementades per una sèrie de forns de terrissaire.

[...] La posició defensiva de la fortificació és deguda al camí ral que, seguint el riu Anoia, es dirigia cap a l'Aragó. El camí, en aquesta zona, s'endinsa pels congostos que hi ha entre Capellades i Vallbona, situació de fàcil protecció d'una ruta d'especial atenció en aquella època. A més, el corrent d'aigua permet l'existència de molins hidràulics, d'importància cabdal en aquells temps de subsistència agrícola.

La consideració que rebia aquest punt estratègic ens la reitera l'existència de restes encara més antigues, car la paret del que fou castell al segle XI disposa d'una composició en el tipus de parament a grans blocs tallats en forma de paral·lelèpeds que correspondrien més aviat a època romana i que probablement foren reaprofitats per a la construcció de la fortificació medieval... També és una prova a tenir en compte l'aparició d'una testa de marbre possiblement datable al segle II dC, juntament amb fragments de ceràmica a torn romana.

[...] Es podria pensar que el document de venda de l'any 1055 anés referit al castell més antic, i això no sembla possible, car el preu de venda de 150 unces d'or per una fortificació tant rudimentària és, sens dubte, excessiu i per això es podria arribar a la conclusió que l'edifici de fusta ja havia estat abandonat de feia temps.

Així doncs, veiem que en un radi de pocs metres han aparegut mostres ceràmiques de l'època altmedieval en tres jaciments: el castell de Sant Salvador, els abrics o balmes de Cabrera d'Anoia i els forns de terrissaire.

CASTELL DE SANT SALVADOR DE CABRERA

Entre la fàbrica del castell i la torrentera que discorre per sota d'aquest es van recollir uns fragments d'olla amb decoració a solcs (figs. 23-24-25), un bocí de broc (fig. 26), una ansa i diversos perfils tant de vores com de bases (fig. 27).

Fortificació més antiga al costat del castell segons fotografia del 1963 (foto: M. de la Vega).

Balma de la Terrissa (foto: M. de la Vega).

Plànol i fotografies publicades a la revista Excursionisme, de la UEC, núm. 289, juny 2000.

BALMES DE CABRERA D'ANOIA

Amb aquest títol genèric s'engloben una sèrie d'abrics que hi ha entre el riu Anoia i el castell. Mereix especial atenció la balma Ensorrada, la qual ha estat tallada barroerament per la carretera de la urbanització, on es van recollir diversos fragments d'identíques característiques que l'anterior.

FORNS DE TERRISSAIRE

No gaire lluny dels anteriors hi ha tota una sèrie de forns i tallers de ceràmica gris. En les campanyes d'excavacions efectuades durant els anys 1974 i de 1987 al 1994 s'identificaren més de 30 forns.

Pel que fa a les formes, hom troba olles grans i petites, cassoletes, cànirs amb broc, paelles, tapadores, és a dir, terrissa de cuina grollera i popular⁽⁶⁾ (figs. 28-29-30-31) base i perfils d'olles.

Fa molts anys, uns amics, igual que al castell de Gelida, em vam mostrar diverses ceràmiques procedents d'aquests forns, de les quals vaig poder dibuixar (fig. 32) un mànec d'un pes aproximat de 410 g (fig. 33), un fragment d'ansa de pasta marronosa (fig. 34), un perfil d'olla amb pasta d'identíques característiques que l'anterior (figs. 35-36-37), fragments amb decoració a solcs (figs. 38-39-40-41-42-43) i perfils.

La durada d'aquesta producció terrissaire se situa entre els anys 1150 i el 1350 i pel que fa a la difusió del material d'aquest centre, tot i que no s'ha fet encara un estudi exhaustiu, sembla que abraça l'actual comarca d'Anoia, amb troballes a fora de la zona com les de Sant Pere de Castellfollit del Boix (Bages) i el castell de Mediona (Alt Penedès).⁽⁷⁾

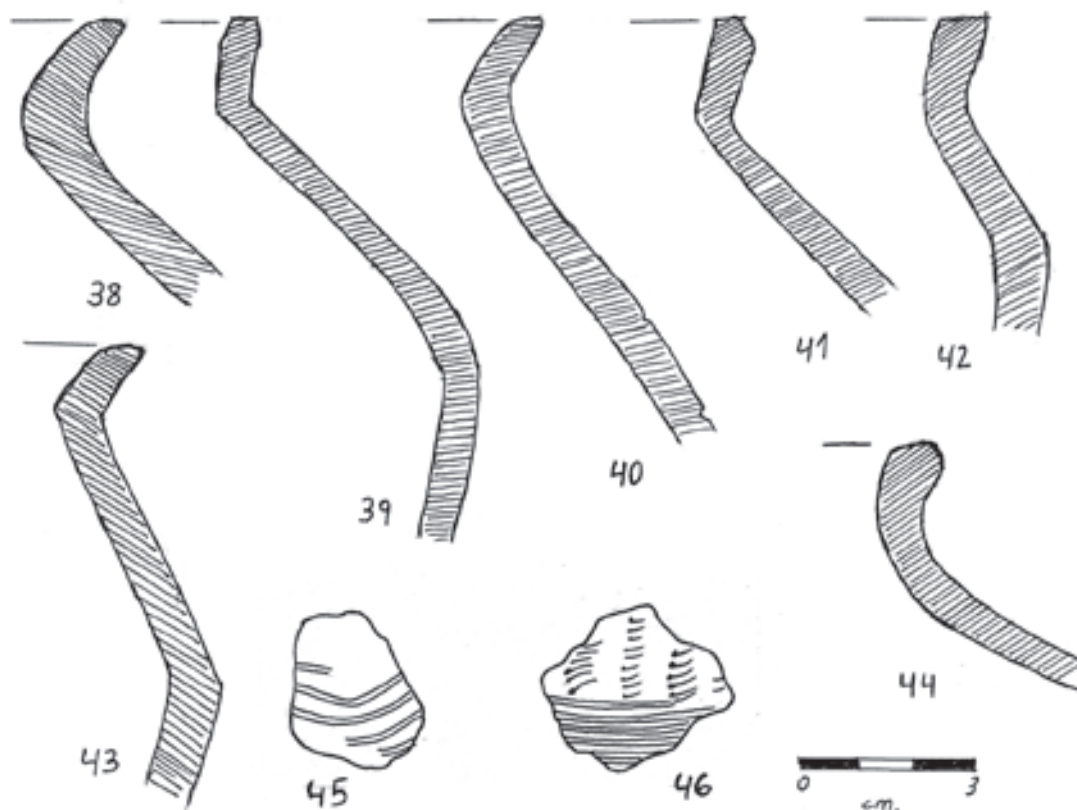
De la importància dels forns i testers de Cabrera d'Anoia clarament ens en parla J. I. Padilla:⁽⁸⁾

L'excavació de la terrisseria de Cabrera ha permès estudiar de manera força completa bona part de les estructures (forns, obradors, instal·lacions complementàries...) que permetran a mig termini obtenir una visió força precisa d'alguns aspectes de l'organització de l'artesanat de la terrissa als segles centrals de la Edat Mitjana. D'altra banda, l'estudi de la ingent quantitat de material recuperat (prop de 700.000 fragments) provinent dels més de trenta forns estudiats, així com la seva classificació i atribució cronològica, permetran, juntament amb la determinació de les seves àrees de distribució, obrir noves vies de recerca sobre la ceràmica gris d'època medieval.

CASTELL DE PIERA

Conegut antigament com a castell de Fontanet, està situat en un petit turó en un extrem de la població.

Surt esmentat l'any 955 en una carta de poblament i l'any 963 ja figura com a propietat del monestir de Sant Cugat del Vallès.

Les escasses mostres ceràmiques foren recollides pels voltants del castell, i cal destacar la vora d'una olla de perfil globular (fig. 44).

CASTELL DE GELIDA

Es troba aturonat en l'extrem sud-est de la població, encara que no n'hagi conservat sencera cap dependència a excepció de l'església, per les seves restes, que s'adapten a l'orografia del terreny, donant com a resultat una planta allargassada i sinuosa. Es pot endevinar la seva grandària i, per la seva situació, se l'ha qualificat d'inexpugnable.

El castell surt documentat des de mitjan segle X i l'església romànica dedicada a sant Pere ha estat restaurada i ha sofert moltes modificacions, que emmascaren les restes primitives. En una publicació de fa vint-i-cinc anys⁽⁹⁾ ja s'esmentava que uns grans carreus de la part inferior del baluard situat en l'angle sud-est del castell poden ser d'èpoques anteriors, possiblement romans, reaprofitats.

També en el decurs d'unes excavacions arqueològiques efectuades l'any 1991⁽¹⁰⁾ es van posar al descobert a l'interior d'una torre romànica diverses filades d'*opus spicatum*.

A més a més de la ceràmica medieval, s'han localitzat mostres de ceràmica comuna romana i d'època ibèrica.

En el vessant que hi ha entre la font de Cantillepa i la fàbrica del castell, uns amics van recollir, i em van mostrar, per poder dibuixar, uns fragments ceràmics dels quals cal destacar-ne alguns (fig. 45-46) amb decoració incisa i a solcs paral·lels.

CONCLUSIONS

Cal apuntar que es tracta d'unes petites mostres ceràmiques recollides superficialment, per la qual cosa no hi ha l'ajuda que proporciona una estratigrafia. Tot i aquesta problemàtica, es pot dir que ens trobem, en primer lloc, al davant d'uns fragments de ceràmica gris, generalment cuita amb una atmosfera oxidant, amb falta de simetria, formes globulars i boca ampla, que corresponen a olles grans i petites, cassoles, cànirs amb broc, paelles, tapadores, és a dir, terrissa de cuina de tipus popular que abraça un ampli arc cronològic que va des del segle X a principis del XIII i que tenim representada en els exemplars de Secabecs (núm. 5), d'Eramprunyà, Piera i Cabrera d'Anoia.

També hi ha algunes mostres ceràmiques posteriors a aquesta data, i que estan representades per exemplars també de pasta gris, argiles més fines, elaboració més cuidada i amb les superfícies més polimentades. Les trobem en les mostres de Calafell, Jafre, Secabecs, Foix, Sarroca, Piera i núms. 26 i 27 del castell de Cabrera.

En tots els casos, la decoració és senzilla, a base de solcs paral·lels poc profunds, generalment de temes geomètrics, de línies horitzontals i contínues al voltant de la peça. També apareix combinat amb altres línies més petites en sentit oblic, en formes de meandre, ondes, o similars, i també hi ha fragments amb decoració incisa.

NOTES

- (1) BALAGUER, LUIS, i DE LA VEGA, J. (1972). *Consideraciones cronológicas sobre la cerámica gris altomedieval, a Mediterrània*. Barcelona, pàg. 8.
- (2) MAS I PERERA, Pere (1968). *Tele Estel*. 30 d'agost.
- (3) BALAGUÉ, LUIS (1965). *Una marca de alfarero en un fragmento de cerámica alto medieval, a Mediterrània*, núm. 1. Barcelona, pàg. 13.
- (4) VIRELLA, Albert (1992). "Torrelles de Foix" a *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Vol. 6. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, pàg. 107.
- (5) DE LA VEGA, Marta (2000). "Apunts sobre el castell de Sant Salvador de Cabrera d'Anoia" a *Excursionisme*, de la UEC núm. 289, juny, pag. 165.
- (6) LÓPEZ MULLOR, A., i NIETO PRIETO, F. J. (1979). "Hornos de cerámica gris medieval en el castell de Cabrera d'Anoia" a *Informació Arqueològica*. Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació Provincial de Barcelona, núm. 30. Barcelona, maig-agost, pàg. 154.
- (7) LÓPEZ MULLOR, Albert. "Difusió i datació de materials procedents de la terrisseria de Cabrera d'Anoia o Cabrera d'Igualada (Anoia, Barcelona)", a *XV Jornades d'Estudis Històrics i Locals*. Institut d'Estudis Balearics, pàg. 75.
- (8) PADILLA LAPUENTE, José, I. i VILA I CARABASA, Josep M. (1997). "El tester 374-B de Cabrera d'Anoia. Anàlisi d'una fase de la producció d'aquest centre artesanal", a *Ceràmica medieval catalana. Actes de la taula rodona celebrada a Barcelona els dies 15 i 16 de novembre de 1994. Quaderns d'estudis científics i tècnics núm. 9*. Diputació de Barcelona, pàg. 143.
- (9) DE LA VEGA GÓMEZ, J. (1977). *Dades per al coneixement de la prehistòria de Gelida, a Mediterrània* núm. 10. Barcelona, pàg. 51.
- (10) MACIAS, Josep Maria; REMOLÀ, Josep Anton, i MESTRE, Mireia (1994). "El castell de Gelida: l'excavació arqueològica de l'any 1991", a *Miscel·lània penedesenca 1993*. Institut d'Estudis Penedesencs.

EL DIA A DIA DE LA NOSTRA PAGESIA. SEGLES XIX-XX

RESUM

Qui de nosaltres no ha tingut a la família un avantpassat que hagi estat pagès, masover, arrendatari, parcer, rabasser o jornal·ler de la terra? Segur que la majoria podríem contestar; el meu besavi, o el meu avi, o el meu pare i fins i tot alguns podríem respondre “jo mateix”.

Doncs al “Dia a dia de la nostra pagesia”, s’hi reflecteixen unes maneres senzilles de viure d’aquells avantpassats nostres, ja fos directament viscudes en les seva pròpia pell o fent-se ressò de la història no escrita però tramesa de generació en generació. Els uns ho varen trametre a la vora del foc, altres durant els àpats, altres durant la feina i d’altres en el trajecte dalt del carro, mentre anaven fent el camí de casa al tros o del tros a casa.

El “Dia a dia de la nostra pagesia” no és un monopoli de quan Vilanova només era un poble, és només una mostra del resultat de les emigracions que hi va haver en molts pobles, protagonitzades pels pagesos de les comarques veïnes, buscant millorar la seva situació econòmica, durant moltes dècades dels dos últims segles passats.

El “Dia a dia de la nostra pagesia” és el fruit de les llargues hores de conversa que vaig tenir amb una colla d’avis pagesos, coneguts del meu pare i meus, de temps ha.

ABSTRACT

Who, among us, has not had a relative, an ancestor who worked the land as a peasant, farmer, tenant, sharecropper, long-term lessee or day labourer? Quite surely most of us could answer: my great-grandfather, or my grandfather, or my father or, some of us could even answer, “myself”.

“Dia a dia de la nostra pagesia” (“Our country people’s daily life”) depicts the simple ways of life of our ancestors, either because they experienced them themselves or because they recall them from the oral tradition transmitted through generations. Some of them followed this tradition by the fireplace, some during meals, some while at work and some during their trips on the chart between home and the plot or land or back from the plot on their way home.

“Dia a dia de la nostra pagesia” is not a monopoly of Vilanova when it was just a village, but a sample of the outcome of the emigrations that took place in many towns, mainly led by country people from neighbouring areas in the search for a better economic situation, during many decades in the last two centuries.

“Dia a dia de la nostra pagesia” is the fruit of the long hours of conversation I had with a group of old countrymen that my father and myself had met long ago.

UNA MICA D'HISTÒRIA

Origen de la pagesia a la Catalunya Vella. Finals del segle VIII a principis del IX

Cent anys després de la conquesta de Catalunya pels sarraïns, s'iniciava la seva reconquesta amb l'arribada dels francs. Alguns d'ells eren descendents dels antics senyors que havien marxat a l'arribada dels sarraïns, altres eren els militars, i un tercer grup eren els pagesos que van començar la colonització agrícola.

El país era cobert d'heures i boscos, i aquests estaven formats principalment de roures, alzines sureres, castanyers i fagedes. Els pagesos, doncs, s'instal·laren en aquests boscos, volien viure lluny de la *civitas*, o sigui, de les àrees civilitzades, volien viure al camp, viure en el *pagus*, volien ser "pagesos" i no solament jornalers o llauradors.

Van cremar grans extensions de boscos, procediment conegut com a *boiga* o *artiga*, les cendres dels quals constituïren els primers adobs per a la terra.

Els senyors d'aquestes terres les entregaven als seus súbdits perquè les treballessin i hi visquessin ells i els seus si aquests complien les mateixes obligacions.

D'aquesta manera neix el feudalisme, de la relació senyor-vassall per sempre. Per indicar aquesta obligació, aquest quedar-se, aquest perdurar i conservar la terra concedida, s'utilitzava el verb llatí *manere*, paradigma al qual pertany la forma verbal *mansum*, antecessor immediat de l'actual *mas*.

Al començament d'aquest període l'agricultura era itinerant, anaven cremant boscos nous i abandonaven els camps vells en els quals tornava a créixer el bosc, ara, però, a base de pins i alzines. Això era el resultat d'aquesta agricultura itinerant, tot i que el pagès vivia al mateix lloc.

En un moment determinat, l'agricultura abandona el sistema itinerant i apareix un cultiu estable, és la vinya, un arbust que té una vida de molts anys i que als segles IX i X penetra a tot el Pirineu, pre-Pirineu, la Cerdanya i Andorra.

Al costat de la *terra* o del *campum* del qual ens parlen els documents en citar les àrees cerealistes, van aparèixer les *vinæ* i molt aviat, prop dels torrents i dels riuets, van aparèixer els *hortum*, que és com es designaven les terres de regadiu.

LA VIDA RURAL A CASA NOSTRA ENTRE ELS ANYS 1850-1950

Les masies

Les masies tenien grans extensions de terres de conreu i de bosc; per això, a diferència de la majoria de pagesos del poble que, per treballar, tenien ases, a les masies els masovers tenien com a mínim un animal gran com era un cavall o un matxo. A més a més, tenien un carret amb un ruc que acostumaven a fer servir les dones masoveres per anar a la vila a portar el que els sobrava i a buscar el que els mancava per a la masia per passar la setmana. Organitzats d'aquesta manera, el pagès podia feinejar tot el dia per les terres amb el seu animal gran.

Les nostres masies normalment eren ocupades per gent que venia de fora del terme municipal. En les meves converses amb els pagesos, he pogut constatar que aquests indrets anaven des de pobles propers a Vilanova fins a d'altres situats en comarques tarragonines. Tots aquests pobles tenien en comú el fet de ser de muntanya, amb la superfície de terra conreable escassa i ja ocupada i amb una mancança d'altres mitjans laborals que absorbissin l'excedent de mà d'obra. Només esmentaré alguns d'aquests pobles: Canyelles, Torrelletes, Olivella, Puigmoltó, Mas Arbonés, Querol, Esblada, Albinyana, etc. i també algun del Penedès com ara els Monjos.

Alguns dels cognoms d'aquells immigrants, els trobem a Vilanova, en els Cendra, Sendra, Rovira, Piñol, Rossell, Mañé, Ferret, Carbonell, etc., i fins i tot el meu, Sivill, el qual, sortint de Castellví de la Marca a finals del 1700, passà per Sant Martí Sarroca, pels Monjos i d'aquí emigrà a Vilanova vers l'any 1875.

Comptats són els casos en els quals uns vilanovins marxessin del poble per anar de masovers (un cas sí que el tinc comptabilitzat); en canvi, el que sí que passava era que uns masovers canviessin de masia dins del mateix terme, per passar d'una masia més petita, més pobra i més llunyana del poble a una de més gran i més propera.

Els forasters ocupaven les masies més llunyanes i amb menys recursos quan aquestes es quedaven lliures. Una masia no es lliurava de sobte, durant l'any ja corria la veu entre la gent del camp i ja se sabia que el pagès marxaria. També passava que sempre hi havia forasters a punt de venir i amb veus donades amb aquesta intenció per a quan hi hagués aquella oportunitat.

La tardor i l'hivern era l'època apropiada per a realitzar el canvi de masoveria; els fruits estaven recollits i encara hi havia temps per a les sembradures, i llavors es podien comptar les millores que el masover havia realitzat durant la seva estada a la masia. A més anys de treball, més grans eren les millores, ja que aquestes venien donades per les plantacions de vinya i d'arbres realitzades i també pels adobs que últimament hi hagués enterrat. Tot sovint feia falta recórrer a una tercera persona entesa en agricultura, que feia de perit, per posar d'acord els dos interessats.

Podríem dir, doncs, que les masies feien de trampolí entre les comarques interiors i la nostra comarca. Si les famílies nouvingudes tenien fills en edat escolar, els pares que podien els enviaven a diari a l'escola mentre ells tenien cura de la terra, de la casa i del corral. Molts nens,

Els primers anys d'estada a la masia eren anys d'assentament. Es prenia contacte amb el veïnatge i amb el gremi de la pagesia, eren anys d'obertura a noves possibilitats de cara al seu futur, com ara el del treball al poble dels fills grans, el canvi a una altra masia més propera a la vila i de millors terres, o també la possibilitat d'establir-se en una casa del poble.

Quan es donava alguna d'aquestes circumstàncies era quan quedava el terreny lliure per a l'entrada d'una nova família forastera en substitució de la que es traslladava. La immigració agrícola a Vilanova era com un goteig constant, sobretot des dels anys 1830, quan s'hi van començar a establir les indústries tèxtils (el 1833 la fàbrica de la Rambla, El Fènix, que fou la primera), que, en part, s'anaven alimentant de gent pagesa que deixava el camp buscant millorar la seva situació econòmica i també la forma de treball.

El senyor Andreu Rovira (hortolà de la sinya de “l’aigua calenta” i fill d’emigrants) opinava que en la decisió dels pagesos de marxar de les seves comarques, hi tenia molt a veure (a més de forçar-los les circumstàncies adverses) el fet que uns veïns del poble, uns coneguts, o també uns parents haguessin donat aquest pas amb anterioritat, i haver comprovat l’èxit resultant.

Podríem dir, doncs, que la immigració va anar en augment per simpatia. Era un tema viu. El factor decisiu que feia escollir el lloc on emigrar era el fet ja comentat de tenir un familiar establert en aquella comarca que els servia de pont per ajudar a fer el pas en el moment oportú, oportunitat donada en quedar una masia sense masovers. El fet d'anar a una masoveria representava tenir, d'entrada, sostre i feina assegurada.

Durant una colla d'anys després de la guerra, s'originà una immigració vers l'agricultura catalana, que no tenia res a veure amb els anteriors moviments migratoris agrícoles que hi havia hagut fins a aquell moment. Aquesta immigració va passar a ser majoritàriament de gent de fora de les comarques de parla catalana, és a dir, de les de l'altre costat de l'Estat espanyol.

Aquesta gent, que moltes vegades venien amb una descendència nombrosa i potser havent passat gana i amb un futur no gaire prometedor, s'instal·laven a les masies més allunyades del nostre poble.

En ser gent de llocs tan llunyans, tenien una altra cultura, una manera de ser molt diferent a la nostra, i així ho van demostrar pintant les parets de les “seves” masies per fora i per dins, substituint el blanc de la calç amb una gran varietat de colors. D'aquestes pintades, no se'n van escapar ni les formoses portalades de pedra que hi havia en moltes d'aquestes masies.

Ara, però, passades algunes dècades, veiem que el mal més gros patit per moltes d'aquelles masies no fou aquell del color de la pintura, sinó l'abandonament en el qual aquestes van quedar, i ara una ara l'altra, en marxar els últims estadants, es van veure abocades al seu enrunament total. Els seus amos les havien abandonades: masia Coloma, les Mesquites, masia en Perris, Casa Alta, can Balaguer i cal Baró.

GENT DELS POBLES DE MUNTANYA

Als poblets sobrava gent, la natalitat era superior a la mortalitat i les terres no abastaven per a fer-s'hi la vida tothom, de manera que la gent es buscava feina a fora del seu poble i així s'establí l'emigració. Alguns pagesos combinaven la feina a la terra amb dies de treball al bosc, fent llenya per a vendre, fent forns de calç, fent carbó o escorçant arbres.

Una de les feines que feien la gent dels pobles d'Albinyana i de Bonastre era la "d'escorçar", és a dir, treure l'escorça dels pins per enviar-la a les fàbriques de tints d'Igualada. Aquests tints eren per a tenyir roba, pells o per enfortir les xarxes dels pescadors. La feina "d'escorçar" era delicada, ja que es podia rascar la segona pell del pi i aquest podia morir. Es deia que a Bonastre hi havia els millors "escorçadors" de la comarca, que s'escampaven fent aquesta feina fins a la mateixa muntanya del Montmell.

RELACIONS ENTRE AMOS I PAGESOS

Les vinyes

En una època que podríem situar entre uns 100-150 anys enrere, els pagesos i una part dels amos tenien un concepte molt diferent de l'actual del que s'havia d'esperar d'una vinya.

Segons el pagès, el valor d'una vinya s'havia de mesurar en relació a la seva producció en raïms, cosa més que normal. Alguns amos, en canvi, creien que més important que la producció de raïm era el "goig" que feia la vinya, i les "feixines" que en sortien (les "feixines" eren els feixos que es feien amb les vergues posades capicuaades, lligades i ben estretes).

Tots plegats, però, tenien molta cura que els ceps no tinguessin massa caps (entre 3 i 4). Procuraven també que els caps no fossin gaire llargs, no fos cas que poguessin esgotar el cep, ja que la mentalitat de l'època era que els ceps havien de durar molts anys i, si es deixaven molts caps o vergues llargues, la vinya s'esgotava més de pressa, la qual cosa és veritat.

Així, després de podar els ceps, es podien veure molts amos passejar-se per la vinya amb les tisores de podar a la mà per si el pagès havia deixat un "xato". El "xato" era el cap d'una verga sortida a la soca que el pagès no eliminava per tenir un cap de més, i com que això no entrava en la mentalitat d'aquells amos, el treien i no se'n parlava més.

Tal com es diu que "cada terra fa sa guerra", els sistemes de contracte podien variar en cada cas.

Els contractes de parceria no eren iguals a tot arreu pel que feia a vinya, garrofers o ametllers. Tant podien anar des de repartir les collites a una meitat per a cadascú, pagant els adobs i els tractaments anuals de sofre i sulfat l'amo, com repartir a tres parts per al pagès i una per a l'amo, i llavors també es repartien les despeses esmentades. Les collites de gra (blat, ordi, civada) es feien repartint al quart o al quint (3-4 per al pagès, 1 per a l'amo).

Quan s'acostaven els temps de collir el raïm, no es podia fer si l'amo no ho autoritzava.

Hi havia amos que rebien del pagès la meitat del vi un cop posat dins de la bóta. El celler, que tant podia ser a la masia com al poble, era gran, i, a dins, un cop premsat i trafegat el vi, hi cabia tota la collita. A vegades l'amo guardava la clau del celler encara que visqués a la casa pairal del poble; en canvi, el pagès vivia a la masia sense tenir accés al seu vi guardat dins d'aquell celler.

Un altre sistema de partició de la collita entre amo i parcer era el de repartir-se les passades de vinya abans de la verema, si així ho deia el contracte que tenien. El sistema era una passada alterna per a cadascun: el pagès havia de collir primer la part de l'amo i després la seva. S'havia donat el cas que d'un any per l'altre ja se sabia quines serien les passades que li correspondrien a cadascun. El pagès, en podar les que serien les seves passades, hi deixava pistoles per tal que el cep produís més, i a l'altra passada, que corresponia a l'amo, no n'hi deixava perquè reposessin els ceps per a l'any següent fer-ho al revés. Succeïa, però, que si els amos se n'adonaven, modificaven la repartició de les passades en el moment de collir el raïm, burlant així aquella picaresca. Tot i això, algun pagès agosarat tallava algunes pistoles carregades de raïms i les posava en un cep dels seus.

Un altre sistema no tan freqüent per a partir-se la collita havia estat de pesar el raïm amb una bàscula romana, a peu mateix de la vinya.

Con ja he assenyalat abans, l'amo pagava la plantada de la vinya, l'empeltar, el sofre, el sulfat i el total o la meitat dels fems. Si el masover tenia aus i bestiar, l'amo volia un porc de 100 kg cada any per a ell, i també un parell de pollastres capons. En canvi, els rabassers només havien de portar-li una gallina.

Un avantpassat de can Mironet, quan encara era masover de la masia dels Cars de Puigmoltó, va deixar passar el Nadal sense fer arribar els dos pollastres al seu amo. Un home de confiança de l'amo va fer memòria del deute al pagès i aquest, com que l'anyada no li havia estat gens bona, li va dir que no estava per fer donacions, i encara hi va afegir: "Si de cas, ja li enviaré les plomes, que el tall ha servit per matar la gana a la quitxalla."

Les masies que no tenien masover i s'ho portava l'amo amb gent llogada, a aquests, a més del sou, els donaven una setmana de vacances, i una paga doble per Nadal. També els donaven un litre de vi diari i, si era l'època de trafegar, els donaven el litre sencer per prendre a casa, i durant el dia bevien del vi novell, en collir patates en feien alguna cassola al tros, i a l'hivern tenien per a casa seva la llenya que necessitaven, traginada amb els carros de la masia. Algun d'aquests acords podia variar en cada masia.

Els acords entre amo i parcer sempre havien estat de paraula, i valien tant com si haguessin estat escrits, i si un parcer volia deixar la terra i vendre les millores a un altre pagès podia fer-ho, sempre amb el consentiment de l'amo. En canvi, els tractes d'arrendament sí que els feien sobre paper, tot i que escrit per ells mateixos ja valia.

Quan es va haver de vendre la masia de cal Mironet, l'amo va provar de pressionar el masover perquè marxés per així satisfer les demandes del comprador. Li deia al masover que no hi havia cap paper escrit que l'obligués a indemnitzar-lo per marxar. El comprador volia una masia lliure de càrregues preestablertes. Com que això passava l'any 1964 i encara hi havia molts veïns compromesos a testificar que aquesta família portava més de 100 anys en aquesta masoveria o que, si més no, tota la seva vida els havien vistos allà, el pagès, el Sr. Ferret, no es va doblegar, i el propietari venedor va entrar en raó a indemnitzar el masover. Paradoxalment, el nou amo va voler el mateix masover, i és que cap als anys 60 de gent catalana que anés de masovers ja no n'hi havia gaires. Ara aquesta masia es regeix per un contracte fet davant un notari i signat pels dos interessats.

Últimament també passava que alguns amos feien un contracte de 5 anys quan agafaven una nova família per a la masia o un nou pagès per a treballar les seves propietats, i algunes vegades s'esdevenia que, passats aquells anys, no els renovava el contracte i aquells pagesos havien de buscar-se feina de nou.

LA PLANTADA DE LES VINYES

Antigament les vinyes, un cop plantades, duraven molts anys. Una de les raons era que, quan es moria un cep, l'any següent n'hi plantaven un altre, o enterraven una verga del cep del costat fins al lloc on mancava el cep, i d'aquesta manera la plantada no s'havia de fer tota de nou cada 25-30 anys com es fa ara.

El sistema de plantació era el següent: es feien uns *claverons*, que era un clot en forma de caixa de morts, més ample d'una punta i més estret de l'altra, i encara el fons més ample que no la superfície. A la punta ampla, s'hi posava la verga podada a l'hivern, s'hi feia un tall perquè ajudés a arrelar, i s'hi posaven fems sols o barrejats amb el *cremadís* (el *cremadís* era el producte cremat que sortia de fer els *formiguers*, o les *formigueres*).

Aquestes vergues plantades, abans de la fil·loxera, eren del país. Quan arrelaven, treien algun brot a la punta, i a l'hivern següent s'*acotaven*, és a dir, es tallaven arran de terra per formar el nou cep.

Les vergues colgades a terra arrelaven més bé si eren primes que no pas si eren gruixudes.

Hi havia un costum entre els pagesos, que va perdurar fins als anys 50-60, que era que, en haver enterrat fems a la vinya a l'hivern, després se'n volia treure un profit extra, i per això es sembraven patates, cebes, llegums com cigrons o guixes a sobre dels fems enterrats, i tant ho podien fer a mates com en tota una tira al mig de la passada, tot esperant que una bona anyada en pluja ho fes multiplicar. Es donava el cas que les guixes, en créixer, s'emparraven per les vergues com

si fossin canyes, i els anava d'allò més bé. També quan es plantava una vinya, mentre els mallols començaven a créixer, enmig de les passades, s'hi plantaven tomaqueres, melons o síndries, cebes o cols, i si aquell any plovia poc, una bona solució era remenar la terra força vegades, ja que hi havia alguns pagesos que tenien comprovat que una llaurada valia tant com una regada.

Algunes masies tenien el costum d'arrencar una feixa de vinya vella cada any i de plantar-ne una altra de nova, i d'aquesta manera sempre tenien vinyes de totes les edats i la feina la tenien esglaonada.

També havia existit el costum de plantar les vinyes en quadre, és a dir, amb la mateixa distància entre ceps pels quatre costats. Aquesta mida durant molts anys va ésser de vuit pams. Cap a mig segle passat, abans de la mecanització, les mides anaren variant, i es plantaven les passades més amples per una banda i més estretes per l'altra: primer, a 8 pams per 6; després, 10 pams per 6, fins a arribar als 12 per 6 pams. També existien plantacions combinades de vinyes amb les passades molt amples, i, al mig, es sembrava ordi, blat o civada.

Al fondo del Mas de l'Artís, prop del Maset dels Safons, una de les famílies Albà tenia una vinya que havia estat sembrada amb pinyols de raïm. I si en parlem com a vinya, vol dir que es va fer gran i que era rendible.

A l'hora de podar una vinya, un pagès de renom Virolat va manar a un tal Jan Coll, que treballava per a ell, que deixés una pistola o un *tacavino* (són unes vergues que es tallen dos o tres borrons més llargues) a cada cep per forçar-los a fer més raïms. En tres jornals de vinya, van fer 10 cargues més de vi (1.210 litres). És un bon rendiment, però a l'hora d'esporgar i escabellar els ceps, aquell any li va costar més diners perquè hi anava un home que només feia les pistoles i els *tacavinos*.

A les vinyes de la nostra costa només surten dos brots aprofitables en cada *tacavino* o pistola, i cada brot treu dos bons raïms; en canvi, a les vinyes de les comarques interiors en surten tres brots segurs i també quatre, i en treuen més rendiment. Llavors el que feien aquí a la costa era un tall a la verga amb la tisora de podar, per sota dels dos borrons superiors per estimular la saba a pujar fins a dalt de la verga i així fer créixer més els raïms; hi havia, però, el perill que la verga amb el pes es trenqués.

CRIAR FILLS DE L'AMO

Era una cosa freqüent que l'amo portés un fill seu petit a la masia perquè els masovers li criessin. Els motius podien ser variats, però normalment era o bé per malaltia de la mare o perquè el nen es guarís d'una malaltia. Conec dos casos que en agraïment a aquells serveis els amos van lliurar una quantitat de terreny en propietat als masovers. Un d'aquests casos va ser a la masia de les Mesquites de Vilanova i l'altre en una masia d'Olivella; d'aquests últims, els masovers van rebre uns terrenys dels voltants de Terramar, a Sitges.

INDEMNITZACIONS

Quan es tractava de fer o ampliar una carretera, o alguna altra obra estatal, el pagès rebia una indemnització d'una pesseta per cada cep que arrencaven, però si era un camp sense ceps ni arbres, el pagès no cobrava res, només indemnitzaven l'amo del terreny. Per poder cobrar una indemnització d'una obra d'aquestes, havies d'estar al corrent dels pagaments a l'Estat, no fos cas que els passés com va passar l'any 1934 als amos de la masia de can Mironet que, en fer les obres del canal de l'embassament de Foix, l'Estat no els volia pagar la indemnització pactada, perquè d'aquella masia els constava un antic deute, d'anteriors propietaris.

DONAR TERRES PER PAGAR MILLORES

En aquests últims 100-150 anys, va haver-hi molts amos de masies que a l'hora d'acomiar un masover, per poder pagar-li les millores de la finca i per la manca de diners, es varen veure obligats a lliurar una part de les seves terres. Posaven preu a les millores de comú acord o bé mitjançant un perit, i després posaven preu a un tros de terra equivalent al pagament, en substitució del paper moneda que en aquells moments no tenien i no podien aconseguir.

Amb el pas dels anys, això va ser causa que moltes masies veiessin minvar el seu patrimoni agrícola i que els pagesos autònoms anessin augmentant com a petits propietaris.

L'ÈPOCA DELS DUROS

És una època en la qual la paraula *duros* era el que corria més, fent referència al diner.

Perquè un noi no anés a fer el servei militar, si la família podia, es pagaven a l'Estat una quantitat de “duros” que podien ser 100 o més. En alguns casos també hi intervenien els amos de les masies, que avançaven els “duros” a un “quinto” (sobretot si era l'hereu) perquè no hagués d'anar a fer el servei militar, i després aquest els els tornava en els termes acordats. Aquesta era una manera que no marxés l'hereu de la masia i els fes anar curts de braços.

També es treballava amb les *unces* com a moneda, i en algun cas s'havien pagat 3 *unces* d'or perquè un noi no anés a fer el servei militar. A les fires d'animals, per pagar les compres també es comptava el valor de l'animal en *unces*. Una *unça* eren 16 “duros”.

ADOBS

També referint-me a aquells anys dels quals escric, la manera d'adobar els camps i les vinyes era molt diferent a la d'ara, i la composició dels adobs anava aparellada a la despesa que volia fer el pagès i a si aquest havia de comprar-los o si s'ho podia estalviar fent els tradicionals “formiguers” o “formigueres”, els quals, barrejats amb els fems, servien per augmentar la quantitat a repartir, a canvi de baixar-ne la qualitat.

Els “formiguers” eren fets a base de piles de llenya, herbes i tot el que cremava i que, per tant, produïa cendra. El procés era el següent: quan la pila de llenya estava feta, omplien els forats grossos amb terrossos que ells en deien *voret*, i, per tapar els forats petits, amb una *rasclera*, recollien tot el grumoll del voltant per posar-lo també a sobre la pila. Finalment, a sobre de tot es posava la terra fina, la qual cosa es feia amb el *càvec*, i finalitzaven la preparació fent a la base una *garlanda* tot al voltant de la pila, que venia a ser una vora de terra que es feia de cul enrere perquè quedés a punt de fer-hi foc. El foc es feia pel curull i vigilant que la cremada fos lenta. Quan el foc ja havia consumit la llenya, s'havia d'esperar que ploqués per solidificar la cendra, després s'obria pel mig per barrejar-hi els fems i ja es podia escampar.

Per fer les *formigueres* se seguia el mateix procés, però eren piles de mida petita. D'aquestes piles, en feien una colla repartides per tota una feixa de terra.

Naturalment, aquestes operacions es realitzaven durant el temps d'hivern, però el que sí que feien durant tot l'any era proveir-se de la llenya per a aquesta finalitat.

Els resultats de tota aquesta feina no devien ésser gaire òptims, ja que, si bé és cert que el sembrat era molt ufanós allà on coincidia amb el cul del formiguer, també ho és que a la resta del camp li faltava menjar i quedava tot clapat amb rotllanes que feien alts i baixos.

CANVIS DE CONREU

Els grans propietaris que estaven pendents del funcionament de la seva propietat, i que tenien al seu costat el sindicat de Sant Isidre que els assessorava (era el sindicat dels propietaris), eren els impulsors dels canvis de conreu als quals es veien obligats per les circumstàncies conegudes de la fil·loxera, i també pels productes nous que sortien al mercat per tractar les plagues. Ells n'eren els introductors a la comarca, i els petits propietaris veïns ho veien, ho comentaven entre ells i es preparaven per afegir-se al canvi.

Quan el flagell de la fil·loxera era a França, ja va fer neguitejar a molta gent d'aquí en plantejar-se el canvi de convertir tots els camps en vinyes, fins i tot en llocs impensables en circumstàncies normals, per tal d'aprofitar l'augment de la demanda de vi que hi havia al mercat.

La major part de la terra de la nostra comarca estava repartida en grans propietats; així, entre les masies i alguns hisendats del poble n'eren gairebé els amos.

Uns i altres no tenien en general altres ingressos que els que els donava el conreu de la terra, i per aquest motiu els era importantíssim anar ells al davant en els passos a seguir a l'hora de plantar o de sembrar les terres; en canvi, els pagesos, els parcers, els rabassers i tots els que la treballaven eren els callats executors de la feina.

La fil·loxera va representar un gran trauma per als pagesos més humils. Molts es resistien a fer les plantades noves comprant els peus de ceps americans, i més d'un va tornar a replantar alguna feixa de vinya amb les antigues vergues del país. El resultat fou el previst: quan els ceps ja tenien 5-6 anys de vida, aquelles vinyes es varen morir del mateix mal. La fil·loxera s'havia encabint al nostre país.

TALLAR ARBRES

Els arbres que tenen la propietat de rebrotar en tallar-los (fruiters, garrofers, roures, alzines, oliveres, etc.) tenen un repartiment de la seva fusta molt original. Un masover, sempre que fos necessari, podia tallar un arbre d'aquesta classe i tota la brancada li pertanyia a ell, però el tronc era per a l'amo. Si l'arbre s'havia d'arrencar, tot el culot també era per al pagès.

Ara bé, un pi, que és un arbre que si el talles no rebrota, és tot de l'amo i, en el cas que un masover n'arranqués un sense permís, podia costar-li la masoveria.

TERRES I BARRAQUES

En principi els amos només feien treballar per a ells les millors terres de la seva hisenda, que eren les planes i els fondals. Però de mica en mica deixaren treballar els costers i els ermots als rabassers, que els convertiren en feixes petites o marjades. Molts rabassers, quan hi anaven a treballar, s'hi estaven més d'un dia, prenien menjar i fins que no se'ls acabava no tornaven al

poble, ja que aquest era lluny, i així podien aprofitar totes les hores de claror. Això fou una de les motivacions de la construcció de tantes barraques de pedra seca de les que encara ara hi ha per les muntanyes properes a Vilanova i que generalment les feien entre dos rabassers a torna-jornal, que vol dir que avui treballem per a tu i demà per a mi.

EL MENJAR AL CAMP DE LA GENT DE PAGÈS

El sistema de menjar era molt variat com per poder recollir-lo tot aquí. El pagès de la vila que sortia a treballar tot el dia als afores normalment es portava el menjar per fer. A l'estiu, que era costum matinar molt, s'acostumava a fer la "matinada" a casa, que era com un petit àpat molt variat. Es menjava o bé ametlles amb figues o un ou amb sucre remenat amb vi o conyac, o llet acabada de muntar, o també un plat de sopes, etc. A l'hora d'esmorzar, el costum general era fer-se una arengada a la brasa i acompanyar-la amb les sobres del sopar del dia d'abans a base de llegum o patates amb verdura, escalfant-ho ja fos amb la carmanyola d'alumini o amb la paella, amb un tall de cansalada i amb uns alls trinxats. Altres vegades feien una amanida a base dels productes collits per ells mateixos, tomàquet, ceba, olives i també un tall de cansalada, que es podien menjar igualment crua.

El dinar es feia a base de sofregit amb bacallà, que entre onze i dotze s'havia posat en remull, i, de coixí, arròs blanc que es feia en 20-25 minuts de foc. Naturalment, dins la cassola entraven també les verdures del temps, faves, pèsols, coliflor i patates. El cistell amb totes les provisions, o el preparava la dona la vigília al vespre, o es llevava el matí per fer-ho.

El berenar també tenia el seu lloc important, ja que, si tenim en compte que la meitat de l'any la tarda és curta i no es parava a berenar, l'altra meitat és llarga i s'ha de berenar al camp. Moltes vegades el berenar de les tardes curtes es feia menjant dalt del carro o a peu, de tornada cap a casa, però en les altres temporades que la feina era forta, en colles de jornalers i en un mateix tros, n'hi havia que fins i tot es feien una truita a la francesa per berenar, mentre els altres menjaven pa amb botifarra o alguna altra cosa com ara fruita seca. Les feines del camp eren dures i el menjar no s'havia d'escatimar: en un dia un home es podia menjar ben bé un quilo de pa sense comptar el del sopar.

MENJAR A LES MASIES O A CASA

A les masies l'organització dels menjars funcionava de manera diferent a la dels pagesos de la vila. Els menjars es feien dins la casa. La base del menjar, sempre que es podia, era de pa, llegums, verdures, patates i les fruites que ells mateixos collien, i el tall es procurava que també sortís del seu corral; porc, conills, gallines, cabrits, coloms, etc. Els clàssics bacallà i arengades que es conservaven molt bé sí que s'havien de comprar.

La gent que vivia a les masies també buscava poder treure algun profit de la caça que hi havia pels boscos propers, i estaven proveïts d'unes bones rateres dentades que lligaven a un arbre amb una cadena, per tal de resistir les estrebades de l'animal que s'hi quedés agafat. Normalment

eren conills o llebres, però alguna vegada s'hi agafava algun teixó. Sabien conservar la carn, tant la cuita com la crua, i, perquè no se'ls malmetés, la posaven en tupines, cobrint-la amb oli. També empraven la sal i el llard com a conservants. A manca de nevera, feien servir la cisterna de la casa per guardar alguns productes delicats com ara els petits animals del corral acabats de matar, encara que no els hi podien tenir massa temps perquè es podien florir.

Feien també conserves per a l'hivern amb tomàquets i bolets quan n'era l'època. Si collien altres hortalisses com ara albergínies o pebrots, les penjaven al sostre, les punxaven una mica i així se'ls conservaven. També es penjaven a les bigues melons, raïms, rams de tomacons i cebes.

Feien una llatinadura que en deien *rops*, composta de most de vi barrejat amb farina i torrat al forn, i era tan bo com qualsevol pasta de les que es fan ara a les pastisseries. També es feia bullint vi negre barrejat amb pells de meló, de síndria, de préssec, amb albergínies sense la llavor o altres verdures, i un cop força bullit quedava una maceració d'allò més bona.

Si els pagesos que estaven en una masia no eren masovers sinó llogats, l'amo sempre els destinava un tros de terra perquè hi conreassin les plantes i les verdures per al seu consum i menjar per a les bèsties del corral.

Com ja he dit, es consumia força bacallà, que en aquella època no era gaire car però era un producte que l'havien de comprar. Moltes masies tenien el costum de baixar a mercat un dia a la setmana que a Vilanova és el dissabte. Venien part del que els sobrava del seu corral i també dels productes que collien de la terra, com cigrons, guixes, mongetes, cebes, garrofes, etc., i ho venien esglaonadament, és a dir, venien només per fer els diners segons el que havien de comprar. A ells els era més segur, contra els robatoris, tenir i guardar el gènere a la masia, que no pas vendre-ho tot i tenir els diners. Resultava, doncs, que, de diners en efectiu, no acostumaven a tenir-ne gaires.

Un altre queviure bàsic que s'havia fet molt a les masies i en moltes cases de pagès del poble era el pa. Tenien una pastera de fusta amb tapa on feien la pasta de farina una vegada a la setmana, pasta que guardaven a dins, i cada dia en treien el necessari per fer el pa.

El pa es coïa en un forn que gairebé sempre era al costat o a dins l'escó. El foc a terra no era un escalfapanxes d'hivern, sinó el foc on es coïa el menjar de cada dia tant a l'hivern com a l'estiu, i aquest foc moltes vegades no s'apagava del tot ni a la nit.

La carbassa era una hortalissa molt conreada i de la qual treien força profit, ja que s'aguantava més d'un any i es menjava bullida.

El porc es matava una vegada a l'any, a l'hivern, i, un cop ben salat, representava tenir tall durant molts mesos.

ELS PAGESOS ALS QUARANTA ANYS

Com que anys enrere la terra estava mal repartida i era en mans de pocs propietaris, per fer les feines havien de llogar pagesos o jornalers. En molts pobles era costum que els que volien ser llogats es concentrassin a primera hora del matí en alguna plaça o carrer del poble esperant ser contractats (la mateixa descripció la trobem als Evangelis en la paràbola del vinyater llogant treballadors a diferents hores del dia). L'últim carrer de Vilanova que va ser testimoni d'aquest mercadeig fou la plaça Llarga, que, amb les seves amples voreres, facilitava la concentració i els contractes entre amos i jornalers a primera hora del matí.

En aquest mercadeig la gent jove era la més apreciada. Això era normal tenint en compte que les feines del camp sempre han estat feixugues; d'aquesta manera, doncs, als homes, a partir dels quaranta anys els era difícil de ser contractats o, en tot cas, eren els últims de ser escollits enmig de gent més jove. En previsió d'aquesta situació, molts jornalers quan tenien dia lliure anaven a les muntanyes o a d'altres llocs on hi havia una mica de terra per desbrossar i la preparaven per a quan ja ningú els llogués per poder aportar una ajuda a la seva família.

Com ja he escrit abans, ni a principis de segle ni abans molts pagesos no tenien un cavall o un matxo per treballar la terra, com passaria cap als anys 50, sinó que molts el que tenien era un ase. Molts ases eren petits, però d'altres eren grans com un matxo, i amb ells també feien bona feina i en canvi eren més econòmics de mantenir. Però també hi havia pagesos que no tenien ni ase i feien la feina amb les aixades. Aquests eren jornalers que s'escampaven pels afores del poble esperant ser llogats. El lloguer de jornalers resultava força econòmic perquè n'hi havia molts.

AVIS, FILLS I NÉTS

Els avis tenien un pes jeràrquic molt gran i influent en el nucli de la família pagesa. Estaven envoltats d'una veneració que els pares ja inculcaven als seus fills, perquè sempre havia estat així i perquè així continués.

En arribar la canalla a casa era normal de fer l'amistat (besar la mà) a l'avi que hi hagués a la casa, i si per cas el nét ho passava per alt, ell mateix li feia veure el seu oblit dient-li que s'havia deixat alguna cosa en passar la porta. També a taula l'avi era el primer a ser servit, fins i tot abans que el cap de casa que normalment era el seu fill.

En l'organització de la masia i de les seves feines, encara que l'avi ja fos gran i estigués mancat de forces, volia dirigir les feines i donava ordres com si tots els altres de la família fossin uns llogats.

A l'hora de triar parella el fill gran, els pares hi podien tenir un pes considerable. També hi podia haver problemes, si el fill gran no volia fer de pagès. En aquest cas els pares deien: "Fins ara jo he tingut cura de tu; i de mi, qui en tindrà quan jo sigui vell?" També es donava el fet real que, en néixer una pubilla a la casa (filla o néta), tenia un ressò molt diferent de quan naixia un fill o un nét, ja que en aquest es representava la continuació tant del cognom com del seu sosteniment

en el futur. En el sistema social d'aquella època, com se sap, l'única seguretat de cara a la vellesa per als avis era la casa del fill.

El pes dels avis era inqüestionable a l'hora de fer-los padrins a ells. Era un dret adquirit i, per tant, els tocava a ells i prou, així com també el dret de posar-los el seu nom, sobretot als nens, formant una cadena, on resultava que els noms tant podien passar d'avi a nét i, per tant, el del pare era el de l'avi anterior o, si no, repetir-se sempre el mateix nom en tots els hereus durant moltes generacions.

FESTEJOS

Hi ha hagut molts casaments entre nois i noies de masies que algunes vegades eren fruit de l'amor i d'altres eren casaments arreglats. No sempre l'home i la dona s'han pogut escollir lliurement i mútuament, com ho fan ara, i menys a pagès. Triar una noia d'una masia podia ser un gran avantatge per a un hereu. Ella, com a filla de pagès, ja sabia de què aniria la vida de casada i la seva incorporació com a jove de la casa. La gent gran de la casa moltes vegades hi deien la seva, si la noia escollida o la casa d'on venia no els agradava.

D'un dels pobles propers a Vilanova que era molt tancat en els aparellaments, en va resultar que, pels efectes negatius de la consanguinitat entre parents, va haver-hi molts descendents deficients.

Si per un poble passaven joves, pagesos o no, de camí a d'altres pobles, o durant les festes majors, les noies es feien veure, es feien simpàtiques, i si això es repetia, quan els nois del poble se n'assabentaven, a aquells nois forasters els apedregaven per a foragitar-los.

Si en l'estructura familiar en general ja passava molt que la dona tenia un paper secundari, això encara succeïa més en la pagesia de masia. No era ben vist que en el festeig la noia s'agafés de bracet amb el noi, i a l'església l'home s'havia de posar sempre al davant i la dona al darrere.

A la dona se la tenia per a la funció reproductora i de servei i no com la companya que podia donar la seva valuosa aportació en la funció social de la família. Es pot dir, però, que aquesta situació, la dona la trobava normal.

NATALITAT

Tant a la vila com a les masies, la natalitat era molt alta però també ho era la mortalitat infantil. Era fàcil trobar famílies que tenien al voltant dels 10 fills. Les dones no escapaven com ara al fet d'estar embarassades, i, quan ho estaven, tampoc no ho sabien de seguida.

A la masia Cabanyes, una pagesa que ja tenia els 50 anys es va descansar amb la seva senyora, explicant-li que es trobava estranya, que la roba li pressionava el cos, que se sentia per dins seu un no sé què, i que pensava que estava malalta. La mestressa li digué que era d'esperar que no estaria embarassada, però que, per estar-ne segurs, s'ho fes mirar. El resultat de la prova que es va fer fou que estava embarassada de cinc mesos, i això que aquella pagesa ja havia tingut una colla de fills.

ESCOLARITZACIO

L'escolarització era molt minsa en l'ambient rural. Els nens eren ensenyats a feinejar o a pasturar, si estaven en una masia. Tot i això, alguns pares tenien interès que el fill gran d'una colla de germans aprengués de lletra, que deien ells, i també les quatre regles d'aritmètica, i que tot allò que ell havia après ho ensenyés als seus germans més petits. D'aquesta manera, la família se sentia més emparada si, com a mínim, n'hi havia un que sabia de lletra i podia llegir o escriure les cartes familiars, passar comptes amb l'amo o enviar-lo al poble amb la tranquil·litat que no l'enganyarien.

Era natural que alguns amos s'estimessin més que els pagesos fossin analfabets i no s'espavilessin gaire. Al poble d'Olivella, un capellà va ensenyar de comptes i de lletra a un noi de la família Llaveries, amb procediments molt rústics, com era amb una verga com a llapis dibuixant a terra lletres i números, o amb carbó a sobre d'una roca. En aquest cas l'amo aconsellava als seus pagesos que no deixessin anar el noi amb el capellà perquè aquest estava tuberculós i els ho encomanaria. Tanmateix, tot i aquells mitjans tan rústics, aquell noi va poder ensenyar el que havia après als seus germans.

A mesura que passaven els anys i l'economia s'anava desenvolupant favorablement en les famílies pageses i la demografia anava disminuint, els pares procuraven portar els seus fills a l'escola, encara que fos a l'ensenyament primari de les quatre regles d'aritmètica i a saber escriure el seu nom. El progrés en aquest sentit va continuar, el pagès deixava d'ésser l'analfabet al qual semblava que estava forçosament condemnat. Això li permetria una autonomia en la seva administració, sense dependre de cap altra persona que li portés els seus interessos.

RELIGIOSITAT

Entre els anys 1850-1950 la religiositat en la pagesia era molt gran, possiblement ho era més que no pas en la gent no pagesa del poble, i és que la gent de les masies eren més conservadores potser pel fet d'estar fora de l'ambient vilatà.

A cada època de l'any es celebraven els d'actes religiosos típics que vivien amb fervor tant els pagesos com la gent de la vila. Un acte religiós que es feia una vegada a l'any era el *salpàs* (cerimònia d'anar per les cases i masies aspergint-hi aigua beneïda i sal), la qual cosa es feia el dis-sabte de Glòria, quan cada rector o vicari seguia les masies que pertanyien a la seva parròquia.

Algunes de les masies de la part de muntanya que es veuen des de Vilanova pertanyen al terme de Vilanova, però a la parròquia de Cubelles. Per Pasqua el capellà d'aquest poble hi anava muntat en un ruc i acompanyat d'un sagristà. Els masovers i els amos, també voluntàriament, contribuïen a aquest acte amb la donació dels productes que tenien: pa, oli, farina i ous, entre altres, però sobretot ous. Llavors el capellà n'entregava al forner de Cubelles, i aquest feia els típics rotlles de mona d'aquesta època, per a donar-los a la canalla de la catequesi.

També era costum que el capellà anés a les masies després de trafegar el vi, per recollir una donació sempre voluntària, per ajudar al sosteniment del clergat i de la parròquia.

Per les nostres comarques també es practicà durant anys el costum del *delme*, en el qual (tal com indica la paraula) es feia donació a la clerecia d'un de cada 10 dels productes que es collien. I si ja no era aquesta la proporció, era una altra acordada entre ells. Quant al vi, alguns feien la donació en passades de vinya, però era el mateix clergat qui s'havia de collir els raïms, i com que això ja no era tan pràctic per a ells, amb el temps van deixar de recollir la seva part i va desaparèixer aquesta manera de donació.

Una altra petició que es feia a les masies i a la pagesia era la de l'oli per a les llànties de l'església, que era, juntament amb la cera, una de les fonts d'il·luminació que tenien abans de l'electricitat.

Els enterraments els podien fer de franc o cobrant, segons si aquella família eren pobres o no. Si feien l'enterrament de franc, se'n deia *anar per l'amor de Déu*, però llavors els capellans no anaven a les masies, sinó que esperaven la comitiva funerària a peu de camí a l'entrada del poble.

En l'època en la qual encara no hi havia el servei municipal del cotxe dels morts, quan es moria algú d'una masia, el baixaven a braços els homes de les masies veïnes. Eren costums establerts que s'ajudessin mútuament, i estaven organitzats en grups de masies per a quan aquesta ocasió es presentava.

L'any 1916, a la masia de les Mesquites, per una àvia que s'havia mort va haver-hi un enterrament de categoria; tant era així que, en aquest enterrament, hi van anar i tornar a peu del poble a la masia 12 capellans.

Un altre costum religiós que es donava entre la gent del poble era que una partera no sortís al carrer sense haver estat primer a l'església. Això se solucionava portant-hi la partera en tartana. Però si això no havia estat possible i la dona volia sortir, s'havia de cobrir el cap amb una teula. Quan aquests fets ja no eren tan usuals al poble, encara ho eren a les masies. La senyora d'una masia avisava la seva masovera que era millor que es cobrés el cap cada vegada que sortís fora de la casa. Aquest costum feia que a molts nadons els bategessin al cap de pocs dies (un o dos) d'haver nascut.

Un altre aspecte cultural religiós del món pagès, el trobem en el costum de fer el senyal de la creu al pa abans d'encetar-lo, cosa que també feien els pagesos quan menjaven al camp. El respecte que el pa mereixia es demostrava també en fer-li una besada en arreplegar-lo de terra, i també arreplegant les molles i aprofitant-les sempre al màxim, o en el costum de posar-lo sempre per la part plana a sobre la taula i no del revés.

També eren signes de tradició religiosa el fet de començar la feina de sembrar sempre de cara al sol naixent i no de cara a ponent. Aquest fet es considerava que era un bon començament per a obtenir una bona collita. I en acabar qualsevol feina, el prec de "Déu hi faci més que 'naltros'", no hi mancava. Aquesta invocació que ara a les nostres comarques ja deu estar oblidada, als anys 50, treballant amb el meu pare, encara l'empràvem.

Als afores o en masies, davant d'una tempesta seriosa amb molts llamps i trons, hi havia el costum de posar dues relles de llaurar a terra assenyalant cap a fora de la masia. Com que les relles tenen una certa forma de creu, es creia i s'esperava que això els deslliurés de tot mal.

Al poble veí de Castellet, hi havia un campaner encarregat d'anar a tocar les campanes de l'església sempre que s'acostava una tempesta de les que acostumen a deixar pedregada. La gent del poble creien que el soroll de les campanes foragitava la tempesta, sempre que el campaner comencés a tocar les campanes abans que aquella s'apropés massa.

A principis del segle passat hi havia un capellà que s'estava al mas de la Fam, al terme de Canyelles lldant amb el de Vilanova. Sembla que els seus superiors el tenien separat del poble per

motius ara desconeguts. Ell, però, no se'n volia estar, de fer la seva feina, i els diumenges tocava a missa picant a sobre una roca de davant de la masia amb un ferro que tenia molta ressonància, i amb el silenci que hi havia als afores en aquell temps, el so arribava molt lluny, i així convocava els veïns de moltes de les masies d'aquell sector a la celebració religiosa. Entre la gent que hi anava hi havia els pagesos de la masia Coloma, que eren els avantpassats del Pau Albà i que estaven més de mitja hora de camí. Allà es trobaven també amb altres pagesos de masies prou allunyades com eren els del mas Torrat, de can Baró, de les Mesquites, del mas de l'Artís, de cal Deus i cal Farré de Llacunalba, aquestes dues últimes ja més properes al mas de la Fam. En acabada la celebració dominical, se'n tornaven cap a casa seva per grups fins que el camí ho permetia.

PARTICIPACIÓ PAGESA EN LES FESTES

Com que de pagesos n'hi havia molts, era normal que també participessin de manera organitzada en les diferents celebracions populars del poble.

En l'aspecte lúdic, participaven en els actes del Carnaval i en els balls populars de la Festa Major. Aquests balls eren el de Bastons, el de Cercolets, el de les Gitanes i el ball de la Rosaura. Igualment per Setmana Santa eren presents en les celebracions religioses i en les processons.

Anys enrere, era costum que els homes, per mudar-se una mica, es posessin una brusa. Els pagesos que no volien ser pas menys tenien la seva brusa de color blau, que els arribava fins a la cintura, i la portaven tant els joves com els grans.

El pagesos menestrals (treballadors) també participaven en les diferents societats d'esbarjo que hi havia a la vila. Si bé la gran majoria freqüentaven el Coro i la Grècia Grogga, alguns anaven a altres centres de més caire polític com ara el Centre Federal o el Centre Català. D'altra banda, els amos pertanyien al Foment, a l'Orfeó i alguns també al Centre Català.

En alguna masia els amos feien grans festes, amb convidats de renom i amb grans despeses innecessàries, i també amb una gran manca de moralitat entre els assistents. Molts amos es donaven a la gran vida, sense treballar i gastant-se els diners sense mesura. Aquests fets els pobres subordinats seus no els entenien i els feien néixer rancúnies i malestar. Ni tots els amos eren iguals, ni tampoc tots els pagesos.

Tot això i més era "el dia a dia de la nostra pagesia", des de l'òptica d'una de les dues parts, la part pagesa.

Dites i rodolins populars rurals

- Al pagès endarrerit, cap anyada li és bona.
- Ai camí, que n'ets curt de dir, però llarg de seguir.
- Amor de germà és com posar aigua en una cistella.
- De les sobres, se'n fan les obres.
- El qui de la casa dels altres en fa hostal, de la seva en fa un corral.
- El pagès per anar bé ha de tenir: el camp jove, la vinya jove i la dona jove també [*tots li poden treballar*].
- Les burles són com les processons, sempre tornen d'allà on surten.
- No et fiïs de casa cantonera, ni de dona balconera.
- Per Sant Miquel, el berenar se'n puja al cel.
- Qui cull les olives abans del gener, deixa oli a l'oliver.
- Quan el pagès mira el cel, l'abella plega la mel [*no plou de fa temps*].
- Santa Madrona, quan troba dona, però Sant Bartomeu, tot el que troba és seu.
- Terra negra fa bon blat i la blanca el fa migrat.
- Terra de terròs fa el raïm gros.
- Un petit feix, en un llarg camí, creix.

Garrofa

La garrofa, dalt el blanc.
a l'estiu, com presumia!,
amb vestit verd, se sabia
ben vista pel núvol blanc.

Mes avui, quin desconsol!,
quin desencís!: descobria
que el sol, ple de gelosia,
l'havia tenyit de dol.

BIBLIOGRAFIA

- R. PRADAS (Salvador Tarragó). *El correo catalán*, anys 1975-1977.
Converses amb gent pagesa de Vilanova. Alguns noms ja s'esmenten en diferents apartats del tema, d'altres sortiran en propers treballs.

QUÈ DIUEN ELS SOCIS DE L'IEP?

La Junta de l'IEP va decidir de passar una enquesta als socis de l'entitat per tal de conèixer la seva opinió respecte d'un seguit de qüestions que afectaven el funcionament de l'Institut. Aquesta enquesta, que va estar activa l'any 2007, va comptar amb la participació d'un nombrós grup de socis, i els resultats van ser els següents:

1. *Pel que fa al funcionament de l'entitat i la participació dels socis:*
 - a. Dels socis que van respondre l'enquesta, la meitat no havien participat directament en cap activitat de l'Institut l'any anterior (2006).
 - b. Un 20% participaven regularment en alguna de les reunions de les seccions.
 - c. Les dues terceres parts manifestaven que havien recollit les publicacions de l'entitat.
2. *Quant a noves propostes:*
 - a. Un 92% manifesten estar d'acord amb la utilització de nous formats de difusió (CD, DVD...).
 - b. Un 52% diu que li agradaria de rebre informació per correu electrònic (a més del paper).
 - c. Les noves activitats que es proposen són:
 - Conèixer el Penedès medieval
 - La història del llibre i dels editors
 - Sortides amb temàtiques més concretes
 - Cursos de català amb titulació
 - Formar una biblioteca especialitzada en temes penedesencs
 - Augmentar les activitats en el món educatiu
 - Millorar la gestió de la biblioteca i l'hemeroteca de l'IEP
 - Millorar la web
 - Millorar la gestió de les imatges de l'IEP
 - d. Les noves seccions que es proposen de crear són:
 - Cultura popular
 - Bibliofília
 - Antropologia
 - Educació
 - Imatge i so
 - Sociologia
 - Paleontologia

La Junta de l'IEP estudiarà les propostes que s'han recollit i les anirà desenvolupant en la mesura de les possibilitats de l'entitat. Però una de les qüestions que és més urgent de resoldre és la que fa referència a la participació dels socis en les activitats de l'IEP. El nostre objectiu hauria de ser que tots els socis participessin almenys en una activitat anual de l'Institut, que el 90% dels

Volem agrair l'interès de les persones que han respost l'enquesta, ja que amb les seves propostes ens ajuden a millor l'Institut d'Estudis Penedesencs.

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 120 - Hivern 07

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1 ^a NOTÍCIA	DATA
CASES NOVES DE LA RIERA, Les	Castellví de la Marca	?	?
CASES NOVES DE LA MATA, Les	Font-rubí	?	?
CASES NOVES, Les	Gelida	?	1856
CASES NOVES DE LES GUNYOLLES, Les	Avinyonet	?	1405
CASES NOVES DE SANTA MARGARIDA, Les	Santa Margarida i els Monjos	?	1405
CASES NOVES DE CAL MARCAS, Les	Castellví de la Marca	?	?
CASES DEL SENYOR, Les	Sant Llorenç d'Hortons	"del Senyor"	1860
CASETES, Les	Pontons	"Les Casetes"	1972
CASSANYES, Can	Castellet i la Gornal	"Cassanyas"	1737
CASTELL, Can	Avinyonet	?	2003
CASTELL NOU	Castellet i la Gornal	"Castelnou"	1553
CASTELLÀ, Bosc del	Cubelles	"Castellà"	1896
CASTELLANS, Sot dels	Olèrdola	?	1890
CASTELLET, Cal	Avinyonet (Roques del Castellet)	?	1996
CASTELLET, Mas d'en	Olèrdola (Sant Pere Molanta)	"Castellet"	1425
CASTELLETA, Plana de la	Subirats (Lavern)	?	1979
CATALÀ, Cal	Canyelles	?	?
CATANTINGUES, Can	Olèrdola	?	1978
CATARRO, Mas	Santa Margarida i els Monjos	?	1912
CAUMA, Cova de la	Avinyonet	?	1978
CAUMELLA, Cova de	Mediona	"Caumella"	1679
CAUS, Els	Olèrdola (Moja)	"als Caus"	1861
CAVA, La	Sant Quintí de Mediona	?	1934
CAVALLER, Soleia del	Sant Pere de Riudebitlles	?	2005
CELLERES, Les	Sant Jaume dels Domenys	?	2002

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a

08800 VILANOVA I LA GELTRÚ

Tel. 93 815 90 26 - C.e: v_carbonell_v@yahoo.es

25 SORTIDES A PEU PEL PENEDES

Secció d'Excursionisme de l'Institut d'Estudis Penedesencs
2003

TOPÒNIMS	PÀGINES	NOTES
LLUCIET, garroferar del (la Bisbal)	69	
LLUNES, fondo de la cova de	141	A Torrelletes (Castellet)
MABRERA, punta (Vilanova)	41	Sector de Sant Cristòfol
MADRONETA, pallissa de la (la Bisbal)	69	En el torrent de la Meixa
MAGÍ VIDAL, cal (el Montmell)	123	Esment
MAGINET, cal (Font-rubí)	103, 104	Té un molí de vent
MAIOL, mas (Sitges)	63, 65	Camí de Jafre
MAJOR O DE L'HORTA, pou (la Granada)	99, 106, 107 (esmentat el 1154)	Pou Comú de la Granada i Santa Fe
MAL, torrent (la Bisbal)	69, 163	Unió del de la Meixa i el de la Costa
MANLLEU, pla de (Aiguamúrcia)	13, 21, 23, 29	Limita amb Pontons
MAR O DELS COLLS, Casa del	41	Vilanova.
MARC DE LA FONT, cal	157 (antic mas de la Font), 165	Sant Jaume dels Domenys, prop Banyeres
MARCER DE LA PENYA, can (Ribes)	45, 47	Associada a la Penya
MARMELLAR (el Montmell)	28 (foto), 29, 31	Dóna nom a la riera, tributària del Foix
MARMELLAR, castell de (el Montmell)	13, 21, 28 (foto), 31	Nucli antic
MARMELLAR, vall i riera de	13, 21, 159	Tributària del Foix
MARQUÈS, casa del (Mediona)	76 (foto)	A Sant Joan de Conilles
MARQUÈS, muntanya del (Mediona)	78	Limita amb St. Quintí de Mediona
MARRANET, fondo del (la Bisbal)	67	
MARTINES, les	129	Bellvei
MASARBONÈS (Masllorenc)	51	Poble de municipi
MASCARÓ, mas (Santa Oliva)	169	
MASET DELS COSINS, barri del	13	Castellví de la Marca
MASIETA, la (la Bisbal)	71	Filla de la Costa
MASLLORENÇ	51	
MATA, font de la (Sitges)	114, 116	A can Lluçà. Abans Saladern
MATEU, mas (Castellet)	135	Esment
MEDIONA I RIERA DE	73, 79	La riera procedeix de la Llacuna
MEIXA, torrent i turó de la	69	El Montmell/la Bisbal. Tributari del Mal
MERCADERA, via	99, 101	Coneguda per la Carrerada
MERLA, cova d'en	51	Prop el terme d'Albinyana
MESSEGUER, mas (la Granada)	99, 106 (Messeguer Vell)	Esment. Existia l'any 1553: "Massaguer".

(continuarà)

Santi Casañas

LOCALITZATS ELS DOCUMENTS ORIGINALS DE LA CREACIÓ DEL CONVENT DE PENYAFORT ALS ESTATS UNITS

Una delegació de Santa Margarida i els Monjos, encapçalada per la regidora de Cultura Imma Ferret, va viatjar a principis d'aquest mes de setembre a la localitat de South Bend (Indiana) per tal de localitzar i estudiar la documentació original de la creació del convent de Sant Raimon de Penyafort i diversos volums sobre la història i la vida d'aquest edifici i els seus habitants al llarg de la història.

D'aquests importants fons documentals, se'n va conèixer l'existència de manera fortuïta gràcies al comentari d'uns turistes americans que van voler visitar el castell, ja que un amic de la família n'havia estat un antic propietari.

La parella americana va explicar aleshores que un dels propietaris del castell, Dimitri Nicholas, s'havia endut amb ell bona part dels documents de la biblioteca de l'edifici i els

havia llegat a una Universitat nord-americana. A partir d'aquí el professor i vicepresident de la Fundació Castell de Penyafort, Santi Casañas, i l'historiador local i president del Grup d'Estudis Rapitencs, Joan Torrents, van engegar un llarg procés de recerca i contactes per esbrinar la localització dels documents i el seu abast, que va concloure a principis de setembre amb el viatge de la delegació penedesenca, que va estar acompanyada en tot moment per la periodista catalana Montserrat Knowlton, que va ajudar a efectuar els contactes amb la universitat americana, un cop localitzat l'emplaçament dels llibres.

D'una primera anàlisi s'extreu que la importància de la documentació conservada als Estats Units és molt alta, ja que entre els volums hi ha els llibres de les menges dels monjos, les relacions de tributs que cobraven de les masies dels entorns, els pagaments que duïen a terme, etc.

Els primers llibres daten de 1603, any de la fundació del convent dedicat a sant Raimon de Penyafort, però la documentació s'allarga fins ben entrat el segle XIX, amb còpies epistolars de la família de l'empresari català Puig i Llagostera.

Els llibres són actualment propietat de la Col·lecció de Llibres Singulars i Manuscrits de la Universitat de Notre Dame, situada a la localitat de South Bend, a l'Estat d'Indiana, però s'espera que l'Ajuntament pugui obtenir-ne còpies digitalitzades per tal de posar-les a l'abast dels historiadors i estudiosos que vulguin treballar la fundació del convent i aquest període de la història del municipi i del Penedès, ja que la documentació permet fer un ampli cop d'ull a moltes de les relacions econòmiques i socials de l'època en un territori que actualment comprèn les comarques de l'Alt i el Baix Penedès, el Garraf i part de l'alt Camp.

De moment, a l'Ajuntament es disposa de còpia en paper d'alguns dels documents que s'han considerat més importants i es continuarà treballant per obtenir la màxima informació possible dels llibres i del seu contingut.

Relació de documents i llibres localitzats als Estats Units

Llibre major del rebut i el cost, 1603-1616.
 Llibre major del rebut i el cost, 1702-1731.
 Llibre major del rebut i el cost, 1731-1791.
 Llibre major del rebut i el cost, 1792-1835.
 Registre de menges, 1653-1681.
 Registre de menges, 1726-1796.

Registre de graner, 1734-1817.

Llibre de membres i tasques de la confraria del Roser, 1682

Registre de propietats i censals, 1760

Epistolari de la família Puig i Llagostera, 1837

Llibre d'himnes

Cantoral de faristol, recull de celebracions anuals

A la col·lecció hi ha també 40 llibres més, anomenats d'escolàstica, que pertanyien a la biblioteca del Castell, en els quals s'observa un resum del saber del moment.

Joan Solé i Bordes

UN OBLIDAT RECORD HISTÒRIC DE LA GUERRA DEL FRANCÈS

Aquest 2008 del segon centenari de l'inici de la Guerra del Francès podria servir als vilafranquins per pensar a recuperar definitivament la placa que recordava la mort d'un jove capità anglès a Vilafranca el 13 de setembre de 1813 i perquè, com a mínim, dos-cents anys després, el record d'aquest esdeveniment tornés a ser públic a la capital penedesenca.

Amb motiu d'aquesta mort violenta els seus companys de brega —amb permís del senyor bisbe, potser perquè el capità mort devia pertànyer a l'església anglicana— li van voler fer una làpida commemorativa, que s'havia de col·locar prop de la creu de Sant Salvador, punt d'inici de la baralla que li va costar la vida. La làpida es va redactar en llatí i deia:

D.O.M.

INCLYTUS

*D. GUILIELMUS HANSON ANGLUS
 REI MILITARIS PERITISSIMUS
 CENTURIO ALAE XX BRITANNIORUM*

IN ACRI PUGNA
 ADVERSUS GALLAS BRITANNIAE
 HISPANIAEQUE
 HOSTES
 IN CAMPO OPPIDI MONACHORUM
 IUXTA VILAFRANCAM POENORUM
 IN CATALONIA
 IDIBUS SETEMBRIS AN MDCCCXIII
 SUB DUCE D. FRIDERICO BENTINCK
 FORTITER OCCUBUIT
 AETATIS SUAE AN XXV
 UT STRENUI ADOLESCENTIS
 NOMEN ET HONOR EIUS EXTENT
 EIUSDEM PAGNAE COMILITONES
 MOERENTES POSUERUNT
 ANNUENTE ILUST. EPISCOPO
 BARCINONENSIS

Que, en transcripció gairebé literal, diria:

D[ÉU] Ò[PTIM] M[ÀXIM]
 L'IL-LUSTRE
 SR. EN. GUILLEM HANSON, ANGLÈS,
 EXPERTÍSSIM EN LA MILÍCIA,
 CAPITÀ DEL REGIMENT DE DRAGONS
 NÚMERO XX BRITÀNIC
 EN LLUITA SAGNANT
 CONTRA ELS FRANCESOS, DE LA BRITANIA I
 DE L'ESPANYA
 ENEMICS,
 EN EL CAMP DEL POBLE DELS MONJOS,
 PROP DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS,
 A CATALUNYA,
 EL 13 DE SETEMBRE DE MDCCCXIII
 MANAT PEL CORONEL EN FREDERIC
 BENTINCK,
 VALEROSAMENT MORÍ
 A L'EDAT DE XXV ANYS.
 PER PERPETUAR DE L'ADOLESCENT
 EL SEU NOM I HONOR,
 ELS SEUS COMPANYS DE LLUITA
 AFLIGITS LI DEDIQUEN,
 AMB EL BENEPLÀCIT DE L'IL-LUSTRE BISBE
 DE BARCELONA

*La caserna en una imatge de principis de segle.
 En primer terme a la dreta s'observa la làpida
 (Foto: arxiu Joan Bosch. Recollida al llibre
 Aquella rambla vilafranquina, pg. 94.)*

La Guerra del Francès a Vilafranca va ser un continuat entrar i sortir de tropes. En concret, el 12 i 13 de setembre de 1813 hi va haver forts combats des d'Ordal als Monjos i a les vores del riu Anoia entre l'exèrcit angloespanyol, que manaven els generals Lord Guillem Enric Bentinck i en Francesc Copons i Navia, i el francès, que portava el mariscal Suchet. A finals d'agost, la formació anglo-espanyola havia establert el seu aquarterament general a Vilafranca però no l'interessava acceptar un enfrontament clar amb els francesos perquè la causa napoleònica era ja en els seus moments finals. Així les coses, els anglesos i hispànics van perdre tres punts de control en altures dominants a Ordal i es van retirar, els britànics cap a Tarragona i els espanyols cap a Igualada per Sant Pere de Riudebitlles. Aquesta retirada va ser possible per la contenció sobre els francesos que va exercir la brigada espanyola d'avanguardia que manava el coronel Josep Manso i que estava formada per quatre batallons, entre aquests el cèlebre de Caçadors de Catalunya. Aquesta brigada es va estendre des de Gelida fins a la carretera de l'Ordal i van aturar momentàniament l'ofensiva francesa.

La labor de Manso va ser reconeguda pels anglesos, que li van regalar uns binocles de campanya, i el govern de l'Estat la creu del

reial i militar Orde de San Fernando, distinció instituïda per recompensar el valor heroic i la provada virtut militar. En va parlar Antoni de Bofarull en el seu llibre sobre la Guerra de la "Independència": "Que el bizarro Coronel Manso se dio por satisfecho con las lágrimas de gratitud que en su presencia derramaron los britanos y con los abrazos que le dieron y las alabanzas que le tributaron los gefes admirados de tanto talento militar y de tanta bravura".

L'episodi el recordaria igualment el mariscal francès en les seves memòries. Així Louis-Gabriel Souchet, duc d'Albufera, esmenta com l'exèrcit que ell tenia per enemic es va plantar en batalla, d'esquena a Vilafranca, i com va comptar amb la participació de diverses formacions amb nombrosos comandaments i soldats europeus. A la banda de la dreta, els dragons anglesos i els húsars negres (popularment anomenats «de la mort» per la insígnia en forma de calavera que portaven al casc), amb el coronel Frederic Bentinck, van intentar tallar la marxa dels francesos altra volta cap a la capital penedesenca. Allí moriren també diversos comandaments francesos que van avaluar les seves pèrdues en 271 homes i 85 cavalls i les dels enemics en un nombre molt superior.

Tot i la resistència, els francesos van entrar altra volta a Vilafranca —qui sap si també, com s'ha escrit, amb la voluntat de tornar a saquejar-la, detall que Mata del Racó dona com a fet: "on cometeren tot gènere d'excessos, robar, fornicar, etc."— i van mantenir la persecució de la formació enemiga ben bé fins als Monjos. El mariscal Suchet es va tornar a instal·lar a la capital penedesenca i pocs dies més tard va rebre la petició d'un parlamentari anglès que sol·licitava permís per cercar entre els cadàvers el d'un jove capità del vintè esquadró de cavalleria anglesa, de la il·lustre família de l'almirall Lord Alson. Suchet va decretar la suspensió d'hostilitats i diuen les cròniques que uns i altres es van dedicar a

Una altra imatge de la caserna a la mateixa època. L'edifici s'observa amb més perspectiva, amb la làpida present. (Foto: arxiu Joan Bosch. Recollida al llibre Aquella rambla vilafranquina, pg. 89.)

enterrar els morts, a la vegada que la recerca va donar malauradament el fruit que es temia.

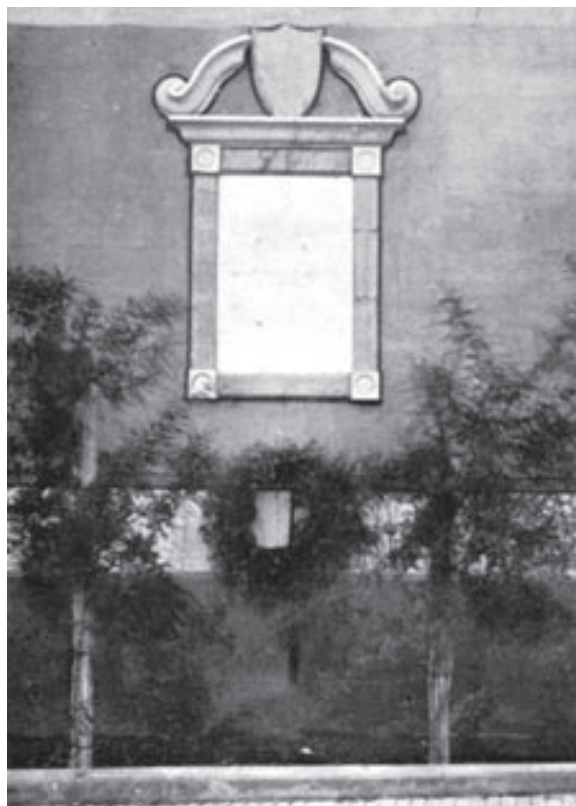
El cadàver del jove capità Guillem Hanson no consta que fos enterrat a Vilafranca —cal tenir en compte la seva més que probable religió anglicana— i, es pot dir que en el llibre d'òbits de la parròquia de Santa Maria no hi ha constància significada dels morts d'aquest episodi militar, possiblement perquè els cadàvers van anar a parar a alguna fossa comuna fora del perímetre de la vila o a alguna població de l'entorn. L'única referència d'enterrament pertany a un oficial francès: el 16 de setembre d'aquell 1813 enterren honrosament el cos de Florenci Garrer, natural de la Lorena francesa, tinent capità de dragons, que va morir de resultes de l'acció de guerra del dia anterior (*Llibre d'Òbits de Santa Maria 1811-1820*. Foli 69v). Amb anterioritat, el 17 d'agost del mateix any, havia mort Antoni Tose, alemany, del Regiment 116, Batalló 2, Companyia 3, que estava ingressat a l'hospital de Vilafranca. (*Llibre d'Òbits de Santa Maria 1811-1820*. Foli 67r).

La situació posterior a aquest enfrontament ens és narrada per Isidre Mata del Racó, que, justament per haver estat empresonat i retengut a Sant Feliu, era a Barcelona just acabat d'alliberar i va conèixer la marxa de

l'exèrcit francès en direcció a Vilafranca. Va veure la marxa del pla de Palau del mariscal Suchet amb un cotxe i una escota de "cinquanta soldats de cavall húsars francesos per manar l'acció amb la batalla [que] volia donar a la divisió de 3 mil anglesos i espanyols amb 4 canons que guardaven lo punt de l'altura de la creu d'Ordal". La crònica de Mata del Racó és recollida de testimonis o cròniques del moment i parla de l'enfrontament a la creu d'Ordal a partir de les dotze de la nit del dia 13, amb una durada de tres hores seguides, amb tres atacs a baioneta calada. Però la superioritat francesa era evident, tota vegada que comptaven amb divuit mil homes. El detall que certament podem considerar verídic és que quan el dia 18 de setembre Mata del Racó i la seva dona tornen de Barcelona cap a casa seva, "passàrem a la creu d'Ordal, que era ja fosc, sentírem molta pudor dels soldats morts i alguns cavalls de la batalla de la nit del dia 13 de setembre 1813, que ja hi havia 5 dies que eren morts".

Un recordatori oblidat

La plaça en record del jove capità mort havia estat pensada per situar-se al costat de la creu de Sant Salvador, però les cròniques ens indiquen que, tota vegada que aquell indret estava despoblat, es va decidir situar-la a la façana de la caserna. Així ens la mostren dues fotografies de principis de segle, al costat de la porta que en la postguerra pujava al primer pis on era situada capitania. Quan en els anys de la República aquesta edificació va perdre el seu caràcter militar, la làpida va ser arraconada. Amb la primera postguerra, emprada altra volta la caserna per a usos militars, es va decidir donar a la placa de record el tractament que les autoritats van creure que mereixia. Així es va fer un jardinet davant la darrera casa del carrer de Sant Pere, cantonada amb l'avinguda de Tarragona, i la placa va passar a ocupar la

La làpida situada a la creu de Sant Salvador amb la corona de llorer britànica a sota.

(Recollida per Manuel Benach a Els vilafranquins del segle XX, pg. LXXVII.)

paret lateral de la casa, davant de la Creu de Sant Salvador, punt simbòlic de les lluites de la Guerra del Francès.

Quan la tarda del 29 d'octubre de 1943, amb motiu de la I Exposició de la Vinya i el Vi, l'ambaixador britànic a Espanya, Sir Samuel Hoare, va visitar Vilafranca acompanyat del governador civil de Barcelona Antoni Correa Veglison, el capità general de la IV Regió Militar, l'alcalde de Vilafranca i altres autoritats, a més de la Fira i l'anecdòtica visita a la basílica en reconstrucció —amb la interpretació de l'himne britànic a l'orgue a càrrec de l'arquitecte i humanista Josep Brugal i Fortuny—, se li va fer saber l'existència de la placa de record del compatriota. El resultat va ser una visita a l'indret i l'ofrena d'una corona d'homenatge, tot recordant que feia 130 anys

del sagnant episodi, talment com si es tractés del soldat desconegut. Cal tenir en compte que estem parlant de l'any 1943, que l'acompanyaven el cònsol general d'Anglaterra i els corresponsals dels diaris britànics *The times* i *Daily express*. Apuntem encara que aquella mateixa nit la BBC de Londres va informar amb detall de la visita. Cinc dies abans havia visitat la Fira, també acompanyat del governador civil de Barcelona, l'ambaixador d'Alemanya a Espanya, Hans Dieckhoff. El moment era molt delicat a nivell internacional i tots els actes es mesuraven amb especial detall.

L'episodi de la Guerra del Francès no va tenir, però, el reconeixement urbà, perquè l'Ajuntament va aprofitar la remodelació de l'entorn de la creu de Sant Salvador el 1951, quan es va instal·lar la premsa de biga, per treure la placa i dipositar-la al Museu Lapidari, secció del Museu de Vilafranca que durant molts anys va estar ubicada als baixos del claustre de Sant Francesc. Les darreres remodelacions d'aquest espai han acabat amb el conjunt de làpides i ara tan sols podem suposar que la històrica placa, al costat de les altres que formaven el conjunt lapidari del claustre de Sant Francesc, es conserva al fons del Vinseum. D'aquí al setembre de l'any 2013, quan farà dos segles de l'esdeveniment militar, encara som a temps d'esmenar el tema i recuperar aquesta referència històrica.

* * *

Sobre aquest tema podeu consultar també: Edward Spencer Dodgson, *Epigrafia de Vilafranca del Penadés* (Vilafranca. 1903). Antoni de Bofarull i Brocà, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña* (Barcelona. Aleu y Fugarull, 1876-1878); *Historia crítica de la guerra de la Independencia en Cataluña (1886-87)*. Louis-Gabriel Souchet, marechal, duc d'Albufera, *Mémoires du marquis de*

Ferrières avec une notice sur sa vie, des notes et des éclaircissements historiques (Baudouin frères, París, 1821). *Els mons d'Isidre Mata del Racó* (edició de Josep Colomer. IEP. 1997. Pg. 174-175). Manuel Benach, *El corregidor Lluís Freixas i la Guerra del Francès a Vilafranca* (Cosas que fueron. Vilafranca 1968. Pg. 73-75). Manuel Benach, *Els vilafranquins del segle XX* (Vilafranca 1978. Pg. LXXVII). Josep Brugal, «Aquella tarda d'octubre de 1943» (a *Olerdulae*, núm.25-26. Museu de Vilafranca, Juliol-Desembre 1984. Pg. 4.). VVAA. *Diario de la Exposición y Feria oficial de la Viña y el Vino* (Vilafranca. Núm. 6. 25 d'octubre de 1943 i núm. 21, 30 d'octubre de 1943). Joan Bosch i Planas i Joan Solé i Bordes, *Aquella Rambla vilafranquina* (Ed. Vilatana. Vilafranca 1993). Antoni Poyo Creixenti. *Pedres armeres, lloses i làpides sepulcrales del claustre de Sant Francesc* (Ed. Vilatana. Vilafranca 1991).

Salvador Lluverol (†)

HOMILIA, EN EL FUNERAL DE MN. LLUÍS VIA I BOADA (*)

Romans 8, 14-23.

Mateu 5, 1-12.

Ens hem reunit en la pregària fent memòria de mossèn Lluís Via.

Pregària, en aquesta ocasió, vol dir encomanar-lo a la bondat infinita de Déu.

Vol dir també, per a nosaltres, prendre consciència que aquest Déu que ens estima, que és Pare, és sempre prop nostre. També en aquests moments en què recordem una persona estimada, un familiar, un amic, aquell a qui molts de nosaltres estem lligats per vincles de profunda gratitud.

I, encara, pregària avui vol dir saber escoltar, com a fills, la paraula del Pare del bon Déu que ens parla. I vol dir escoltar la seva paraula com aquella bona gent que, allà a la muntanya, escoltaven aquells mots consoladors: BENAURATS...

El nostre desig i la nostra esperança en recordar mossèn Via és que gaudeixi plenament d'aquesta benaurança: "Feliços els nets de cor, perquè veuran Déu".

Però la paraula que Déu ens dirigeix no és solament la que llegim a les Escriptures. També els fets, la vida, cada esdeveniment és un missatge que Déu ens dirigeix per tal que, en la pregària, ens sigui motiu de reflexió, una crida a la conversió, estímul de la nostra esperança, que ens mogui a estimar.

Penso que la mort de mossèn Via avui l'hem de viure com a paraula de Déu: Què ens vol dir Déu, a nosaltres, aquí, avui a través d'aquest fet que ens entristeix i que ens reuneix en la pregària?

Cadascú de nosaltres —uns des de la vivència familiar, altres per una vella amistat, altres perquè vam madurar sota el seu guiatge— aquests dies haurem reviscut records concrets de la nostra relació amb mossèn Via. És inevitable que se'ns facin presents quan una persona amb qui hem tractat ens deixa definitivament. Però avui, més que les anècdotes —que ben segur moltes podrien donar peu a reflexió profitosa— voldria recordar que tota la seva vida, com a persona, com a capellà, i fins i tot com a científic eminent, va ser centrada en l'anunci de l'evangeli. En tot el que feia, en tot moment, l'objectiu darrer sempre era l'evangeli.

Centrant-me en la seva etapa de vicari de Santa Maria —l'etapa de la nostra joventut— vull recordar com tot el seu treball pastoral

tenia ben bé aquest objectiu, que es concretava en el seu esforç per donar-nos una formació sòlida, fonamental, que ens capacités per fer front cristianament a la realitat de la vida: aquells cercles d'estudi, els consells, l'exigència amb nosaltres mateixos, la pregària... Em vénen a la memòria aquelles paraules de sant Pau als Corintis: un és qui planta, un altre és qui rega... Mossèn Via va plantar sòlidament en nosaltres aquesta llavor de l'evangeli, de la fe, i va tenir cura seriosament d'allò que havia plantat. No pas de forma espectacular, però sí amb eficàcia. És veritat que aquells temps ho facilitaven. Acabaven de sortir de la guerra civil —aquests dies tenim ocasió de reviu'n els horrors, quan veiem per televisió les escenes esfereïdores de la guerra de Croàcia—, veníem, els que tot just havíem deixat l'adolescència, d'una buidor total de possibilitats, veníem d'una situació d'un temps on no hi havia cap perspectiva, cap ideal a la vista. Eren temps difícils —que després, des de la perspectiva del temps encara n'hem descobert millor l'absurditat. Tot era per començar, si més no per a nosaltres, joves com érem.

Mossèn Via va saber posar uns fonaments sòlids en la vida d'uns joves, però a través d'ells crec que va aportar també una base sòlida per al futur de la vila. Altres, en altres moments i en altres circumstàncies, van anar edificant el que ara és la nostra vila, la nostra comunitat cristiana. Bona part dels fonaments sobre als que se sosté l'edifici cultural, humà, cristià de casa nostra ben bé podem dir que els va posar mossèn Via.

Trobar-nos aquí en la pregària vol dir escoltar la crida de Déu, que és sempre una paraula que ens ha de comprometre. La mort de mossèn Via no ha de ser només un fet trist que avui ens porti a la memòria temps passats. No ha de ser sols un recordar amb afecte una persona que ens ha deixat. Ha de ser també un mirar cap endavant, cap al futur, esforçant-nos

perquè allò que ell va plantar amb solidesa vagi creixent encara, no mori, doni fruit. En doni en cadascú, en el nostre món concret on ens movem cadascú de nosaltres. Construir encara un edifici que mai no serà acabat del tot. I això malgrat els fracassos, les dificultats, les nostres pròpies febleses, les nostres limitacions. De dificultats sabem prou bé que no ens n'han faltat i ben segur que no ens en faltaran. Deu ser bo recordar que mossèn Via també va tastar el que és el fracàs i la dificultat. Jo sols ull recordar avui com li va costar reprendre els estudis quan va anar a Bonastre, després d'aquells anys que va dedicar tan de ple a la pastoral. Era un recomençar ben difícil que va arribar a posar-lo malalt. Però la seva convicció, la seva voluntat de ferro el va fer capaç de tirar endavant, fins al punt d'arribar a ser un científic reconegut mundialment.

Això vol dir que no ens hem de fer enrere en el nostre esforç de cada dia, de cada moment, per refermar-nos com a cristians i com a persones. Que res no ens desanimi, que res no ens impedeixi de mirar el futur amb il·lusió i amb ganes de fer-lo millor del que és. Tant el nostre futur personal com el del món en què vivim.

Mossèn Via va estimar la vila: hi va néixer, hi va créixer, hi va dedicar els seus millors anys de vida pastoral i fins i tot hi ha dedicat bona part de la seva activitat científica. També tots els presents ens hauríem de sentir compromesos a continuar la seva tasca: que a allò que ell va plantar no li falti avui el regatge, la dedicació, l'esforç de tots nosaltres perquè pugui créixer amb la força de Déu.

La paraula de sant Pau que hem escoltat ens ha recordat que som fills de Déu, que, per la mort de Crist i per la seva resurrecció, som hereus de Déu i cohereus amb Crist. Penso que el bon record que ens deixa mossèn Via, més allà de les seves descobertes científiques,

més que la seva amistat i afecte, és haver-nos recordat precisament això, que som fills de Déu, hereus de Déu. És a dir, haver-nos fet conèixer, haver-nos predicat amb la seva vida i la seva paraula l'evangelí de Jesús.

Som fills, som hereus de Déu. Que ell pugui gaudir per sempre d'aquesta herència.

() En escaure's els quinze anys del traspàs de l'eminent sacerdot i paleontòleg vilafranquí, recuperem el text de l'homilia llegida a Vilafranca el 21 de novembre de 1992 que va pronunciar en el funeral el sacerdot vilafranquí Mn. Salvador Lluverol, malauradament també traspassat.*

Froilan Franco

LES LLEIS DE LA FORMACIÓ PROFESSIONAL

La formació professional gira all voltant dels treballs manuals. Durant la dictadura primoriverenca, hi havia en la societat uns forts prejudicis cap als treballs manuals; la lluita anava encaminada a despertar el valor social i, especialment, la distinció de determinades professions respecte a altres. La tècnica, el maquinisme, l'ansia de productivitat i d'adquisició material "que es van ensenyorint del món, feien arribar al país uns aires que escombren els tradicionals errors que, justa la fusta, allunyaven els joves de certes activitats d'un poble; però faltaven a l'Estat espanyol molts elements humans de valor per tal d'envigorir l'agricultura i desenvolupar la indústria. Hi ha una manca d'homes d'empresa i d'efectivitat prou capaços i preparats per a posar-nos al mateix plànol de competència que els primers països industrials i agrícoles".

Ara bé, la finalitat de la meua recerca és conèixer l'aspecte legal d'un intent de formar

personal qualificat tant per treballar al camp com a les fàbriques en un constant progrés, però centrant-me en els anys 1924-1928. Pretenc aprofundir-hi a través de l'anàlisi de les diferents lleis de l'època sobre la formació professional a l'Estat espanyol. Hi ha, que jo conegui, dos reials decrets, el de l'any 1924 i el de l'any 1928. La seva filosofia anava encaminada a fomentar la preparació de docents, entesos com a *guies* (sic), preparats per a orientar l'alumne cap a l'elecció d'un treball adequat a les seves característiques i amb el qual aquest fos capaç d'extreure el seu propi potencial, i per a fer entendre a l'alumne que ell seria una part de la seva empresa.

I ara, com a estudiós de la trajectòria de l'ensenyament públic a la vila de Sitges (1775-2002), haig de contextualitzar històricament el període que va des de l'any 1914 fins a l'any 1936: l'Estat espanyol és un país ambigu des del punt de vista econòmic i social. D'un costat, a partir de 1915-1917 el capitalisme industrial i financer origina i genera un creixement del sector industrial que no es va aturar fins a l'any 1936. En aquest període la indústria espanyola va créixer a un ritme superior al de molts països de l'Europa occidental, però l'Estat espanyol, en procés de ràpida industrialització, arrossegava encara un pes mort: l'existència d'un sector agrari que es trobava en una fase arcaica.

El sector agrari, d'altra banda, tenia un molt greu problema social, és a dir, una gran massa de pagesos que vivien en condicions d'extrema misèria. És veritat, però, que si l'any 1910 la majoria de la població activa encara treballava en el sector agrari el 1930 aquest percentatge ja baixava. A més, el creixement del sector industrial va resultar insuficient per absorbir la gran massa de pagesos pobres, una amenaça per a l'estabilitat, i l'any 1936 aquesta va ser una de les causes de la Guerra Civil espanyola.

La transformació de l'economia en el període 1914-1929 comportaria l'aparició l'any 1930 d'un nou tipus de societat, una societat que es caracteritzava per un fort i creixent pes en la població activa del sector industrial i de serveis, paral·lel a un sector pagès encara molt important.

Observo que els historiadors del període comprès entre l'any 1915 i el 1922 coincideixen a qualificar aquesta societat com la d'una època de fortes tensions socials. L'augment de la massa obrera va venir lligada a un augment de preus derivat de la manca d'importacions i l'increment d'exportacions de mercaderies. El resultat va ser la consolidació i radicalització del moviment obrer i l'onada creixent de vagues.

La Mancomunitat de Catalunya (1914-1923) no va aconseguir del Govern Central un augment dels seus migrats recursos, fet que no va impedir el desenvolupament d'una magnífica tasca educativa i cultural. L'any 1922 va ser creada Acció Catalana i un grup ultranacionalista, l'Estat Català, de l'avi Francesc Macià i Llussà. I ja en el període de la Generalitat Republicana, bo i invocant un compromís contret tant pels republicans com pels socialistes amb els catalanistes pel Pacte de Sant Sebastià de l'any 1930, el Govern de Madrid va convèncer Francesc Macià que reduís —ai las!— la República Catalana, proclamada dies abans a Catalunya. L'any 1932 va ser aprovat un Estatut d'Autonomia, però el pressupost del Govern autònom no permetia una política eficaç de reactivació i de transformació de l'economia. I la República va tenir la gran dissort d'ésser instaurada gairebé al mateix temps que la gran depressió econòmica mundial de l'any 1929.

Tractaré de furgar en els inicis del que al segle XXI coneixem com a formació professional. Cal remuntar-nos a l'edat mit-

La incipient industrialització de principis del segle XX va fer sentir, cada cop més, la necessitat de creació i consolidació d'unes escoles de formació professional que garantis sin a l'obrer una íntegra formació de cultura general i d'específica destresa en el seu ofici, i des de sempre la formació professional ha anat a cavall entre el món del treball i el món de l'ensenyament; d'aquí el pronunciat localisme com a constant en la formació professional. El desgavell seria regulat l'any 1928.

LLIBRES

DD.AA.(*)

ELS TREBALLS I EL MÓN DEL TREBALL AL PENEDEÈS

Ed. Institut d'Estudis Penedesencs. 2008.

La publicació *Els treballs i el món del treball al Penedès*, recull les actes del III Seminari d'Història del Penedès que la Secció d'Història de l'Institut d'Estudis Penedesencs va organitzar els dies 22 i 23 d'octubre de 2004 a Vilanova i la Geltrú. L'edició ha anat a cura de l'historiador Dr. Ramon Arnabat, i crec que cal començar, com no podria ser d'altra manera, recordant que aquest volum es dedica a la memòria de l'historiador penedesenc, ja traspasat, Antoni Saumell i Soler, i, per tant, la publicació esdevé, tal com s'hi fa constar, un homenatge de la secció d'història de l'IEP. L'Antoni Saumell fou un dels impulsors d'aquell seminari, així com de múltiples activitats i treballs, especialment relacionats amb la història agrària i, alhora, un dels capdavaners més entusiastes d'aquesta secció d'història que ell tant estimava. L'Antoni va presentar en aquella ocasió una comunicació sobre els costums agrícoles del Penedès. Aquella comunicació fou publicada com a introducció a la reedició del text de Victoriano Santamaria y Tous *Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial de Vendrell*, editat per l'Institut l'any 2005.

El volum ve encapçalat per la transcripció de la conferència marc que amb motiu de les jornades va oferir l'historiador Llorenç Ferrer i Alós sota el títol "Mossos, pastors, colles i rabassaires. El món del treball a la Catalunya rural del segle XVIII". Un treball meticulós de recerca que definia un escenari perfecte per acollir bona part de les comunicacions que aquells dies es van presentar.

Com acostuma a passar en aquests casos, el volum no acull la totalitat de les ponències presentades, sovint perquè formen part d'un estudi més aprofundit, però sí que en són una gran majoria i, sobretot, prou representatives de l'esperit d'aquest seminari d'història. És a dir, ponències al voltant del món del treball, però aixoplugades en un marc ampli i de transversalitat en tots els sentits, tant temàtic com cronològic. Així, les comunicacions s'estructuren en dos àmbits genèrics, el primer "El món del treball de la prehistòria a l'edat moderna", i un segon "El treball al món contemporani". El primer d'aquests àmbits s'articula alhora en dues seccions, una d'arqueologia i una altra de medieval i moderna; i el segon àmbit ho fa, així mateix, en dues altres seccions, una referida al món agrari i una altra al món industrial. Cal dir que aquesta amalgama d'àmbits i seccions, que obeeix a la diversificació cronològica i temàtica, queda ampleument compensada, amb un repartiment d'una igualtat aritmètica. Ens pot cridar l'atenció, especialment des d'aquestes latituds de la vegueria penedesenca, de forta i arrelada tradició industrial, que l'orientació de molts dels nostres estudiosos es dirigeix més cap als treballs de recerca vinculats al món agrari en els seus diferents aspectes. Si, repeteixo, a criteri dels penedesencs més meridionals, es podia sospitar que parlar del món del treball podia suposar un excessiu protagonisme de la part industrial, el volum que avui ens aplega ens demostra tota una altra realitat. Hi ha, però, un element coincident a tot el territori, que és el de la simultaneïtat laboral dels penedesencs: mariners o pagesos que també treballen a la indústria, i idèntica reciprocitat en sentit contrari. Si parlem de les dones, cal afegir-hi la feina domèstica.

Voldria ara fer un repàs de les comunicacions presentades i que formen part d'aquest volum, sense la pretensió de fer-ne una anàlisi exhaustiva, tot i que s'ho valdria. Les meves excuses anticipades, perquè, probablement, el tracte concedit als diferents treballs no sigui prou igualitari. Les expectatives, les coincidències, les afinitats personals fan, inevitablement, que un s'aturi en allò que més el sedueix. L'objectivitat és, sobretot, advertir amb antelació de les regles del joc, les limitacions i les mancances, en aquest cas de qui subscriu.

S'enceta el volum amb el treball de l'arqueòleg Joan García Targa i el biòleg Francesc X. García-Marqués, *Darrers anys d'arqueologia a Sitges. El barri antic i l'entorn: una perspectiva històrica i ambiental*. És un repàs a l'estat dels jaciments arqueològics de la població veïna. Crida, però, poderosament l'atenció aquesta mena de simbiosi perfecta entre arqueòleg i biòleg, una interrelació ben il·lustrativa del que l'arqueologia pot aportar al coneixement del medi natural d'altres èpoques.

El segueix el treball col·lectiu de Núria Molist, Alejandro Ros, Josep M. Bosch, Josep Mestres i M. Rosa Sanabre, *El treball metal·lúrgic al conjunt històric d'Olèrdola des de l'edat del Ferro fins a l'època romana*. Com l'anterior, té l'objecte d'actualitzar l'estat dels jaciments arqueològics d'Olèrdola, amb especial referència als vestigis de l'activitat metal·lúrgica.

Alejandro Ros es repeteix amb el treball, ara sí individual, *El treball agrícola durant el període ibèric tardà al Penedès: canvis i expansió agrària (segles III-I aC)*. El professor de la Universitat de Barcelona ens apropa al món agrari penedesenc de final del període ibèric i inici de la romanització. Un treball ben documentat, amb dades inèdites i que forma part de la tesi doctoral de l'autor.

L'arqueòloga M. Bruna Álvarez, a *La*

muralla de Vilafranca a través de les intervencions arqueològiques, ens apropa a les darreres investigacions al voltant de les restes de l'antiga muralla que tancava la vila de Vilafranca. Els diferents vestigis que han anat apareixent amb el temps sempre han estat objecte de l'expectació ciutadana i, fins i tot, mediàtica. El treball repassa l'estat actual de les investigacions i intervencions que s'han fet.

Les estructures de l'Edat del Ferro del jaciment Els Cireres és la comunicació en la qual Josep M. Feliu repassa els materials trobats al jaciment vilafranquí dels Cirerers.

La secció medieval i moderna l'enceta la ponència de Josep Armengué, *El cançoner català i les feines del camp al Penedès històric*. Es tracta d'un treball singular, l'únic del seu gènere dins del volum, i que agafa com a base el cançoner de Joan Amades, en referència a aquella època en la qual "es treballava cantant". Un marc de referència on les dones i les tasques del camp eren les protagonistes.

De Roger Benito i Josep Bosch és el treball *Consells municipals i oficis. Els oficis dels consellers de la Universitat de Vilafranca l'any 1368*. Els autors repassen els oficis dels antics consellers vilafranquins del segle XIV: mercaders, sastres, sabaters, notaris, teixidors, advocats i carnisers, en aquest mateix ordre d'importància quantitativa. Un altre element d'interès el centra la identificació de les famílies que controlaven el consell.

A *El treball, eix de l'organització municipal: les confraries professionals a Vilafranca del Penedès (s. XVI i XVII)*, Jordi Vidal ens diu com s'estructuraven i organitzaven les diferents confraries d'oficis, quines eren les seves relacions amb el govern municipal i quins els conflictes més habituals que havien de dirimir aquestes organitzacions pretèrites que tanta importància tingueren arreu del país.

De Joan Serra i Teresa Sadurní és el treball *Cal Figueres dels Barrancs: un exemple del mas com a explotació*. Els autors agafen aquest mas del terme de Sant Quintí de Mediona com un exemple rural d'explotació econòmica diversificada durant el segle XVIII. Una propietat del comerciant barceloní Onofre Figueres i que passà per ordre testamentari a pertànyer a l'oratori de Sant Felip Neri. És un exemple que visualitza els moviments i les transaccions econòmiques pròpies d'aquesta mena de propietats i, alhora, un reflex fidedigne del transcórrer de la vida quotidiana en el context agrari.

De Manuel Bofarull és *Albinyana: metges, llevadores, guaridors i bruixes*. L'autor, sempre sorprenent, ens ofereix una detallada seqüència cronològica del personal sanitari, metges i llevadores, de la vila d'Albinyana. En un altre capítol, l'autor s'aventura en terrenys més agosarats, cercant aquells personatges de l'àmbit, diguem-ne sanitari, que, al marge de les seves virtuts o capacitats, el poble únicament reconeixia sota l'apel·latiu de *guaridores* o de *bruixes*. Un apartat del treball prou rellevant és el que delimita les causes de la mort dels albinyanencs durant la dècada dels vuitanta del segle XIX.

Ja dins de l'àmbit "El treball al món contemporani", i més concretament, encetant la secció "El món agrari", trobem el treball de Jesús Castillo, *Dietari d'en Lluís Queralt i Via. Notes i transcripció*. En el seu dietari, Lluís Queralt, de Font-rubí, anotava informacions de tipus econòmic de la vida quotidiana de la família. Hi ha dades, en podríem dir d'economia domèstica, i d'altres informacions precises relacionades amb la meteorologia, les collites, els jornals, contribucions i arbitris, etc. Un dietari que abasta el període de 1835 a 1885, amb un seguit de discontinuïtats.

Per altra banda, el vendrellenc Salvador Arroyo ens presenta *La germandat de la*

Puríssima Sang del Vendrell: una mutualitat de caràcter confessional (1847-1918). Un repàs a les activitats d'aquesta germandat fundada el 1847.

Ramon Arnabat, a *Pagesos i obrers: els treballs a Santa Margarida i els Monjos la primera meitat del segle XX*, dissecciona les formes de treball a la població de Santa Margarida i els Monjos en el període esmentat. Activitats agràries compartides per homes i dones, activitats industrials desenvolupades essencialment pels primers, i les tasques pròpies de la llar, o allò que en èpoques reprobables es coneixia com a "propias de su sexo", amb les dones com a protagonistes. Del treball del Dr. Arnabat, en destaco dues qüestions, crec que prou interessants. En un primer estadi, l'estudi de les estructures familiars, els nivells de renda, la propietat de la terra i la seva explotació. D'altra banda, aquella estructura del treball a què hem fet esment, podríem pensar a fer-la extensiva a bona part dels municipis del Penedès. Santa Margarida i els Monjos, però, tenia una singularitat concreta, i aquest és un dels altres elements importants de l'estudi. La presència en aquesta vila d'una indústria extractiva potent, sobretot de calç i ciment, encapçalada per les empreses Miret i Freixa, d'unes dimensions considerables, li atorgava unes especificitats ben característiques, que la fan digna de tractament propi.

Carles Querol publica el treball *El conflicte rabassaire a can Guineu (Sant Sadurní d'Anoia, 1931-1936)*. No ens passa per alt que el conflicte rabassaire durant la Segona República fou una de les experiències més definitives a l'hora de valorar i entendre aquest període, potser condicionat per un excés d'expectatives i que contemplava la reforma agrària com un dels pilars essencials de la seva política. Aquí, l'estudi es focalitza en la població de Sant Sadurní d'Anoia, però amb l'ànim i l'ambició de fer extensives les seves

conclusions a un marc més general. Carles Querol ens presenta d'entrada una tesi prou suggeridora. Manllevant les seves paraules: "La violència que es desencadenà el 18 de juliol a Sant Sadurn i a d'altres indrets de Catalunya i d'Espanya està directament relacionada a com es va intentar tancar la crisi rabassaire després del 6 d'octubre de 1934." L'historiador analitza la documentació, especialment comptable, de can Guineu, on s'arribaren a registrar fins a 171 rabassaires. Aquest fet posa de manifest l'envergadura de dita empresa, il·lustrada amb aquella dita popular que circulava ja als segles XVIII i XIX: "A can Guineu, si hi pots posar la cama, no hi pots posar el peu".

L'historiador Daniel Sancho, a *Sindicalisme i cooperativisme agraris al Penedès: Introducció històrica al Sindicat Agrícola Cooperatiu de Sant Cugat Sesgarrigues*, analitza amb detall el com i el perquè al Penedès es desenvoluparen un conjunt de sindicats i cooperatives agrícoles de transcendència i trajectòria notables. Ho fa partint de l'exemple del Sindicat Agrícola Cooperatiu de Sant Cugat Sesgarrigues. L'estudi del marc legislatiu i l'estat del sindicalisme i cooperativisme agrari al Penedès, dins un escenari general català, ens conforma un marc de treball essencial per entendre aquestes fórmules d'organització.

Josep Santesmases, president de la Coordinadora dels Centres d'Estudis de Parla Catalana, enceta la secció "El món industrial" amb la comunicació *Els darrers temps de la farga de Vila-rodona (1863-1921)*.

L'autor fa un repàs dels darrers anys d'activitat d'aquesta empresa més pròpia de l'època preindustrial i que tan estretament lligada estigué a Vilanova i la Geltrú. La farga explotava les mines de ferro de Bonastre. En aquest darrer període, a partir de 1863, la societat estava formada per l'enginyer francès Eugène Karr i per dos socis vilanovins, els

comerciants Joan Samà i Urgellès i Joaquim Soler i Serra, nascut a l'Havana. La farga era situada al costat del riu Gaià i l'autor ens parla de detalls tècnics, dels seus treballadors i de com, en fase de declivi, l'activitat es reconduí del ferro a l'aram.

Permeteu-me que, de l'etapa vilanovina, hi afegixi que el 1871 l'empresa s'establí a Vilanova i la Geltrú sota la denominació de Ferreria de Sant Josep, situada a l'extrem llevantí del carrer Codonyat, a la riba esquerra del torrent, ja fora vila. El 1875 la farga fou desmuntada i traslladada a Sants. Les velles instal·lacions foren ocupades per l'empresa de Manuel Tomàs, "cal Tomàs dels canons", que aleshores tenia un petit establiment de lampisteria a la plaça de les Cols.

Els treballs d'un arquitecte al Penedès: Eugeni Campllonch és la comunicació presentada per Pilar Soler. Campllonch ha estat un dels arquitectes més prolífics i més significatius de l'arquitectura vilafranquina, en la fase de declivi definitiu dels mestres d'obres. Campllonch, nascut el 1870, fou amb Santiago Güell, l'introduïdor del modernisme a Vilafranca del Penedès. Un paper semblant, gosariem dir, al que va tenir l'arquitecte Josep Font i Gumà a la Vilanova i la Geltrú de l'època. L'autora de l'estudi fa un repàs dels seus projectes principals, acompanyat d'una ordenació exhaustiva i cronològica de totes les seves obres.

Deixo per al final, pràcticament la mateixa ordenació que tenen dins del volum, els treballs deguts a autores vilanovines. Judith Barbacil i Rosa Català, a *El valor del treball femení i els seus recursos*, rescaten, tal com ja ens tenen acostumats de fa molt de temps, el veritable paper de les dones en la societat i, molt especialment, dins d'una societat del treball i capitalista en un escenari de dictadura. Un paper sovint ignorat, massa cops menystingut i que les autores valoritzen en acte d'objectivi-

tat i justícia històrica. Es reivindica el secular paper d'alternança i simultaneïtat de les dones en els àmbits del treball: el món mariner, les feines del camp, la indústria, el seu rol en el sector comercial o en l'àmbit de les tasques de la llar... Unes interrelacions i interdependències complexes, sovint poc agraïdes i encara menys reconegudes. I tot això, les autores ho fan des de l'experiència d'un treball oral metòdic i continuat, el taller "La història a les nostres mans". Quina ha estat la relació de les dones amb les diferents tipologies de treball i quins han estat els greuges i diferències fonamentals respecte al gènere masculí. Vivències i experiències que parteixen de les mateixes protagonistes, en un entorn de postguerra i dictadura franquista poc sensible a tot en general, i encara menys al reconeixement de les dones. Prou es van cuidar d'eliminar ràpidament tots els avenços que en aquest camp havia aconseguit la Segona República.

Finalment, Rosa M. Martí presenta el treball *Empreses i habitatge a Vilanova i la Geltrú*. L'autora descriu alguns dels problemes de l'habitatge a la primera part del segle XX i ho compara amb quina serà la situació dels anys de postguerra i franquisme. En aquest marc s'estudia quin fou el paper de les empreses vilanovines, especialment tèxtils, amb l'excepcionalitat de Pirelli, caracteritzades per unes dimensions considerables i unes organitzacions tremendament paternalistes. L'autora fa un repàs de quins foren els principals habitatges obrers, promoguts per les empreses. A Vilanova cal posar èmfasi, per ser els més antics, en els habitatges de la fàbrica de Mar. Ressalten, però, els habitatges promoguts durant el franquisme. Pirelli, cal Marquès, la fàbrica de la Rambla o Renfe feren habitatges per als seus treballadors. Cal dir que tots ells perduren i que, malgrat les dificultats per obtenir una documentació sòlida i completa, és un capítol de la nostra història que exigeix encara un treball extens i aprofundit.

Fet el repàs, segurament més llarg i dens del que es pretenia, cal dedicar unes línies a l'edició, que correspon a El Cep i la Nansa. Un cop més, el meu reconeixement i agraïment a l'amic Quico Mestres. L'edició ha comptat amb el suport de la Diputació de Barcelona, el Consell Comarcal del Garraf, l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i les empreses penedesenques Rius i Rius i Agroalsina, a més dels ajuts menors d'altres ajuntaments d'arreu del Penedès i de l'Institut Ramon Muntaner, fundació privada dels Centres d'Estudi de Parla Catalana. El caràcter marcadament vilanoví de l'edició es percep també en la il·lustració de la coberta, que reproduïx el dibuix de la desapareguda masia la Pallissa, obra del pintor local Pau Roig i Estradé. Arribat aquest punt, només agrair i felicitar els organitzadors del seminari, els promotors i executors d'aquesta edició i totes aquelles institucions i empreses que ho han fet possible.

Albert Tubau i García

(*) Text del parlament de presentació de l'edició, pronunciat al Foment Vilanoví de Vilanova i la Geltrú, el diumenge 16 de desembre de 2007.

DD.AA.

HOMENAJE A MARTA MATA

Consejo Escolar del Estado.

Ed. Subdirección General de Información y Publicaciones/Secretaría General Técnica del Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid 2007.

El 5 de maig del 2007, una exposició i una jornada d'estudi recordaven Marta Mata i Garriga (Barcelona 1926-2007) a la seu del Consejo Escolar del Estado (Madrid, edifici de l'antiga Universidad Central, al carrer de San Bernardo), institució de la qual fou presidenta

(2004-2007). El Consejo de Ministros li atorgava, tres dies després de la seva defunció, la Gran Cruz de la Real y Muy Distinguida Orden de Carlos III, a títol pòstum, a la vegada que s'edità aquest llibre “como homenaje a su memoria y en recuerdo de toda una vida dedicada a la educación”, com diu la presentació, que “quiere ser, a su vez, recuerdo de su paso por esta casa, testimonio y estímulo para quienes no tuvieron la oportunidad de conocerla”, afegeix Carmen Maestro, presidenta en aquell moment de l'òrgan consultiu escolar.

El llibre s'estructura en tres grans blocs. El primer recull, a banda de la dedicatòria i presentació, dotze col·laboracions d'amigues/amics i docents (Udina, Òdena, Balaguer, Gómez Llorente, Obiols, Gibert, Ruiz, Sansano, Maragall, Baig, Benejam i de Blas), tractant sobre la seva personalitat i idees en relació a Saïfores, l'escola Rosa Sensat, els moviments de renovació pedagògica, creences religioses i laïcisme, pedagogia, escoles d'estiu, política de recuperació de la memòria pedagògica, regidoria de l'Ajuntament de Barcelona, sobre la presència i acció al mateix Consejo Escolar o els records que tenia de l'educació durant la Segona República. El segon bloc, sota la denominació “La huella que ha dejado en la comunidad educativa”, incorpora vint escrits de persones properes a l'homenatjada entorn de les diverses tasques que desplegà tant a Catalunya com a la resta de l'Estat. Segons Mercedes Cabrera, aleshores ministra d'Educació, Marta Mata “con 80 años desbordaba energía e ilusión”. Casas, Ferrero, Martín Francés, Aymerich, Suárez, Darder, Badía y Rodríguez toquen qüestions referides a formació del professorat en el seu pensament pedagògic, educació infantil, model de pedagogia, relacions amb els presidents dels consell escolars autonòmics, biblioteca del mateix Consejo Escolar del Estado, compromís, l'“aquí i ara”, etc.

El tercer bloc és el que ens aporta dades precises i documentals a tenir en compte el dia que es faci una biografia total d'aquesta pedagoga tan vinculada al Baix Penedès. Obre aquest darrer bloc una breu però completa síntesi biogràfica que inclou la seva producció bibliogràfica: literatura infantil i juvenil, crítica literària i assaig, i escrits a la premsa i revistes professionals; cal tenir en compte que aquest darrer apartat no és exhaustiu.

Hi ha també una hemerobibliografia sobre la seva vida i obra que selecciona trenta-quatre títols en castellà, català i, fins i tot, un en italià que, amb la recerca adient, podria en un futur ampliar-se convenientment buidant entre altres mitjans la premsa generalista (fets puntuals, ressenyes, esdeveniments, intervencions a l'Ajuntament de Barcelona, etc.), tasca aquesta que molt bé podria fer-se des d'una institució de les comarques penedesenques.

Tanca aquesta edició la llista d'homenatges i premis rebuts. Cal tenir en compte que estem davant d'una edició molt ben curada (impressió, lletra, il·lustració, paper, rel·ligat, disseny de la portada), que estem contemplant un producte fruit de la consideració i estima que tenien a la senyora Marta Mata en una institució d'abast estatal. Els dibuixos que s'intercalen entre els articles són d'en Cesc, les il·lustracions infantils provenen de *Barcelona, Fòrum 2004*, sense oblidar fotografies de les diverses etapes de la vida de l'homenatjada.

Eliseu-A. Soler Álvarez

Maria Rosa Heras [i 15 autors més]
Il·lustracions d'Anna Bassó
[i 8 dibuixants més]

TERESINA MARTORELL [I 15 CONTES MÉS]

Ed. El Cep i la Nansa i la Fundació Marta Mata i Garriga. Safores 2006-2007.

Al gener del 2006 aquest conte per a infants encetava la col·lecció "Contes del Penedès" que en menys de dos anys ha publicat setze títols sota la direcció pedagògica de Marta Mata i amb el suport de la Fundació Àngels Garriga de Mata i el Departament de Cultura de la Generalitat. Tal com es diu en la contraportada, la col·lecció intenta acostar els infants a la història de casa nostra, des de la prehistòria fins als temps presents, i sempre en l'àmbit penedesenc. Època i localització s'indiquen en la contraportada i en la guarda interior s'acompanyen orientacions pedagògiques per treballar el conte amb continguts, activitats d'aprenentatge, qüestions i bibliografia. Apuntem encara en l'àmbit formal els dibuixos a color, el joc tipogràfic i l'acurat lligam entre text i imatge en un total sempre de 16 pàgines.

Vet aquí que si fins ara els contes ens proposaven la ficció gratuïta o una introducció als elements de la cultura popular i tradicional de casa nostra, aquesta proposta ofereix eines excel·lents per a introduir i plantejar la història amb una ficció adequada als infants i joves, posem entre cicle mitjà i cicle superior de primària. Alguns contes amb localització ben concreta, altres se situen en l'àmbit extens del Penedès.

Diversitat d'autors els han lligat amb varietat d'il·lustradors i amb tècniques narratives igualment variades: no sols la tercera persona, també el guió, la història oral, la personificació d'elements, els fragments d'obra o els somnis... Tot plegat ens ofereix una eina

magnífica per acostar el jove públic lector, en una edat que la lectura esdevé una veritable i, sovint, impetuosa descoberta sortosa, a la nostra realitat més propera en l'espai i, sovint, en el temps. Apuntem també que ens ha semblat percebre una especial cura en el tractament dels personatges, alguns històrics, altres de ficció, i en les situacions que tenen les dones com a protagonistes: la noia que va a servir, la mestra, la bruixa remeiera... Cura i detallisme que no ens estranyen tenint en compte que al darrere hi havia Marta Mata, malauradament ja desapareguda, a la qual acompanyen noms destacats de la historiografia i la cultura penedesenca d'ara mateix, que s'han estrenat en el món del conte, a més de remarcats il·lustradors, habitualment amb un dibuix directe, sense floritures tècniques, que arriba amb total facilitat al lector.

Rere el conte que encapçala aquestes línies s'han publicat: *Els somnis de na Guília de Banyeres*, de Rosa Maria Urpí amb il·lustracions d'Anna Bassó; *Els amics de pedra*, de Maria Ramon amb dibuixos d'Iraida Llucià; *La Caterina, remeiera o bruixa*, de Núria Canyelles amb il·lustracions de Maria Jutglar; *Toni Papiol, prohoms de Banyeres*, de Maria Josep Udina i Pep Solé amb dibuixos d'Antoni Bassó; *En Xaconín*, de Ramon Arnabat il·lustrat per Antoni Bassó; *Un guió. El món de Joan Ramon i Soler*, de Neus Oliveras amb dibuixos d'Anna Bassó; *La Criadeta*, de la mateixa Marta Mata amb il·lustracions de Mireia Corona; *Bernat Otger de Castellet*, de Maria Rosa Urpí amb dibuixos d'Iraida Llucià; *I van arribar els romans*, de Pilar López Serra il·lustrat per Maria Jutglar; *No fa pas tant de temps*, d'Anna Sabanés amb dibuixos d'Antoni Bassó; *I jo seré boter*, de Pep Querol amb il·lustracions d'Iraida Llucià; *La guerra dels avis*, de Josep Borrut amb dibuixos d'Antoni Bassó; *Jo també sóc immigrant*, de Guià Resina i Juan Antonio Resina il·lustrat per Llorenç Amer; *Casa meua és una cova*, de Gemma Sabater

amb dibuixos d'Anna Bassó; i *El somni dels ibers*, de Neus Sallés i Joan Santacana, dibuixat per Maria Jutglar.

J. S. i B.

Joan Vidal i Urpí

EL CÍRCOL CUBELLENC (1890-1939)

Ed. Ajuntament. Cubelles 2006.

Guardonat amb el Premi d'Investigació Local de la Vila de Cubelles de l'any 2004, el seu mateix subtítol ja ens posa en l'entorn del treball de recerca històrica sobre mig segle d'història de Cubelles a través de la seva entitat pionera, en un extens i completíssim volum de més de tres-centes pàgines. Així ho remarca igualment Josep M. Roig i Rosich en el pròleg, en subratllar que no estem davant la crònica de la vida d'una entitat, sinó davant la ressenya contemporània dels esdeveniments del tombant de segle i primeres dècades del XX a la vila cubellenca.

Apassionat de la història local, Joan Vidal va veure aviat que era impossible escriure la història del Círcol Cubellenc sense entrar en la vida de la població entre 1890 i 1939, de la qual, d'alguna manera, l'entitat era ressò o protagonista en cada moment, tal com corresponia a una vila de reduïdes proporcions. Així, en una primera part ressegueix la vida del Círcol i les altres entitats de la vila en el període. Tot seguit entra en l'anàlisi de la vida sociopolítica de Cubelles en diferents períodes: el del desgavell municipal entre 1890 i 1908, les repercussions dels fets de la Setmana Tràgica, els anys de la dictadura primoriverista i, finalment, l'etapa republicana, la guerra i la repressió franquista amb la dissolució de l'entitat.

El volum té el complement de notes biogràfiques, nombrosos annexos, bibliografia i un acurat índex onomàstic que facilita la seva consulta. Afegim-hi encara el material gràfic aplegat, i acuradament reproduït, tot i que sense lluïments. En conjunt, estem davant un dels treballs de referència en la historiografia de les nostres viles, no pas una recerca específica centrada en la vida d'una entitat, sinó un veritable dibuix panoràmic de mig segle d'història que va marcar la vila penedesenca i que ha deixat petjada en els nostres dies.

J. S. i B.

Ajuntament de Subirats

CALENDARI 2008 I CD D'IMATGES

Ed. Ajuntament. Subirats 2007.

Resultat d'una àmplia labor de recerca i la col·laboració de molts veïns del municipi, ha estat aquest calendari amb una dotzena llarga d'imatges d'altre temps, així com el CD amb un important conjunt fotogràfic recuperat. En cada cas es tracta de documentar la imatge i oferir-ne totes les referències possibles, d'entrada amb el convenciment que ens parlen d'una labor pagesa, una manera de treballar, que en bona part dels seus aspectes ja ha desaparegut, però també com a exercici nostàlgic evocatiu d'aquells que ja ens han deixat, de costums que ja no formen part de les vivències habituals de la població, i, al mateix temps, com a referència de l'amplitud del terme municipal, amb imatges del Rebato, d'Ordal, Lavern, Can Batista, Ca l'Avi, els Casots, Can Rossell, Sant Pau d'Ordal, Cantallops, el Pago i Can Cartró. Imatges recuperades amb la tecnologia més recent i impreses amb singular cura. Cadascuna de les imatges mereixeria no sols una explicació tècnica i històrica, que ja s'acompanya, sinó una veritable prosa costumista que ressenyés el

pas del temps i la vida pagesa al Penedès. Una iniciativa que suposa una feina magnífica i que volem esperar que tingui continuïtat en els anys propers amb altres edicions de les mateixes característiques.

J. S. i B.

David Jou

EL LABERINT DEL TEMPS, LA SIMFONIA DE LA MATERIA

Viena Edicional. Barcelona 2006.

El sitgetà David Jou, poeta reconegut i ben proper, però també físic amb l'aguda pretensió, feta pràctica més d'una vegada, de trencar les barreres que sovint creiem que existeixen entre la ciència més aprofundida i la nostra vida de ciutadans senzills, acaba de publicar aquest primer volum d'assais, on, d'entrada, ens confessa que ens vol explicar coses sobre el temps i la memòria, el fluir i la permanència, l'esdevenir i l'ésser, temes tan conflictius i complementaris alhora com l'eternitat de Déu i la fugacitat del món; temes que també el neguitegen en la mesura que és poeta i sent el desafiament d'enfrontar-se a la consciència del temps.

Apuntem d'entrada que aquest no és un llibre per a entesos, ni per a gent específica de ciència o de física, que estem davant un seriós volum de divulgació, tot i que no es tracta d'un manual escolar, un volum que sovint ens planteja més preguntes que no pas ens dona respostes, però que ens permet aprofundir una mica més en conceptes com el temps, al qual és dedicada toda la primera part, mentre la segona ens parla de la memòria i la permanència, que són les antítesis del temps i que ens proposen contrastos ben interessants.

Un segon llibre en el mateix volum és dedicat a la matèria, la seva estructura i tipologia. Noves propostes per a la reflexió i el coneixement de la nostra realitat com a humils i simples humans. Una i altra part amb el complement de quatre poemes sobre el tema, un obsequi complementari de l'autor que, en definitiva, ens ha obsequiat amb tot un volum brillant, fet i pensat per als que, trepitjant la terra i els petit paràmetres del nostre Penedès, sovint tenim tendència a oblidar que, rere l'arbre que veiem cada dia, i que estिमem amb humà delit, hi ha un bosc immens.

J. S. i B.

Andreu Nin

EL JOVE ANDREU NIN. TEXTOS PERIODÍSTICS

Text a cura d'Ernest Benito. Llibres de matrícula. Calafell 2007.

Amb la voluntat de recuperar d'alguna manera la imatge primera de qui seria reconeguda i ben polèmica figura política de dimensió internacional, Ernest Benito ha recuperat els articles escrits per Nin en els seus primers anys de vida pública al setmanari *La comarca* en una primera etapa (1905-1907), quan està realitzant estudis al Vendrell. De la seva etapa d'estudiant de magisteri a Tarragona (1909-1910) són les col·laboracions al setmanari *Baix Penedès*; vindrien després els estudis a Barcelona (1910-1911) i les col·laboracions a la revista *Vida*. Finalment hi ha la darrera etapa d'articles publicats al Vendrell quan era redactor d'*El poble català* a Barcelona.

Un volum d'aquestes característiques, amb un petit estudi introductori que situa cada etapa, suposa una feina ben específica, per una banda de recerca del material, qui sap si difícil o impossible de trobar en algun cas, a la

vista de la situació de l'hemeroteca local, amb la labor complementària d'identificació dels pseudònims, i encara la tasca de normalització de la grafia d'acord amb uns criteris d'edició per a textos escrits en una llengua prenortativa. En total, una labor que ha permès recuperar una seixantena de textos, d'entre 1905 i 1912, certament de valor i interès desiguals però que ofereixen, d'una banda, una perspectiva nova i potser en alguns moments més íntima, personal i directa del personatge i, a la vegada, ofereixen un material prou interessant per a treballs posteriors d'abast més ampli. El volum es completa amb una ressenya bibliogràfica i diverses fotografies històriques.

J. M. L.

**Joan Cuscó i Clarassó
Josep Soler i Sardà**

L'ORGUE DE SANTA MARIA. VILAFRANCA DEL PENEDES

Ed. Vinseum. Vilafranca 2007.

Rere l'excusa d'un doble CD amb interpretacions a l'orgue de Santa Maria de Vilafranca totalment restaurat, Cuscó i Solé han elaborat un volum definitiu sobre el passat i el present de l'històric instrument vilafranquí. Direm, però, que no ens agrada el disseny del llibre, que sembla obligat a ajustar-se a les mides del CD quan mereixeria un volum ampli amb les il·lustracions escaients.

En una primera part Joan Cuscó ressegueix la història de l'instrument vilafranquí i la seva relació amb la Capella de Música de Santa Maria pels volts del segle XV, les característiques de l'instrument i les diverses intervencions que s'hi porten a terme i que es coneixen, així com els organistes dels quals hi ha constància des del 1585 fins al 1796, llista que després continua fins als nostres dies, amb una àmplia

explicació de quina era la labor del músic, les seves obligacions i l'activitat musical que es desenvolupava al voltant de l'orgue. Hi ha després el canvi amb posterioritat a la crema del 6 d'octubre i el *Llibre d'orgue de Santa Maria de Vilafranca*, obra del músic Josep Soler, obra creativa sobre la qual Soler escriu a la darrera part del llibre.

En una segona part Cuscó estudia la figura de Josep Maideu i la música eclesiàstica a la Vilafranca del segle XX, un estudi igualment molt complet i interessant que es planteja aspectes fins ara desconeguts en la figura de l'il·lustre músic vilafranquí. Tot plegat hauria de fer d'aquest treball un volum de referència, però ens fa l'efecte que, amb l'edició dels dos CD o sense, es mereixia un altre tractament editorial, de manera que ara quedarà com una edició per a minories erudites quan tots voldríem que l'instrument que embelleix la nostra basílica tingués el volum de divulgació i esplendidesa gràfica que es mereix i que mereix igualment el treball dels autors.

J. M. L.

Gregori Martínez

LA GUITARRA DE MICA EN MICA 2

Ed. Casa Beethoven. Barcelona 2008.

Enamorat incansable de la música i del seu aprenentatge i difusió, en especial pel que fa a la guitarra, Gregori Martínez, professor de guitarra, director de formacions corals i autor de caramelles i diverses composicions, publica un segon volum d'aquesta *guitarra de mica en mica* que ja va veure la llum fa una colla d'anys i que, pel que ens expliquen, ha fet molt bon camí i una llarga tasca en l'aprenentatge musical de la nostra joventut.

El llibre aplega un conjunt d'exercicis de preescalfament, per a la mà dreta i esquerra, i un estudi melòdic al qual segueixen estudis i variacions adaptats de la cançó catalana, dotze peces en base a cançons populars catalanes ben conegudes i senzilles que faciliten l'aprenentatge de l'instrument. En una altra part Martínez ha seleccionat un conjunt d'obres fàcils del renaixement, el barroc, el classicisme i el romanticisme. El volum inclou encara una selecció de nades, espirituals i melodies folk i un apartat dedicat a les escales pentatòniques i la teòrica dels acords per a guitarra. Tot plegat una obra atenta i ben feta que cal remarcar.

J. M. L.

Francesc Pujols

LLIBRE DE JOB

Ed. Andana. Vilafranca 2007

L'editorial vilafranquina Andana sembla disposada a demostrar la seva especial disposició a l'entorn de l'obra de Pujols. Si fa un parell d'anys va rescatar *El nuevo Pascual o la prostitución*, obra que es considerava pràcticament desapareguda i raresa bibliogràfica que es justificava gairebé de forma única com a aportació al patrimoni bibliogràfic de casa nostra; si anys abans va aplegar en un opuscle el sermó mai pronunciat de Pujols a la I Exposició d'Art

del Penedès del 1926, ara l'edició d'aquest *Llibre de Job* en traducció parafràsica del text bíblic, publicada inicialment el 1922, demostra l'interès que alguns volen atribuir a l'obra de Pujols, entrat el segle XXI.

És aquest un interès que no compartim. Si el país no tingués altra feina, ens podríem permetre el luxe de perdre'ns en jocs d'enginy com els de Pujols; jocs que potser interessaran molt determinants amants de la filosofia o dels nous camins de les velles avantguardes. L'edició no passa d'ésser una nova raresa bibliogràfica rescatada —momentàniament— de l'oblit, amb el vistiplau d'Antoni Maria Espadaler, el qual afegeix a l'edició un comentari introductori, tenint en compte, a més, que es tracta d'una versió teatralitzada i en vers. Tot seguit, vint pàgines del filòsof de Martorell sobre el text, i des d'allí una llarguíssima tirallonga de versos per a una peça teatral en tres actes, amb una dramaturgia arcaica, feta d'un narrador que va donant pas als monòlegs dels personatges, talment com si es tractés d'una peça sacramental del teatre barroc, però que ara i aquí no sols no ens diu absolutament res sinó que, posats a aprofundir, ens porta el ressò de glòries filosòfiques dels "pastorets" quan engiponaven profunditats metafòriques del tipus: "Perquè aquí en aquesta casa / ningú no plora, ningú no riu / i tot és carn a la brasa / i patates al caliu".

J. M. L.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Intercanvi Institut d'Estudis del Baix Empordà

- *Estudis del Baix Empordà* núm. 26 MMVII. Institut d'Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols. 2007. 256 pàg.
- *Miscel·lània Pere Caner*. Institut d'Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols. 2007. 200 pàg.

Donatiu Generalitat de Catalunya - Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació

- VILANOVA, Mercedes, i UBEDA (ed.), Lluís. *El repte de les fonts orals*. Generalitat de Catalunya. Barcelona. 2006. 356 pàg.

Intercanvi Diputació de Barcelona - Xarxa de Municipis

- BELLO URGELLÈS, Carme, i BORRELL CREHUET, Àngels. *Protocols d'actuació en cas de desastres en els arxius*. Diputació de Barcelona - Xarxa de Municipis. Barcelona. 2007. 116 pàg. + separata Materials de treball.
- CR rom. *Estudis de la qualitat ecològica dels rius. La qualitat ecològica del Llobregat, el Besòs, el Foix, la Tordera i el Ter. Informe 2004*. Núm. 14. Diputació de Barcelona - Xarxa de Municipis. Barcelona. 2006.
- CR rom. *Estudis de la qualitat ecològica dels rius. La qualitat ecològica del Llobregat, el Besòs, el Foix, la Tordera i el Ter. Informe 2005*. Núm. 15. Diputació de Barcelona - Xarxa de Municipis. Barcelona. 2007.

Intercanvi Associació Cultural Baixa Segarra

- *Recull* núm. 10. Associació Cultural Baixa Segarra. Santa Coloma de Queralt. 2007. 180 pàg.

Intercanvi Universitat de Barcelona - Departament de Prehistòria, història antiga i arqueologia

- *Pyrenae* núm. 38.1/2007. Universitat de Barcelona - Departament de Prehistòria, història antiga i arqueologia. Barcelona. 2007. 172 pàg.

Donatiu Diputació de Tarragona

- DD.AA. *El ball de bastons a les comarques de Tarragona*. Diputació de Tarragona. Tarragona. 2007. 76 pàg.

Donatiu de la Sra. Cristina Ros

- *Homenatge a la memòria del Prof. Dr. Emilio Sáez*. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1989. 540 pàg.
- *Fortaleses, torres guaites i castells de la Catalunya medieval*. Acta/Mediaevalia Annex 3. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1986. 328 pàg.
- *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*. Acta/Mediaevalia Annex 2. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1984. 266 pàg.
- *La societat barcelonina a la baixa edat mitjana*. Acta/Mediaevalia Annex I. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1983. 152 pàg.
- *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 2. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1981. 246 pàg.
- *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 3. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1982. 236 pàg.

- *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 4. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1983. 290 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 5-6. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1984-1985. 462 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 7-8. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1986-1987. 542 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 9. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1988. 536 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 10. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1989. 552 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 11-12. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1990-1991. 550 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 13. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1992. 462 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 14-15. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1993-1994. 450 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 16-17. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1995-1996. 360 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 18. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1997. 562 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 19. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1998. 432 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 20-21. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 1999-2000. 768 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 23/24. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 2002-2003. 668 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 25. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 2003-2004. 1.118 pàg.
 - *Acta historica et archaeologica mediaevalia* núm. 26. Departament d'història medieval - Facultat de Geografia i Història. Barcelona. 2005. 1.198 pàg.
- Intercanvi Museo del Traje**
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Jone Miren. *Euskara, comunidad e identidad*. Ministerio de Cultura. Madrid. 2007. 560 pàg.
 - *Certamen de fotografía sobre cultura popular 2006*. Ministerio de Cultura. Madrid. 2007. 256 pàg.
- Intercanvi Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada**
- *60 anys al servei de la cultura catalana*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 2007. 96 pàg.
- Donatiu Cossetània Edicions**
- MIRAVALL, Ramon. *Toponímia major actual de les Terres de l'Ebre*. Cossetània Edicions. Valls. 2007. 198 pàg.
- Donatiu Fundació "la Caixa"**
- DD.AA. *Adolescents davant l'alcohol. La mirada de pares i mares*. Col·lecció estudis socials núm. 22. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2007. 232 pàg.
- Intercanvi Centre de Lectura de Reus**
- *1r Congrés d'Història de l'Independentisme Català*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2007. 270 pàg.

Donatiu Museu Marítim

- *Documentació i gestió del patrimoni. L'experiència del Cens de Patrimoni Marítim de la costa catalana*. Manuals núm. 5. Museu Marítim. Barcelona. 2007. 100 pàg.
- *Les assegurances dels museus*. Manual núm. 6. Museu Marítim. Barcelona. 2007. 88 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Gironins

- *Annals*. Volum XLVIII-2007. Institut d'Estudis Gironins. Girona. 2007. 378 pàg.

Donatiu Biblioteca Víctor Balaguer

- *Del Nil a Catalunya. El llegat d'Eduard Toda*. Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú. 2007. 16 pàg.

Donatiu Ajuntament de Torrent

- *Torrens. Estudis i investigacions de Torrent i Comarca*. Ajuntament de Torrent. Torrent. 2006. 448 pàg.

Donatiu Servei d'Iniciatives Econòmiques - Mancumunitat Penedès/Garraf

- *Anuari d'indicadors socioeconòmics 2006*. Servei d'Iniciatives Econòmiques - Mancumunitat Penedès/Garraf. Vilafranca del Penedès/Vilanova i la Geltrú. 2007. 510 pàg.

Donatiu del Sr. Santi Riera

- CD rom. *Caramelles del Roser. Sant Julià de Vilatorrada*. Ajuntament de Sant Julià de Vilatorrada. Sant Julià de Vilatorrada. 2007.
- CARRERA, Anton; FONT, Carme; RIERA, Santi; VILALTA, Lluís, i VILAMALA, Maria. *Les Caramelles del Roser*. Comissió Organitzadora del IV Centenari. 1990. 150 pàg.

Donatiu Institut Ramon Muntaner

- *Recerca i patrimoni etnològic. Els jocs tradicionals*. Institut Ramon Muntaner. Barcelona. 2007. 112 pàg.

Donatiu Ajuntament de Lleida

- ROIG NADAL, Miquel, i CASTELLS, Enric. *La Festa Major de Lleida, cartells i fotografies 1863-1997*. Ajuntament de Lleida. Lleida. 1998. 196 pàg.

Intercanvi Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

- *Paisatge, territori i societat a les terres de parla catalana. Actes del V Congrés de la CCEPC*. Cossetània Edicions. Valls. 2006. 462 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Sitgetans

- SÁNCHEZ RODRIGO, Lourdes. *Oracions a la natura. La prosa poètica de Santiago Rusiñol*. Sitges. 1992. 172 pàg.

Donatiu Ajuntament de Terrassa

- PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. *Maria Bigordà i Montmany, testimoni d'una època obscura*. Grup d'Estudis Històrics de Terrassa. Terrassa. 2006. 96 pàg.
- CARDELLACH I GIMÉNEZ, Teresa; PUIG I USTRELL, Pere; RUIZ I GÓMEZ, Vicenç, i SOLER I JIMÉNEZ, Joan. *El llibre dels privilegis de la vila i el terme de Terrassa 1228-1652*. Ajuntament de Terrassa. 2006. 322 pàg. + suplement Col·lecció Joan Arnella, núm. 1.

Donatiu Fundación de los Ferrocarriles Españoles

- DD.AA. *Trenes de Europa*. Via Libre y Risco Ediciones S.L. Madrid. 2004. 208 pàg.

Donatiu Consell Comarcal del Garraf

- *Quaderns de Patrimoni del Garraf* núm. 6. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2007. 48 pàg.

Intercanvi Institut Català d'Arqueologia Clàssica

- MACIAS SOLÉ, Josep M., i MENCHON BES, Joan J. *La vil·la romana dels Hospitals. El Morell, Tarragona. Un assentament de la via De Italia*

Caixa Penedès

PERSONES AL SERVEI DE PERSONES.

Som **Caixa Penedès**,

amb un gran equip de professionals

i més de 640 oficines.

T'oferim un servei amb les

tecnologies més avançades

i productes amb les solucions que

s'adapten a les teves necessitats.

Volem estar **sempre molt a prop teu**

i reinvertir en benefici de la societat.

www.caixapenedes.com

Caixa Penedès
Obra Social